

**Het waere onderscheyt tusschen koude en warme landen,
aengewesen in de nootsakelijckheden die daer vereyscht
worden ... om beyde die landen te kunnen bewoonen ... voor-
gesteld en vergeleken met Nieu-Nederlant, als sijnde een koudt
landt en Guajana sijnde**

<https://hdl.handle.net/1874/227263>

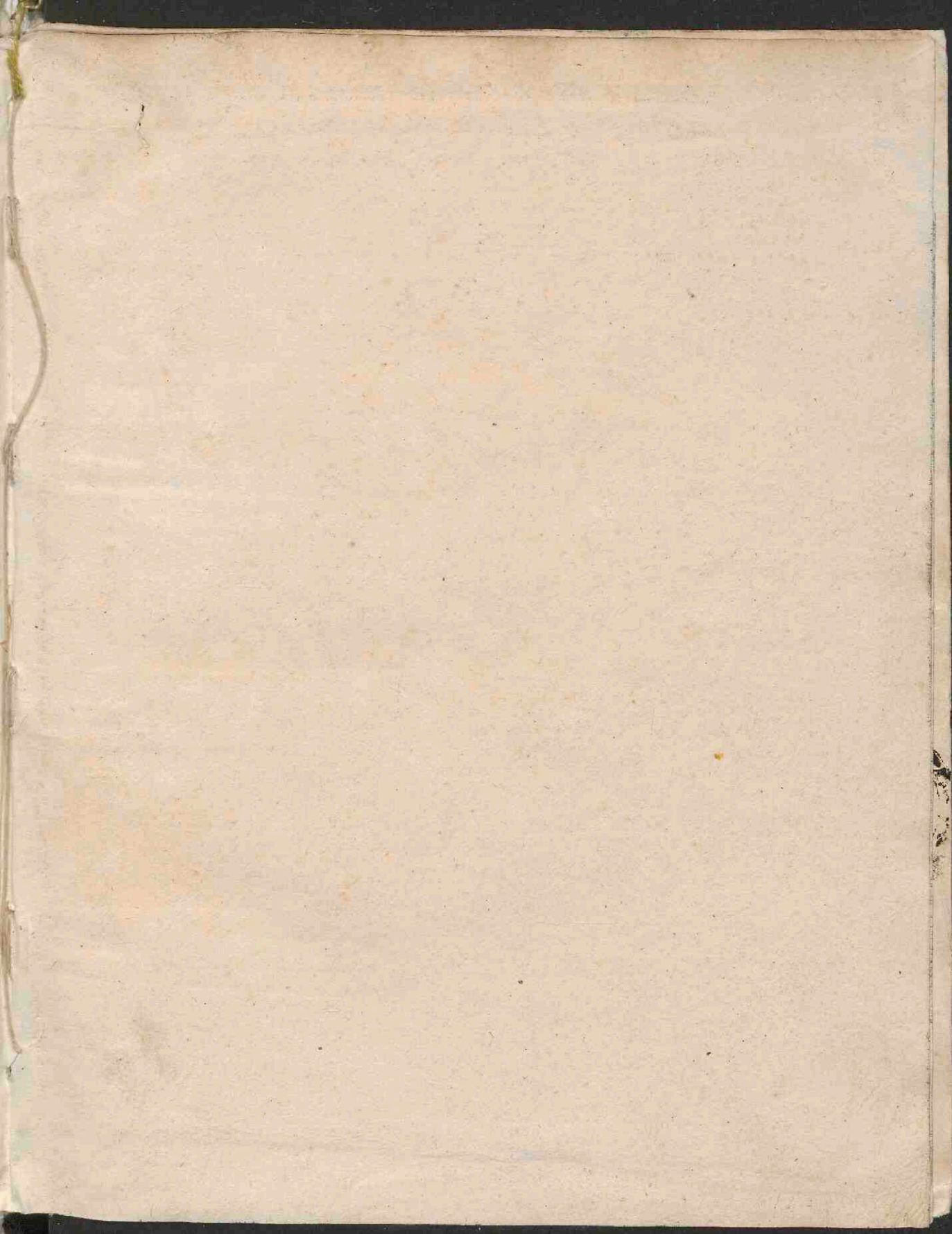
Faint, illegible handwriting or stamp, possibly a title or author's name.

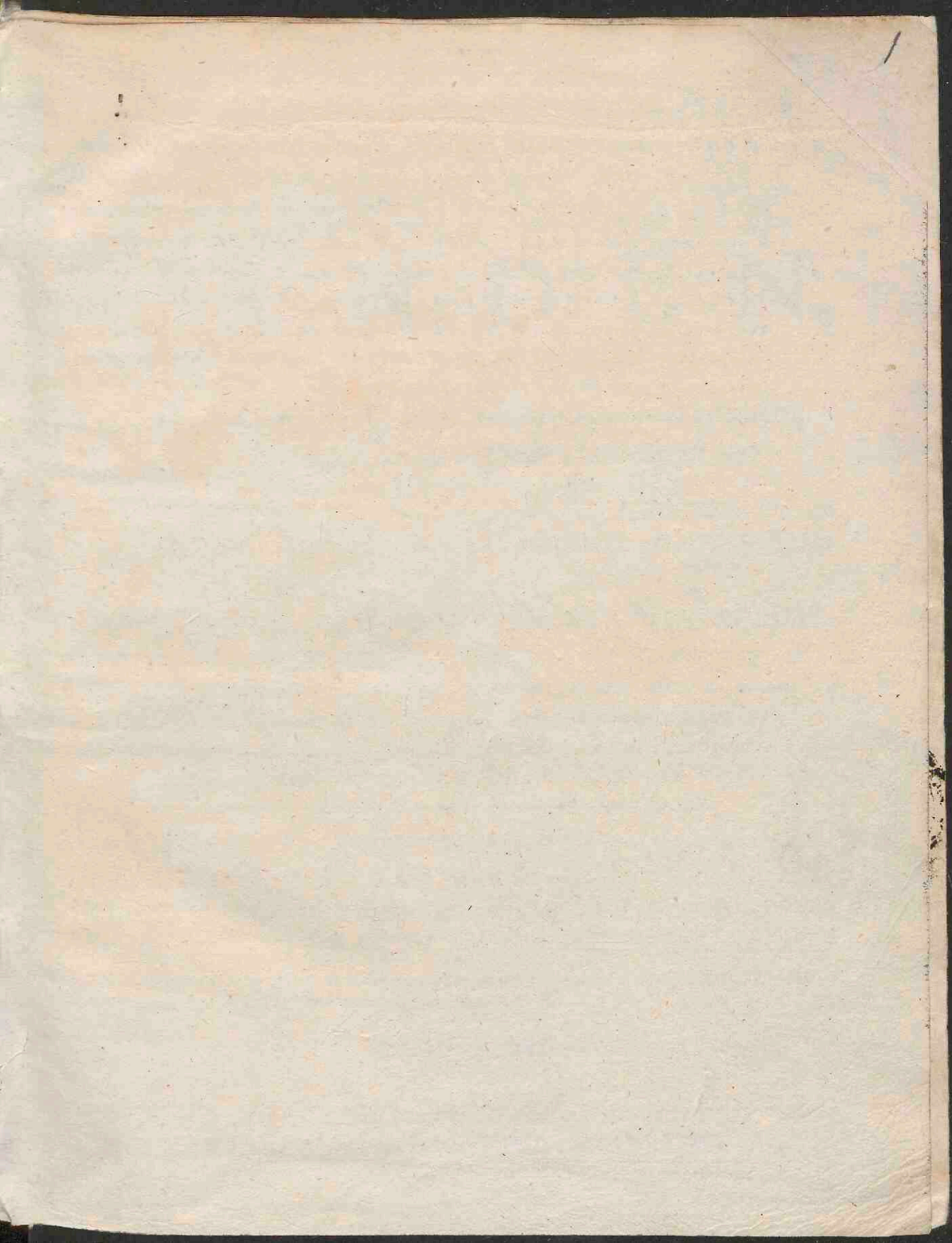
T. qu.
230

Geographi et Itinerares

Quarto n°. 230.

Rariora

B. Keye onderscheet tusschen koude en warme Landen
1659. H. Vos twee Jeruzalemsche Reyden 1655. - Lezerve-
ryen van P. Compaan 1662 H. Arouwer Reyse naar de
kusten van Chili 1646. J. Monnik. M. Forbiffen & G. Lendenau
Voyagen naar Groenland - Journal van 7 Marroos gehouden
op Hulond Maurdud - rd. Muggse Journal gehouden op Spitsber-
gen - beschryving van d. Noordische Landen - beschryving van wan-
schepself in Guiana - van Muscovien - Journal op t. Schip de
Spiegel onder or Duyker 1665 Duyker en 9 Soljes en t. Judith
1660 G. Warren beschr. van Surinam 1669 alle in
een h. b. volpt aten.

HET WAERE ONDERSCHETT
T U S S C H E N
Koude en Warme
L A N D E N,
A E N G E W E S E N

In de Nootsakelijckheden die daer vereyscht worden,

Ten I. Om beyde die Landen te kunnen bewoonen.

Ten II. Tot de Culture van die selve Landen. Ende

Ten III. In de ongemeene groote voordeelen, dewelcke de *Warme Landen*, door middel van hare Vruchten, boven de *Koude Landen*, op-brengen.

Voor-gesteld en vergeleken met Nieu-Nederlant,
als sijnde een Koudt Landt en Guajana sijnde een Warm Landt, en
beyde gelegen in AMERICA, doch onder een besonder Climaet, en dat
by gelegentheytt van de Levolkinge dewelcke tegenvoor dig in bey-
de die gewesten wort gedaen. Op dat, daer door alle Patroonen
mogen onderregt worden in wat Landen sy hare Colonijen
met de minste onkosten, ende de spoedichste en grootste
profijten kunnen leggen :

A L S M E D E,

Op dat alle Luyden dewelcke haer, ofte uyt noot, ofte op hope van groote winsten te doen, mer 'er woon na alsulcke *Nieuwe Landen* willen begeven daer uyt mogen bekennen, in welke van beyde Landen, het voor haer het ghemackelijckste sal sijn te leven, en waer inne zy de spoedigste, grootste en verfec-kerste profijten sullen kunnen doen. Door O. K.

In 's Graven-Hage, Gedruet voordien *Autheur*, by *Henricus Hondius*,
in de nieuwe Konst-en-Boeck-druckery, in de Hof-Stracet,

HET WAERE ONDERSCHEID
TUSSEN

Koude en Warme

J. A. N. D. E. N.

A. N. G. E. W. E. S. S. E. N.

In de Verzekering van de deure van de
Van de Oude deuren te koop en te
Van de Oude deuren te koop en te

* Biblioth. Rhen.-Traj. *
* d. d. *
* Vir. Cl. G. Moll. *

en Netherland

als handelen konde, en de deuren van de
handelen en de deuren van de
handelen en de deuren van de
handelen en de deuren van de
handelen en de deuren van de

Ge dat alle deuren deuren deuren, die nu
deuren deuren deuren deuren deuren
deuren deuren deuren deuren deuren
deuren deuren deuren deuren deuren
deuren deuren deuren deuren deuren

Ge dat alle deuren deuren deuren, die nu

In de deuren deuren deuren deuren deuren

TOE-EYGENINGE,
Aen de Edele, Achtbare, Wijse,
Voorsienige ende seer Discrete Heeren, &c.

D' Heeren Directeuren, Hoofst ende mindere Partici-
panten van de Nieuwe geöctrojeerde Guajaensche Colonije.

EDELE, ACHTBARE HEEREN, &c.

Enigen tijdt geleden hadde ick ophet versoek van eenige gequalificeerde Staets-persoonen, daer mede ick voor-benen in discours was geraect over het stuck van 't leggen van Colonijen, een Kort ontwerp gemaect, waer by ick Haer Ed. aenwees het groote Onderscheyt datter omtrent die saken is tusschen Koude en Warme Landen; ende dat soo ten aensien van de Patroonen als stichters van alsulcke Colonijen, als mede van de Coloniers: aengesien der beyder behoudenisse,

Opkomst en Welvaren eygentlyck dependeert van het wel uyt-kiesfen van de Plaetsen en Landen daer men de Colonijen wil leggen: gemeret dat het eene Landt, ten opsichte van 't Climaet in weerdigheyt, om voordeel te kunnen doen, van het andere so veel verscheelt als Dach en Nacht, of den Somer van den Winter. Konnende het eene Landt oock een passelick wel gestelt man licht onder de voet helpen en daer-en-boven noch inwickelen in een onuyt-worstelbare slavernije. Het andere daer-en-tegen sijnde machtigh om in den tijdt van vier à vijf jaren, ja minder van een arm een rijk man te maecten: dat is, dewelcke gansch niet hebbeende, en alleene so weynig jaren neerstigh willende arbeiden, voor al sijn leven genoegh sal gearbeyt hebben. Welck ontwerp doemaels kort sijnde, ick namaels tot een beter verstant, wat breeder heb uytgereect, door dien ick verstont dat vele en verscheydene haer begaven tot het legghen van Colonijen hier en daer in onderscheydene plaetsen van America. Onder anderen mede, dat U E. Achtb. waren getreden tot die heerlijcke ende voor-
(:.) 2 *treffe-*

T O E - E Y G E N I N G E .

*treffelycke resolutie, om Landen te occuperen, haer met de voort-plan-
tinge van Volckeren die selve eygen te maken ende also een goede profi-
rabele Negotie metter tijt voor haer op te rechten en vast te stellen ;
Soo heb ick my des te meer daer omtrent beneersight, om dit mijn geringhe
Werck door den Druck gemeen te maken, op dat U E. Achtb. en met
Haer de gansche Wereldt daer uyt mocht volkomen bericht beko-
men, wat al voor sonderlinge en over-groote voordelen Sy uyt haer
aen-gevangen Werck (en alle andere die haer exempel souden willen vol-
gen) in 't korte verfekert mochten te ghemoet sien. Op dat een yegelyck
mochte verstaen wat een goede sake dat zelve Werck in sich selven is. Waer
omtrent U E. Achtb. insonderheyt drie dingen doen ; waer van d' eerste ende
voornaemste, is ; De bekent-makinge van Godes Heylige Woordt, en
de verbreydinge van de Eere van Sijnen Alder-heylichsten Naeme
onder de Heydenen. De tweede ; is het foulagement dat U E. Achtbare
daer door toe-brengghen aen veele duysenden Arme verlegene Men-
schen, in dese tegenwoordige benaeude Europeische Werelt : Aen
de welcke daer mede een goedt ende bequaem Landt wort aen-ge-
wesen ende met eenen gelegentheyte gegeven, omme daer inne eere-
lijck haer selven ende hare Vrouwen en Kinderen te kunnen onder-
houden. Ende ten derden ; Betrachten U E. Ed. Achtb. ten hooch-
sten daer-mede haer eyghen selfs welvaren, het welcke daer uyt ende
tot belooninge van alfulcken goeden Werck (door Godes Zegen) die
selve onfeylbaerlijcken spoedigh genoech sal toe-komen.*

*Hier toe soo kan U E. Achtb. dienen tot een ghenoechsaem exempel, het
sonderlinge ende Algemeene wel varen der Cattiliaensche en Portugaelse
Rijcken ende der selver Onderdanen doorgaens in America. Iae selver dat
van de Fransche ende Engelsche Natien in die sobere ende dorre Eylanden
van West-Indien : ende dat soo wanneer men aenmerckt die groote Nego-
tien daer toe die selve Eylanden gelegenheyt hebben gegeven selver aen de
Onderdaenen van desen Staet : Dewelcke haer nu ont-trocken worden ;
terwijl de Wereldt tegenwoordigh soo wijs wordt, dat een yeder Staet, nu
selver buytens 's Lands eenigh ende alleen soect te prevaleren ende te gaude-
ren van de voordeelen der Negotien, dewelcke connen ghenooten worden uyt
de*

T O E - E Y G E N I N G E .

de Conquesten van hare eygene Onderdanen. Het is dan meer dan hooghe tijdt selver toe te sien, dewyle daer noch gelegentheyd overigh is; en het ware oock van Godt ten hooghsten te wenschen, dat andere meer het loffelijcke exempel van V. E. Achtb. mochten in-volghen, op dat daer door die overheerlijcke Landen van Guajana by den Nederlanders mochten ingenomen ende beset worden, tot troost van soo veele ellendige menschen.

Men siet nu meer dan ghenoech, hoe dat alle Negotien aen alle kanten, dewelcke men precario of beedsche wijze met Vrienden drijft, soo licht kunnen, niet alleene verstoort, maer ten eenemaal afgesneden worden: Soo wanneer maer d' eene ofte d' andere quaetwillige Nae-buyl, daer toe derminste gelegentheydt siet ende genegentheyd heeft: Ende hoe beswaerelijck de restauratie der selve valt, sien wy daeghelicx (Godt betert) oock soodanigh, dat d' onkosten die t' ellekens daer over moeten ghedaen ende aen-gherwent worden, schier oneyndelijcke zijn, ende dat de Luyden daer door oock qualick wederomme tot haer verhael kunnen komen: Daer, daer-en-tegghen, alle Negotien vast gestelt tusschen Onderdaen met Onderdaen, in nieuwe geoccupeerde ende selver bevolcte Landen, wel eenichsints kunnen geturbeert, maer seer beswaerelijcken ten eenemaal ont-trocken ofte benomen worden. Ghelijck sulcks te sien is uyt d' Oorloghen, dewelcke veele Natien in verscheyden tijden, en dat in verscheyde ghewesten van America ten dien insichte hebben ghevoert; doch van hoe weynich goedt succes die selve ten allen tijden sijn gheweest is onnoodich hier te verhalen: Soo beswaerelijcken valt het d' eenen Hane d' anderen op sijn eygen Mest-vaelt t' overwinnen of van daer te verdrijven.

Daeromme sou zijn die geene wijs, dewelcke eens anderen voorgige mislaghen soecken te verbeteren, ende wat voor desen by die selve versuymt is, in betere achttinghe te nemen: want het gheluck is gunstigh den gheenen dewelcke niet on-achtsaem en is, maer met een ghestadighe neerstigheydt haer hulpe waer-neemt. En alsoo mogen alsulcke wel met goeden rechte metter tijdt voor haer eznighe goede weldaet verhoopen, dewelcke met werckende neerstigheydt, den wegh effen maecten tot den gheluck; daer die geene die onachtsaem blijven, terwijl den Tijd door-loopt, luttel of niet verkrijghen.

J OP HET ONDERSCHeyT

T U S S C H E N

KOUDE ende WARME LANDEN,
geschreven ende uyt-gegeven by d' HEER

OTTHO KEYE,

Gewesene Capiteyn ten dienste der Veree-
nighde Nederlanden, in Brazyl, ende tegenwoordigh
Eerste Raedt van de Geotrojeerde Guajaensche
C O L O N Y E.

Wie wel, gemakkelijck, en rijck'lijck souckt te leven,
Die 't hier niet vinden kan; leeft, watter is beschreven
In 't *Onderscheyd* van *Landt*, en *Lucht*, in *Warm*, en *Koud* :
Als d' *Hemel* scheelt van d' *Aerd*, als *Loot* verscheelt van *Goud*,
Soo groot is hier 't verschil : Wat *Loff* dan, die het *Warmen*
Tot plantingh van *Gods* woord, tot bystand van den armen,
Tot *Maetschappys* proffijt, gaet soucken, heeft hy niet
Verdient? *Heer OTTHO*, dit, en meer van u geschiet.

G. v. HOGENHOUCK.

Op

V O O R - R E D E N .

Het Oude Spreeckwoort acht die gene voor ongeluckich, die in een quaet Landt geboren zijn: Gemerckt den mensche door een enckele ghewoonte, als door een stercke drift van sijn tweede Nature, meest alijt wederomme verlangt nae dat Landt, daer in hy geboren ofte op-gevoet is; ende hoe quaet oock dat selvige is, soo en mach hy daer van geen quaet hooren spreecken: want hy en geloof niet dat daer een beter Landt inde Werelt is, als dat van sijn geboorten-plaetse: achtende een yegelijck also sijn *Vaderlant*, voor het beste ende geluckichste Landt.

Van dit euvel sijn kranck gheweest oock wijse ende vermaerde Mannen: alsoo heeft *Ulysses* sijn Vaderlandt, het dorre, schrale en Klipachtighe *IThaca* in hooger weerden ghehouden, als alle die schoone, lustige, en vermakelijcke Lands-douwen, die hy gedurende den ganschen tijt van sijne omzwervingen, hadde doorwandelt ende door-sien.

Alsoo hebben de *Kinderen Israëls* noch dickmaels nae haren uyttocht, noch wederom gewenscht, om het slaef-sche *Aegypten*, niet tegenstaende zy in het selve, so lange Jaren onder so swaren dienstbaerheit, soo swaerelick hadden versucht.

Alsoo heeft de Huyfvrouwe van *Loth*, weder te rugge ghesien nae haer Vaderlant, het van Godt, gedreychde en vervloecte *Zodoma*.

Soo beswarelijcken, jae schier onmogelijcken valt het de *Menschen* haer *Vaderlant*, hoewel dickmaels *Quaet, Arm* ende *Byster* te verlaten, en tegens een *beter Landt* te verwisselen: Daeromme oock *al sulcke Luyden*, met recht gesecht moghen werden, den rechten aert ende eygenschap van de *Haesen* te hebben, dewelcke soodanich be-minnen de *plaetsen daer zy gesongt zijn*, hoewel dickmaels op een *Dorre* ende *Onvruchtbare Heyde*, dat zy haer nochtans, daer omtrent, meest alijts onthouden: Jae die, schoon zy aldaer meermaels door de *laegers* betrappt zijn, evenwel t' ellekens, soo zy het maer den

Op het Ware Onderscheyt,

Tusschen Koude ende Warme Landen,

B E S C H R E V E N

door d' Heer OTTHO KEYE, &c.

EEN ander scherp sijn Pen, om guure *Kouwe Landen*
Te prijzen: of daar *Hitt'* te groot, de *Huyt* doet *Branden*;
't Verachte *Laplandt*; *Groenlandt*, 't ongesont *Guineé*,
Daar 't *Landt* de *Menschen* moort, en vol is van veel *wee*.
Ik prijs hier *OTTHO KEYE*, die sulken *Landt* gaat prijzen
Aen *Nederlandt*: alwaar, geen quaade *dampen* rijzen,
Alwaar geen bitt're *Koud'*, *Neus*, *Oor*; en *Wangh* door-bijt;
Ja soo s' het *hart* bevanght, des *Levens*-draat af-snijt;
Daar *Vrucht* noch *Vreught* en is, daar met *gevaar* van 't *Leven*
Men *Monsters* dooden moet, die niet veel nut en geven;
Noch waar te groote *Hitt'*, geen *lust* is, maar een *last*;
Die 's *levens* kracht verteert, en staagh, in 't *sweet* ons wast;
Maar sulcken *Landt*, dat alle *Landen* gaat te boven,
Een schets van *Canaan*, en *Edens* *Eedle* *Hoven*;
Daar de *gematightheyt* des *Luchts*, den *Mensch* verheught.
En daar geen *Windt* en *Waeyt* dan tot des *menschen* *vreught*.
Soo *Landt*-aardt yets vermagh in 't *leven* te verlengen
Die moet ghy in *Brasil*, en sulcke *landen* brengen,
Als *KEYE* hier beschrijft; dat alle *Vruchten* geeft,
Niet eens, maar meer-maals's *Jaars*, waar van men vrolijk leeft.
Ja vier-maal in een *Jaar*, *Wijn* stokken *Druyven* dragen,
Meer goet en soet is hier, 't geen *KEYE*'s oogen sagen,
En and're *nevens* hem: die 't ook recht weeten wil,
Die *lese* dit *geschrift*: of vare na *Brasil*.

Q. Spranger.

VOOR-

V O O R - R E D E N .

Het Oude Spreeckwoort acht die gene voor ongeluckich, die in een quaet Landt geboren zijn: Gemerckt den mensche door een enckele ghewoonte, als door een stercke drift van sijn tweede Nature, meest altijt wederomme verlangt nae dat Landt, daer in hy geboren ofte op-gevoet is; ende hoe quaet oock dat selvige is, soo en mach hy daer van geen quaet hooren spreecken: want hy en geloofst niet dat daer een beter Landt inde Werelt is, als dat van sijn geboorten-plaetse: achtende een yegelijck also sijn *Vaderlant*, voor het beste ende geluckichste Landt.

Van dit euvel sijn kranck gheweest oock wijse ende vermaerde Mannen: alsoo heeft *Ulysses* sijn Vaderlandt, het dorre, schrale en Klipachtighe *Ithaca* in hooger weerden ghehouden, als alle die schoone, lustige, en vermakelijcke Lands-douwen, die hy gedurende den ganschen tijt van sijne omsweringe, hadde doorwandelt ende door-sien.

Alsoo hebben de *Kinderen Israëls* noch dickmaels nae haren uyttocht, noch wederom gewenscht, om het slaef-sche *Aegypten*, niet tegenstaende zy in het selve, so lange Jaren onder so swaren dienstbaerheit, soo swaerelick hadden versucht.

Alsoo heeft de Huysvrouwe van *Loth*, weder te rugge ghesien nae haer Vaderlant, het van Godt, gedreychde en vervloecte *Zodoma*.

Soo beswarelijcken, jae schier onmogelijcken valt het de *Menschen* haer *Vaderlant*, hoewel dickmaels *Quaet, Arm* ende *Byster* te verlaten, en tegens een *beter Landt* te verwisselen: Daeromme oock *alsulcke Luyden*, met recht gesecht moghen werden, den rechten aert ende eygenichap van de *Haesen* te hebben, dewelcke soodanich be-minnen *de plaetsen daer zy gejongt zijn*, hoewel dickmaels op een *Dorre* ende *Onvruchtbare Heyde*, dat zy haer nochtans, daer omtrent, meest altijts onthouden: Jae die, schoon zy aldaer meermaels door de *Laegers* betrapt zijn, evenwel t' ellekens, soo zy het maer den

V O O R - R E D E N .

Honden kunnen ontleggen , niet tegenstaende de vorige periculen , terstont wederomme nae het *Leger* daer haer *Moeder* haer gheworpen heeft, te rugge keeren.

Ick hebbe in veele *schrale* en *dorre* Landen gesien het *jammerlijcke* ende *ellendige* leven van vele *Arme Menschen*; ende voornamentlijk der *Arme Landt* ofte *Huysluyden* : ende met aendacht gemerckt op haeren *noyt ghedanen arbeyt* : des *Morgens vroegh* , ende des *Avonts laet*, in *Regen*, *Wint*, *Hagel*, *Sneeu* , en *Koude* : als arbeydende tegens de *Doot* , ende dat sonder uyt-komste te zien , ofte eenige hope te hebben van oyt, door allen haren *suyren* en *Peertischen* arbeyt, een beter leven te sullen verkrijghen : en was haer *Loon* , een stuck *swart broot* , met een *dronck Scherbier* ofte *Water* ; en selden beter *Tractement*. Voorwaer ellendich genoegh : nochtans soo kan men soodanige *Luyden* qualick doen geloven , dat daer een *beter Landt* is , als dat daer in zy geboren sijn , ende soo een *jammerlijck* leven leiden: ofte so men het haer al doet gelooven, soo heeft men noch, soo oneyndelijck veele worstelen , en schier meer redenen daer toe van nooden, als *Hercules* , crachten van doen hadde om *Antheum* te verwinnen, eer zy haer van die *quade plaetsen* af lichten , ende uyt dat *Armelijcke* leven, tot een *beter* laeten over-brengen.

Met welcke *Menschen* het gestelt is , even gelijk als met de *Esels*, de welcke alleen tot het *last-dragen* ende den *arbeyt* geboren , en anders nergens toe nut en sijn : die het even vele gelt , ofte sy tot *Loon* van haren *arbeyt*, *Stroo* en *Kaf*, ofte *Hoy* en *Haver* eten : al welcken slach van menschen men huysdaegs seer veele inde *Werelt* vint; en soo wie de selve soude willen in een *beter Lant* ende tot een *beter* en *gemackelijcker* leven brengen : die en soude niet dan ondancck behalen : sijnde die menschen haer *gewoonte*, hare *tweede Nature* , de welcke seer beswaerelijcken valt om te veranderen. Het welcke *Plinius* (schrijvende van het *Armelijcke* Leven, ende de vuyle ende morsige *Woonplaetsen* der *Oost-Vriesen*, ende der selviger *Nageburen*) in sijnen tijt mede wel heeft aen-gemerckt , wanneer hy segt : *Dat die Volckeren souden meynen noch grootelijcks verkort ende verongelijckt te worden,*

V O O R - R E D E N .

worden, soo by aldiensy van den Romeynen overwonnen, van soo een vuyl en morsch, tot een geschickter ende Borgerlijcker leven ghebracht wierden: Ende dat het geluck vele Luyden verschoont tot hun eygen ongeluck.

Onder de Volckeren nu, die in verscheyden tijden, ofte door Oorloge en met Gewelt verdreven, ofte door te groote vermennichvuldige, genoorlaeckt zijn geworden haer *Vaderlant* te verlaten: hebben sommige dat verstant ende die voorsichticheyt gebruyckt, dat sy, nae een beter *Lant*, dan dat sy gedwongen waren te verlaten, haer gewent, en in dat selve hare *Woonplaetsen* ghenomen hebben; en dese voorwaer hebben winst gedaen, en sijn in haer ongeluck wel ten hoogsten geluckich geweest.

Andere, ofte hier niet op lettende, ofte te traegh ende te leuy tot verre ende moeyelijke reysen, hebben liever die hare *Leuyicheyt* ten gevalle, het naeste ende ledige *Lant* om des *Rusts* halven, voor het beste gekoren en ingenomen; Maer *Alsulcke* hebben seer gedoolt, oock soodanich dat haer, en hare *Nakomelingen* die hare *Leuyicheyt* ende verkeert gesochte *Ruste*, een gedurige *Slavernye* is geworden, ende dat ten aensien van die *slechte, quade en onvruchtbare Landen* daer in sy haer neder gheset hebben: daer uyt niet te trecken en is, dan, door een continuelen, grooten en suyren, jae Peertschen *Arbeyt*, en dan noch dickmaels qualick soo veele, als tot 's Levens onderhout van nooden is: altijd sober genoeg.

Van die slach sijn voornamentlick de *Noorder Picten*, de *Yerlanders*, die van het *Dorre en Berchachtighe Noorweghen*, de *Koude Rustschen*, de *Lappen*, ende die daer om-heer aengrensende *Natien* meer, op wat doch voor een *Kouden, Dorren, en schralen hoeck Landts* hebben die selve hare *Woon-plaetsen* genomen?

Maer van noch erger *conditie*, sijn de *Hitten*, ende die van de bygelegene *Eylanden*, van de welcke het spreekwoort seyt, dat die gene den *hals verbeurt* hebben, die aldaer te *Lande aen eenen Boom pissen*: en dat overmits de *Noorder-winden* so fel, en het *Lant* daer door so schrael en dorre is, (als te verre van de *Sonne* gelegen, wiens *Hette* inde *Tee-linge* der naturelijcke dingen, in de plaetse des *Mans*, ende d'oorlaeck-

V O O R - R E D E N.

ster der selve is) dat aldaer geene Boomen ofte Struyckenen konnen groeyen ofte waffen, en over-sulcx niet te vinden en zijn.

Van noch *Slimmer*, jae de *arghste Conditie*, sijn die van het by-kans eeuwigh duystere *Ciberien*, ende de *Ysige Yslanders*, alwaer acht maenden des Jaers wort Ys gesien: gelijk dan oock van de over-groote *Koude*, ende het ghestadich *Ys*, dat Landt zijnen Name heeft bekomen. Alwaer de *Menschen* ettelicke Maenden des Jaers leven sonder *Sonne* te sien: daer van de meeste geen *Broot* en kennen, ick laet staen ghesmaect hebben: als die gansch geen *Bouwerck* en doen, want *Ackers* en hebben zy niet; wiens ordinaris *Kost* is *Vis*, weynigh *Vlees*, ongesouten *Boter*, *Kaes*, en *Melck*: en die in plaetse van *Broot*, gebruycken *Visschen*, geklopt met steenen, ende voor *Drancck* Wey ofte *Water*.

Voorwaer *Menschen*, die te rechte een erbarmelijck leven leyden. Over de welcke nochtans om de *Heerschappye* te voeren, soo hebben eertijts de *Deensche Koningen* derwaerts *Vloten* gesonden, met die selve *Geoorloght*, t' *onder-gebracht*, ende tot *verseeckeringe* aldaer noch *Volck geplant*, even als ofse met die rampsalige *Menschen* te overwinnen, noch groote schatten verover, ende hare *Heerschappye* wel deffich vermeerdt ende wijt uyt-gebreyt hadden.

Indien dan die *gene* ongeluckich zijn, die in een *quaet Landt* geboren zyn, so sijn die *gene* noch vele ongeluckiger, die uyt een *quaet Landt*, in noch een *veele arger* worden vervoert, en vinden haer die selve (by maniere van spreken) even verbeter, als die *gene*, die uyt het *Vagevier* inde *Helle* geraecken.

Onder de *Volckeren* van onse *Europeische Werelt*, die ongeveer se-dert twee hondert Jaren herwaerts getracht hebben *Nieuwe Landen* op te soecken, om daer door de *Palen* van hare *Heerschappye* verder uyt te recken, ende met eenen om het *gebreck* van haer *Eygen Landen* door den *Rijckdom* van *Buyten-lantsche Conquesten* en *Negotien* te verbeteren: zijn de *Eerste* ende *Voornaemste* eere weerdich de *Castilianen*; ende onder die selve verdient met recht eenen onsterffelicken name, die noyt genoeg volpresane *Cominginne* die groote *Isabella*,
de-

V O O R - R E D E N .

dewelcke doen-maels eenich ende alleen *Wijs*, ghehoor gaf aen de aanbiedingen van dien Roemweerden *Genevois*, *Cbristoffel Columbus*, van allen anderen van *Europa* doen-maels verworpen, als wanneer Hare *Majesteyt* (*siende het Tresoir van den Koninck Ferdinand haren Heere ende Man, door de langhdurige Granadijsche, ende andere Oorlogen uyt-geput, ende dient-halven onmachtich*) mildelijcken haren Conincklijcken *Spaer-spot* openden, ende een *Vlote* toestelden, weerdich de *grootte Desseyn* van dien *grooten Capiteyn*: daer door sy voor *Castilien* den wech gebaent, ende de *Fondamenten* geleght heeft, tot die *onschatbare Conquesten*, van soo vele *Rijcke, Grootte, Schoone* en schier *ontelb're Coninckrijcken*: in die, tot dien tijt toe *onbekende Werelt*. Ende datterwijlen alle andere *Princen* ende *Staten* van *Europa* met een diepen slaep van onachtsaemheyt bevanghen, stil saten, en alsulcke schoone gelegtheden, so verfoeyelijcken verwaerloosden: daer van de *Nakomelingen*, met leetwesen en smerte tegenwoordich gevoelen den onverbeterlijcken schade, en doorgaens met *nijdige ooggen* aensien den teghenwoordighen *welvaert* der *Castilianen*: ende de selve als nu te onbedacht, en alle sinte te vergeefs met oorlogen quellen, om mede te deelen van de *Vruchten*, die sy door hare wackerheyt en onvermoeyelicken arbeyt, hebben verkregen.

Soo veele isser aen gelegen, *den Tijdt*, ter rechter tijt, wel in acht te nemen, ende sich van de *Occasie* te weten te dienen, dewijle de selve tegenwoordich is, want eens *Voorby* ghepasseert zijnde, soo is het *Nae-berou* te vergeefs: want de macht der *Castilianen* in die Landen hedendaegs soo considerabel ende over-groot is, dat de selve geene *Machten*, hoe groot oock die selve, haer van buyten mochten overkomen, behoeven te vreesen; want teghens haer vermach weynigh een openbaer ghewelt: soo dat die geene, die hedendaegs soude n vermenen, yets vruchtbaerlicx tegens die Landen uyt te rechten, dat selve meer door *practique* dan door ghewelt moeten uyt-wercken, aenghesien d'er inder daet, maer *twee eenighe wegheu ofte middelen* open sijn, sonder de welcke, niemant eenige versee kerde hope van een *goedt succes sijner aenstighen* mach hebben, iek laet staen, dat hy

V O O R - R E D E N .

in die Gewesten, oyt iets met voordeel soude kunnen uyt-rechten : want soo wie maer eene van die selve komt te missen, sijn alle machten ofte gewelden daer door te vergeefs, ende alle aengewende onkosten vruchteloos: welcke tot noch toe, by geenige van die, dewelcke oyt hebben onderstaen, yets op alsulcke Landen in 't werck te stellen, en zijn waer-genomen, veel weyniger in gevolgt geworden: Daeromme oock alle soodanige aenslaghen, nae hare quade beginselen, een quaden uytflach hebben genomen.

De *Portugisen* alleene, nae-geburen der *Castilianen*, hebben omtrent den selven tijt, de selve wacker ende onverdrietsaem nae-ghevolgt: Eerstelijcken met de Custen van *Africa* te ontdekken, te bevaren, aldaer haren handel te drijven, die voorts tot verseeckeringe van die selve allenthalven hebben Forten ende Loges gheleyt; en sijnde eyndelijck de *Cabo de Bona Esperansa* voorby gepasseert, hebben den onbekenden wech, langhs het *Zuyden* nae het *Oosten* aen de wereldt geopent, ende naemaels mede ontdeekt het over-*Schoone, Rijcke, Lustige, Jae onwaerdeerlijcke Brazyl*: In alle welcke gewesten sy terstont met yver allenthalven hare *Colonijen* hebben opgerecht: hare *Negotien* vast gestelt, ende daer door ongelooffelijcke schatten van *Tijt tot Tijt* verovert.

Loffelijcken zijn dese daer nae gevolget, van de *Vrye Vereenichde Nederlanden*: dewelcke, soo drae als sy hare *Vryhey*t, met het *Sweert* van *Spagnien* verkregen, eenichsints hadden in verseeckert heyt gestelt, hebben voort opgerecht twee heerlijcke en treffelijcke *Maetschappyen*: daer van de *Eene*, met groot voordeel ende *Winst*, tot noch toe, het *Oosten* heeft bevaren, veele *Plaetsen* aldaer *Geconquesteert*, veele *Sterckten* en *Fortressen* *Gebout*, ende een overtreffelijcke *Negotie* voort geset ende vast gestelt.

Geen minder succes hebben de saecken van de *andere Maetschappye* in haer *Begin* in het *Westen* gehad: als de welcke geluckelijcken, die over-rijcke *Silver-vloot* van *Nova Hispania* en andere *Coninckrijcken* inde *Bahia* van *Mathanze*, heeft verovert, onder 't beleyt van haren dapperen *Zee-Helt*, *Pieter Pieterssen Heyn*: daer nae met

geen

V O O R - R E D E N .

geen minder voorspoet, heeft zy een gedeelte van *Brazilien* gelegen in't *Zuyderlicxste* ghedeelte van *America*, ende *Chiné* op de *Goudt-Cult* in *Africa* geconquesteert, en sedert onder de Hoochloffelijcke Regeeringe ende het goede beleyt, van den *Doortuchtigen, Wijsen en Kloeckmoedigen Prince, Iohan Maurits van Nassau*, hare Palen in *Brazyl* vry wat verder uytgereckt, die mede in *Africa* het Koninckrijcke van *Angola* en het Vermaerde en Vruuchtbaere *Eylandt* van *S. Thomé* de *Heerschappye* van die *Maetschappye* heeft onderdanich gemaect, endé in weynich tijts heeft zy in *Brazyl*, door den *ongemeenen yver en Vaderlijcke sorge* van dien *Prince*, gesien de *Fondamenten* geleyt tot een aerts *Paradijs*, ende 't selve in dien *Staet* gebracht, dat het by alfulcken voortganck in weynich Jaren, niet veele *Coninckrijcken* van *Europa* soude hebben behoeven te wijcken: Ende voorwaer, over gelukkig ware *Brazyl* geweest, ende niet minder de *Maetschappye*, ende met haer vele duysenden getrouwe *Onderdanen* der *Vrye Vereenichde Nederlanden*; soo by aldien het de getrouwe *Voorforge* van dien *Wijsen ende Cloeckmoedigen Vorst*, tot op dese huydige uyre ware bevolen gebleven: Maer, so haest als dat *over Costelijcke Vat, vol van een onwaerdeerlijcken Ryckdom*, de getrouwe *arm-banden* van dien *noyt genoegh volpresen Prince*, waren ontvrongen ende ontsprongen, is het seer haest in *Duygen* gevallen. *Brazyl!* een *Landt*, voorwaer weerdich de *Regeeringe* van so een *Wijs*, ende *Voorsichtich Prince*, ende een *Prince!* voorwaer weerdich het *opper-ghesach* over soo een *Schoone en onvergelykelijcke Lansdouwe*.

Alle dese voorseyde dan, hebben seer wijffelijcken de uyt-breydinge van hare *Heerschappye*, ende de *verplantinge* van hare *Volckeren*, gedaen ende aen-geleyt in *Warme Landen*: alwaer sy, om vele wichtige redenen, voor vast gehouden hebben dat de meeste voordeelen en profijten te halen waren, ende het *gemackelicxst* ende *vermaeckelicxst* te leven was.

Hoe hoogh oock de *Spagniaerden* en *Portugisen*, die selve Landen alrijt boven de *Coude* hebben geestimeert, can men daet uyt genoegh afnemen, dat sy, als de eerste *Vinders* en *Ontdecker's* van de selve; al-

lent-

V O O R - R E D E N.

lenthalven in *America* alleen hebben geoccupeert de *Landen* ghelegen tuffchen den beyden *Tropicos Cancri*, ende *Capricorni*, en zijn voorts weynich buyten die selve getreden, oock soo heeft de ervarentheyt nu meer dan ghenoech, aen de gantsche Werelt kondich gemaect, hoe *onfeylbaer haer-luyden oordeel* in die selve sake is geweest: Het welcke noch veel klaerder blijkt, wanneer men maer *Eerstelijck* ziet, op de *Zuyderlicxste* Gedeelten, als van *Rio de la Plata* af, tot aen de Strate van *Magellanes*, ende van daer weder tot aen *Chili* toe, welke *Landen* tot noch toe niet dan by de *Naturellen* van die selve en werden bewoont, en daer nae op de *Noorderlicxste* *Landen* van dat selve *America*, als namentlijk de *Virginies*, *Nieu Englant*, ende *Nieu Vranckrijk*, by den *Spaengiaerts* ledich gelaten; en sedert by die *Natien* geoccupeert, ende alsdan maer eens te dege let op de vruchten, die wederzijds *Landen* voort-brengen, waer in eygentlijk bestaen de *Voordeelen* ofte *Profijten*, de welke by gevolge zijn de enckele *Gront-redenen* der selver *Spaengiaerden*, ende *Portugisen*: Soo salmen bevinden, dat sy verre het beste hebben uyt-verkoren, en hoe de *Warme Landen* hondert, ende meer geven, teghens de *Koude* Een: waer by komt dat de *Warme Landen* met veel minder moeyte en arbeyt konnen *gecultiveert* worden als wel de *Koude*, die oock seer licht alles in sonderlingen overvloet voort brengen.

Soo dat *Theophrastus* seer wijffelijcken heeft geoordeelt daer hy seyt: *Dat de Hitte der Sonne*, ende de *gematichde Lucht*, meer tot het *Gewas* doen dan d'arbeyt der *Menschen*, en voorwaer soo is oock de *Hette de Boumeesteresse* van 't geene op aerden groeyt of leven heeft: Want de *Lucht* door de *Hette* verwarmt, en door de *Sonne* geholpen, soo brengt het *Aertrijck* licht alles voort.

Het is mijns bedunckens schier onmoghelijck, dat *Yemant* in de *Koude Landen* geboren en opgevoet, hoorende vertellen van de boven maten gesegende vruchtbaerheyt der *Warme Landen*, van de lichte, ende veerdighe *Culture* der selver, van de *ongemeene* en *overgrootte voordeelen* en *profijten* die daer vallen, van het *ghemackelicke* en *vermaeckelicke Leven* dat aldaer geleyt wert, 't selve alles voor de

waer-

V O O R - R E D E N.

waerheyt soude kunnen aennemem: gelijk my selver mede is gebeurt: maer moet als nu in waerheyt bekennen, dat, hoe hooch ick oock voor henen die landen hebbe hooren roemen, *het selve noch altyt verre is geweest, onder hare waerdye*, gelijk ick sulcks naderhant selver hebbe gesien ende ondervonden: soo dat ick het beyde, *ofte de rechte weerde van die landen door de penne uyt te drucken, ofte met sijne handen tot in den Hemel te willen reycken*, voor even doenelijcken achte.

Ende gemerckt, dat met het beklaechgelijck verlies van die overdierbare conquesten van *Braxyl*, vele goede ende getrouwe Onderdanen vanden Staet der Vereenigde Nederlanden, alle het hare hebben verloren en moeten verlaten: so dat de selve daer door meerendeels verarmt zijn, en met Vrouwen en Kinderen in eenen bekommerlijcken Staet leven: als mede dat dese Vereenichde Provincien allelins overvloeyen van duysenden arme menschen, soo van *Eygene Ingesetenen*, als wel van *die gene*, die uyt naburige ende oock verre afgelegene plaetsen (*alwaer tegenwoordich al om het al vernielende Smeert des Oorlogs alles vernielt en verjaegt.*) tot de selve haren toevlucht nemen, oock dat het geschapen staet, dat, overmits de ruine vande *Negotie* aen allen kanten, het getal der selve van dage tot dage sal vermeerderen en vermenichvuldigen. Waer door het schijnt dat d' Edele Heeren Regenten der Stadt *Amsterdam*, bewogen geworden sijn, gelijk zy oock albereets loffelijken begonnen hebben, door contractatie met de West-Indische Compagnie, ende met approbatie van Hare *Ho: Mo:* de Heeren Staten Generael der Vrye Vereenigde Nederlanden, een *Colonye* op te rechten in *Nieu Nederlandt*, tot solagemment van de arme en nootdrufftige menschen, daer toe verleene de aende selve goede Beneficien ende Vryicheden, om die te stabileren: ghelijck nu mede ten dien selve eynde, de Edele Heeren Regenten der Steden *Middelburch, Vlissingen* en *Vere*, door gelijcke contract met de Compagnie en approbatie als vooren; voor-genomen hebben het *Rijcke Guajana*, anders genaemt de wilde Kust, ofte een gedeelte der selve, gelegen in *America* op de hoogte van *Een tot thien graden* benoorden de *Linea Aequinoctiael*, te bevolcken.

Over welcke gelegenthey, also ick voor eenigen tijt, met ettelicke

V O O R - R E D E N .

voornamen Heeren was in diſcourſ geraect, en vande ſelve naeuken-
 rig ondervraegt wierde, hoe het by quam, dat onder ſo vele luyden,
 die voor deſen in *Brazyl* waren geweest, ſo weynige te vinden waren,
 die eenige luſt hadden, om *Nieu Nederlandt* te gaen bewonen: waer op
 ick haer Ed: tot bericht gaf, dat alſulcke luyden daer toe groote ende
 rechtmatige redenen waren hebbende, en dat vermits het overgrote
 onderſcheyt dat daer is tuſſchen een *Koude* en een *Warm Lant*, gelijc
 ik ſulcx, ſo vele de tijt en gelegentheyten doenmaels toeliet, met goede
 ſufficiante redenen aanwees: beſtaende principalick in *de nootſakelic-*
heden die der vereyſcht worden, ſo in regard' van de *bewooninge* ſel-
 ver, als wel tot de *Culture* van het eene en het andere *Lant*, en voorna-
 mentlick inde ſonderlinge profijten, ſo het eene *Lant* boven het an-
 dere is gevende: alle 't welcke dede blijcken hoe verre dat de *Warme*
landen boven de *Koude* prevaleren. Waer over mijn gevoelen was, dat
 ſo lange daer noch eenige hope by die luyden overich was, van oyt
 wederom in *Brazyl*, ofte eenich ander *warm Lant* te mogen komen,
 weynige van die ſelve ſouden kunnen reſolveren, om haer nae *Nieu*
Nederlandt te begeven: gelijck dat ſelve genoeg daer uyt te ſien is,
 dat de meeſte van die gene, die in *Brazyl* gewoont hebbē, haer nae de
Engelſche en de *Frantiſche Eylanden* in *West-Indien* hebben getranspor-
 teerr, gelijck oock die ſelve noch dagelicx meer en meer derwaerts
 aen vertrecken: ſo verſochten my die voorſeyde Heeren daer op, dat
 ick dat voorſz onderſcheyt van *Koude* en *Warme Landen*, tot haer Ed.
 betere naerichtinge, eens in 't korte, ſo veele doenelick, wilde by ge-
 ſchriſte vervatten en haer ter hant ſtellen: waer toe my, om redenen
 verplight vindende, ſo heb ick dat ſelve in alle oprechticheyt en nae
 mijn beſte vermogen gedaen: het welcke ick als nu, door verſchey-
 den liefhebbers daer toe verſocht zijnde, allen menſchen ten beſten,
 dewelcke (ofte uyt *noodt*, ofte uyt *enckele begheerte* tot winſt) haer
 nae *vremde Landen* moeten en willen begheven, hier nevens door
 den *Druck* mede deele, op dat die ſelve nae voorgaende rechte ende
 grondighe kenniſſe van het *Ware groote onderſcheydt*, tuſſchen
Koude ende *Warme Landen*, als dan, alſulcke voor haer moghen
 uyt-kieſen, daer in ſy oordeelen ſullen, het *ghemackelijckſte* te kon-
 nen leven, en de *meeſte profijten* te ſullen doen.

ONDESCHEYT TUSSEN
KOUDE EN WARME
LANDEN.

DAT I. CAPITTEL.

Wat de onkonde van saecken in 't ghemeen al quaets veroorsaect.

Engesien in veele ende verscheyden Landen / een groote menichte van Menschen is / die van al haer leven geen andere Landen en hebben ghesien / als eben die geene / daer in sy geboren zijn : voorts van allen anderen ghewesten geen andere kennisse hebbende / dan vooz soo veele sy daer van somtijts gelesen / ofte by geval van hooren vertellen hebben : waer door het geschiet / dat alsulcke Luyden dickmaels weynich geloove konnen stellen / ofte nae haer contentement verseeckeringe nemen in de Beschrijvingen / ende vertellingen / soo anderen doen / aengaende de rechte beschapenheyt vande vruchtbaerheyt ende goedicheyt van alsulcke Landen / die sy noyt gesien en hebben / ende dat te meer / om dat een pegelijck van aerdt is / sijn geboorten plaetse altyt vooz de beste te houden : als wel mede / overmits het soo seer kennelijcken is / hoe dat door een quade gewoonte / een yeder aldermeest die Landen priijt en roemt waer in hy eygentlijck geweest ende verkeert heeft. Ja om dat het menichmael gebeurt / dat de menschen / die weynich Landen van haer leven gesien hebben / ende selver in

een quaet Landt geboren zijn / soo wanneer zy maer in't een ofte
 ander Landt yets komen te sien / dat / ofte in haer Vaderlant ge-
 breck / ofte niet soo goet is / ende dat / ofte wel inder daet / ofte nae
 hare Phantasie / daer o'ber terstont allulck een Lant / als sonder
 weergade inde Werelt / uyt-krijten : daer dat selve Lant / ofte nae
 zijn rechte wesen / recht aengestien zijnde / ofte by andere vergeleec-
 ken; veeltyts bevonden sal worden van weynich weerdye te zijn;
 Ende dat in gelijk-matichydt van sommige dinghen / dewelcke
 dickmaels in de oogen der onwetende / seer heerlijcken ende trefse-
 lijcken schijnen te wesen / daer die selve / wanneer se by rechte ken-
 ners bekent / en tegens andere gestelt worden / dickwils niet / ofte
 seer weynich inder daet te beduyden hebben. Dit selve veroorz-
 saeckt dat de menschen (dewelcke / ofte uyt haer Vaderlant dooz
 Oorloge / ofte vervolginge om de Religie / ofte by verloop van ne-
 gotie / ofte wel om eenige andere toevallen / verdreven) haer benoo-
 dicht bindende een ander Vaderlandt aen te doen / om aldaer eer-
 lijck / haer selven / haer Vrouwen ende Kinderen te sustentieren /
 veelmaels niet en weten / nae welcke Plaetsen ofte Landen / sy
 haer ten dien eynde best sullen wenden / het welcke die selds als
 dan in haven tegenspoet / een dubbelde ongelegencheyt toebrengt:
 want het kan ghebeuren / dat dooz de onkunde van de hoedanig-
 heyt der Landen / sy haer alsoo haest nae een quaedt / als nae een
 goet Landt begeben: Even dat selve hebben mede te verwach-
 ten / die geene / die / ofte overbloet van gelt / ofte matichydt des sel-
 ven hebben; en dat zy / om de meeste profijts halven / geerne in het
 eene ofte andere Landt souden aen leggen / dat zy / dat selve alsoo
 licht in Plaetsen ofte Landen konnen komen te besteden / daer eer-
 der verlies / als voordeel te halen is. Van welcke Luyden ick al ee-
 nige kenne / dewelcke daer in al vyz wat mis ghetact hebben; en
 daeromme / soo het noch te doen stonde / die het niet en souden be-
 ginnen / dit gebreck is veele menschen eygen / dat sy maer enckel
 blijven staen star-oogen op den uytterlijcken schijn (sijnde eygent-
 lijck de schaduwe der dingen) die der veele misleyt, sonder eens in
 't minste,

't minste, nae het dadelijcke Wesen der selve, om te sien, ick laet staen, recht ondersoeck te doen: waer door soo veel fouten en mis-slagen worden begaen: So veel is'er dan aen gelegen sich eerst wel grondelick van de gelegenheyt van een werck te informeren / eermen dat begint ofte by der handt neemt / in dien men voordeel en geen schade daer uyt wil trecken: want een goet en neerstigh ondersoeck van een sake, baert een grondige kennisse der selve, de kennisse weer, een goet overleggen, het overlegg' een goet begin, en die sijn werck wel begint sal metter tijt de ongetwijffelde vruchten van sijne voorsichticheyt genieten.

Soo is derhalven mijn voornemen alhier / te verhalen / niet de weer dige voordeelen die veel en verscheidene Landen / in 't besonder / d'eene boven d' andere / zijn hebbende, maer alleene aen de onkundige menschen aen te wijzen / ende te vertoonen het groote onderschept datter is in 't gemeen tusschen Koude en Warme Landen; en dat selve door middel van een tegen-een-stellinge van twee soodanige verscheidene Climaten: want twee contrariën ofte strijdige dingen nevens malkanderen gestelt zijnde, brenghen de selve, om tot de beste kennisse van de waerheyt van een saecke te geraken, het aldermeeste licht by. Waer uyt die geene / die / ofte door noot om haer kost blypen haer Vaderlant te soecken / gedwongen / ende op hope van eens een betere forstyn te sullen verkrijghen / ofte die / door enkele begeerte van groote Conquesten te doen / gedreven / vreemde Landen moeten en willen gaen bewoonen / grondig moghen verstaen en onderricht worden / wat voor Landen daer toe bequaemst en voor haer het dienstichste sullen zijn.

DAT II. CAPITTEL.

Waer in eygentlijck bestaet het onderschept van Koude en Warme Landen, eade wat daer toe noodich is om 't selve recht te kunnen verstaen.

Mijn voornemen is dan alhier te vertoonen het groote onderschept dat er is tusschen Koude ende Warme Landen: Het

welcke voornamentlick bestaet in drie dingen. Eerstelijck, inde nootzakelijckheden die der verepscht worden om beyde die Landen te kunnen bewoonen. Ten tweeden; in de Culture der selve. Ende ten derden, in de profijten die elck Landt door middel van sijne Vruchten weder uyt-levert; Maer om nu dat selve klaerlick ende duydelick genoegh aen te wijzen: Soo is 't noodig voor al twee plaetsen voor te stellen / zijnde van soodanich Temperament ofte Climaet, als voor al wesende seer dienstlich voor het onderwoep van dese materie / om uyt de Effecten, van die twee landen / tegens malsanderen gestelt ende vergelecken / des te bequaemer ende te grondiger te kunnen bekennen de mindere ende meerdere deugt der selve; ende dat voor soo veele de Koude ofte de Hete over het eene ofte het andere minder ofte meerder hare heerschapppe voeren. Ick sal alhier / als onder een Kout Climaet leggende / niet voorstellen een Landt gelegen nae-by, ofte binnen den Circulum Arcticum, ofte Antarcticum, maer een Landt ghelegen bykans recht in 't midden van de getemperde ofte gematichde Zona: waer teghen ick stellen sal een Landt ghelegen onder de Hete ofte verbrande Zona, en sal door de sonderlinge aengenaemheyt ende lieffelickheyt des ghetemperden Luchts, de welke aldaer doorgaens heenen in een Welen is / ende de overmaten groote vruchtbaerheyt van die Lansdouwe / klaerlijck blijcken / de overgroote dwalinge der Ouden, ende der geener, soo noch hedensdaeghs in die meeninge zijn; waer van geene achten dat het onmoghelijck was / ende dese dat het seer beswarelijck is / de middelste ofte vijfde Zona van den Aerkloot te bewoonen / ende dat vermits haer over-groote Hete: Iae het sal (byten alle tegen-spreken) bevestigen / hoe dat doorgaens de meeste Landen onder den Zonam Torridam gelegen / in getempertheyt, in vermakelijckheyt, in Rijckdom, en in vruchtbaerheyt alle andere ghedeelten des Werelts by verre overtreffen ende te boven gaen.

Alhier dient tot Waerschouwinge, dat ick met het woort Koude Landen alhier verstaet niet alleene / die Landen / die binnen de twee

twee Koude Zonen Arcticum ende Antarcticum besloten zijn : maer alle die Landen die buyten den Zonam Torridam geleghen de veranderinge der Vier Getijden des Jaers onderworpen zijn / als Winter, Lente, Somer ende Herfft, en om in't korte te segghen alle die Landen daer het Wintert. Met het Woorz warme Landen verstaec ick alhier alleene die Landen die tusschen de Vijfde ofte Middelse Zona, by den Ouden gheacht voor de verbrande ofte onbewoonde / gelegen zijn. Alwaer geene ofte seer kleynne veranderinge valt / omtrent de vier Tijden des Jaers, dan alleene dat het de eene tijt wat meerder regent als d' andere / ende om niet een woorz te segghen / daer het alijt gezegenden Somer hiet, alwaer sonder onderlaten de Boomen bloeyen, de Velden groenen, de Vruchten groeyen, daer Koude, Ys, Hagel ofte Sneer niemandt en doet klapertanden / ende alwaer geen Winden, dan tot vermaeck des menschen waepen / ende sal ick alhier voor tegenwoordich by dese occasie daer toe voorstellen / aen d'eene zijde Nieu Nederlandt, als gelegen onder een Koudt, ende Guajana, ofte de Wilde Kuste leggende onder een warm Climaet, en beyde in America.

DAT III. CAPITTEL.

Van de situatie ofte gelegentheynt van Nieu Nederlandt, als leggende onder een koudt Climaet.

Mer eer ick kome tot de sake selve / dat is tot het vertonen van het groote onderschept van Koude ende Warme Landen ; soo is het alhier voor al noodich / in't korte / soo veele moghelijcken aen te wijzen ende te verhalen / de eygentlijcke situatie ofte gelegentheynt der voorszeyde twee Landen / als te weten : op wat breedte des Hertrijcks die selve gelegen zijn / als mede der selver Temperature, ende de vruchten die zy beyde draghen ende voortbrengen : Ende is Nieu Nederlandt gelegen in het Noorder gedeelte van America, beginnende benoorden de Linea Equinoctiael op acht-en-dertich graden en ongeveer vijftich minuten, alwaer het
in t

in 't Zuydwesten paelt aen Virginia, en streckt sich de selve Caste langs de Zee tot over den twee-en-veertichsten graedt Noorder breette, alwaer 't in 't Noordt-Oosten aen Nieu-Engelant grenst.

De tijden des Jaers aldaer komen niet die van dese Landen seer na over een / ende of het schoon alettelijke Graden naerder de Sonne gelegen is als Nederlant: Soo is nochtans den Winter aldaer doorgaens wel soo Kout, en meer tot ordinaris Vorst gegengen als hier te Lande: oock soo is 'et meerder het Sneeuwen en Yselen onderworpen. De Somers daer-en-tegen sijn aldaer wederomme warmer als in dese Landen: Soo dat het Climaet ofte Temperament van dat Landt / nu Kout en dan wederom Warm is / nae dat de Tijden des Jaers aldaer zijn: veranderende t'elkens met het afwijcken en naederen der Sonne.

Nieuw Nederlant is inder waerheyt een Landt seer wel gelegen aen de Zee, voorzien van vele schoone Bayen, Havens, en verscheyden treffelijke Revieren, de welcke alle sijn dat Landt door-lopen / en een groote bequaemheyt toe-brenghen / om alle Coopmanschappen en Waren allenthalven te vervoeren. De Lucht is aldaer seer suiver ende gesont / welck sonderlingh voordeel het heeft boven andere des selfs nabuerige Landen. Het Aertrijck van 's gelijcken is seer vruchtbaer / dragende allerhande Coren, als Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeckweyte, Mays, Erwitten, Boonen, Vlas, Kennip en Toeback. De Wateren en Revieren aldaer sijn seer Vis en Vogel-rijck: Aldaer valt oock goeden handel inde Peltterije. In somma het is een Landt / alwaer het weghens de overbloeit van alle Lijf-tocht seer wel te leven is: gelijk dat selve oock veel en verscheydene merckelijke voordeelen heeft boven andere Landen. Doch dewijle 't selve alles / langh en breef verhaelt wort / in de Beschrijvinghe van dat Landt / onlangs door Mr. Adriaen vander Donck upt-gegeven / kan de selve daer op by den Nieuwgierigen nae gesien worden. Het gene ick alhier in 't korte / omtrent de constitutie ende ghelegentheydt van het Climaet ende Vruchten van dat Landt hebbe aengeroert / is mijns bedunckens genoegh-

genoeghsaem voor de verklaringhe van de voor-ghe-nomen Ma-
terie.

DAT IV. CAPITTEL.

Van de situatie ofte gelegentheynt van Guajana ofte de Wilde Ku-
ste, als leggende onder een Warm Climaet.

Het Rijkke Guajana andersins genaemt de Wilde Kuste is ge-
legen in America onder de Vijfde ofte Middellste Zona, by den
ouden genoemt de verbrande en onbewoonelijcke: het selve neemt
zijn begin van eenen graet, sich voortslangs de Zee uytstrecken-
de tot op den thienden graedt benoorden de Linea Aequinoctiael;
en niet regenstaende dat het soo nae de Sonne gelegen is / soo is de
Lucht aldaer / gelijk als in Brazyl, dat op eene ende die selve bree-
te des Mertrijcks / doch bezupden den Aequator leydt / niet alleene
seer verdzaechgelijck / maer dat meer is / seer gesont / aenghenae-
lieffelijck, soet, en boven maten vermakelijck : en om de gedurige
Rabyheyt des Sons, soo en is 'er gansch geen onderschepdt in de
Tijden des Jaers, maer zijn de selve altijt even-gelijck, behalven
dat het de eene Tijt meerder regent / als de andere / sonder noch-
tans dat het selve aen de Warmte, die aldaer ghestadich heen al-
eens is / eenige merckelijcke veranderinghe toe-bzengt / maer de
welcke de vruchtbaerheyt alsdan wel grootelicks vermeerdert :
alsoo is het Jaer aldaer te Lande een gedurigen Somer, en geenen
Winter is 'er altoos bekend. Het gheheele Jaer door Groenen al-
daer de Boomen : noyt en verliessen de selve haer Loof te gelijcke/
maer als het eene Blaetjen af valt spruyt stracks weder een ander
voort / soo datmen het verwisselen der Blaederen, niet aen de Boo-
men, maer alleene aen het afgeballen Loof dat onder de Boomen
leyt / en kan bemercken : het gheheele Jaer door Groeyen aldaer
de Vruchten, men Plant, ende men Saeyt, het eene ofte het andere /
ende het Vee heeft gedurich zijne voort-teelinge : een nootsaecke-
lijcke oorlake van een groote vermennichvuldige ende overvloet
van alles.

Het Aertrijck brenghet voort menichte van allerhande schoone ende delicate Vruchten tot 's levens onderhour van nooden: daer van ick hier nae inde Beschrijvinghe van dat Landt particulierlick sal spreken/daer-en-boven brenghet dat selve Lant voort schoon Suycker-riet, Indigo, Cattoenen, Toback, Oriam Verwe, en vele andere precieuse Waren / allerhande soorte van kostelick Hout, en zijn de Bosschen vol van allerhande Wilt en Gevogelte. Geen Landt en is 'er bekend dat allenthalven met soo over-schoone en groote Revieren wort door-loopen als Guajana, gelijk het oock besloten legt tusschen Twee de voortreffelickste Revieren des werelts/ als namentlick tusschen die groote en fameuse Reviere Tabo: ofte de Las Amazonas die het ten Oosten, ende den vermaerden Oronoque die het ten Westen tot scheid-palen heeft.

De Wateren ende Revieren krielen aldaer van allerhande soorte van schoone wel-smaekende, en boven maten vette Visschen. Het is een Landt mede soo wel gelegen tot de Negotie / als eenich Lant inde gansche Werelt / doch van alle't selve/ sal ick in 't verbolgh / elck op zijn plaetse breeder spreeken: dat alleene daer by doende / dat het is een Landt/ dat alles heeft wat men van Godt soude kunnen wenschen/ ende dat het alles te boven gaet/ is; dat het onder soo een gheluckich Climaet leydt / alwaer den Kouden, Ysigen, verdrietigen, gebreeckelicken en al-verteerenden Winter, voor eeuwich is uyt-ghebannen: Soo dat 'er schoon geene andere uytmuntende redenen waren / om dat Lant boven andere te prijsen/ is mijns bedunckens die eenige reden over sufficient genoeg/ om 't selve hooglijcken te doen aestimeren; te weten/ dat aldaer, al-tijt den Somer woont, en dat men der geenen Winter en kent.

DAT V. CAPITTEL.

Van de Perfoonen die gemenelick vreemde Landen gaen bewonen, en van de Noorsaeckelickheden die daer vereyscht worden tot het bewonen van Nieuw Nederlant, als sijnde een Kout Landt.

Hebbende dan vertoont / op wat hoochte ofte breedte des Aertrijcks Nieuw Nederlant, ende Guajana gelegen zijn; daer uyt men

men ghenoech kan afnemen ende bekennen het Climaet ofte het Temperament van die selve / en daer by verhaelt zijnde ter loops de principale ende Capitale Vruchten, ofte Ghewassen, soo in die Landen vallen: soo sal ick nu voort-gaen tot het eerste point/ om te komen tot het geseyde onderschept van Koude ende Warme Landen/en wijsen aen de Nootsakelijckheden die der worden berespecht en van doen sijn/om die Landen nae behooren ofte met factsoen / te moghen en kunnen bewoonen: waer omtrent noch voorheenen / dient vermaent en aen-gemerckt te worden: wat het eygentlick voor Personen ofte Luyden sullen zijn die de selve Landen sullen gaen occuperen ende besitten/om daer upt/alle het geen/wat hier nae/van dat gemelte onderschept sal worden gesecht/des te beter en bequamer / te kunnen vatten ende verstaen.

Ick hebbe dan hier bevoers / van tweederhande soorte van alsulcke menschen ghesproocken/ als namentlijck/ dewelcke ofte door den noot daer toe gedrongen / ofte op hope van groote Conquesten aldaer te sullen doen / derwaert s mochten gedreven worden: Het welcke beyde sijn reden heeft / maer het apparentste is wel/ dat het grootste deel der selve/ en voornamentlick in 't begin/ sullen zijn Luyden van gene groote Capitalen ofte middelen; over sulck s sal ick alhier in 't ghemeen alsulcke nemen voor Luyden, die wegens haere behoefteghen en kleyne vermogentheydt, hier te Lande haer nootdrift of 's levens onderhout met eeren of nae behooren niet en kunnen winnen / en dient halven op hope van een beter leven metter tijt te sullen verkrijghen/en in het toekomende eenige winst te mogen doen/haer daer hen sullen begeven.

En sal ick alhier dan voor eerst sprecken van de nootsakelijckheden die gerequireert werden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt.

Alsulcke dan die haer nae dat Landt sullen willen transporteren/het sy dan een geheel Huysgesin, ofte een mensch in 't particulier / die selve moeten voor haer eerste onkosten betalen de Transport-gelder, te weten: voor Kost en Vracht een seker Tanto geven.

Voorts onmiddelicken vallen in alle de onkosten hier nae ghespecificceert.

Aldaer te Lande gekomen zijnde/ soo moeten die selve voorraet hebben om een gheheel Jaer daer van te kunnen leven. Moeten vooz de Koude versien ende versorgt zijn/ van Linnen en Wullen.

Ende alsoo Nieuw Nederlant, ghelijck geseydt is/ met andere Noorderlijke Landen / mede het Winter saysoen onder worpen is/ soo moeten die Luyden vooz al daer te Lande/ soodanige Huysen bouwen / de welcke de violentie en injurie van dat koude saysoen/ kunnen uyt en tegenstaen.

De Huysinge moeten mede sijn so groot/ om Peerden en Koeyen te kunnen stallen/ Koren, Hoy, Stroo, en Branthout daer in te kunnen leggen/ of anderstus moeten zy daer toe apparte Schuren ofte Bergen timmeren.

De selve Huysen moeten versien sijn van bequame Solderingen / om het af-gedorste en schoon ghemaecte Koren daer op te bergen.

Tot het Bouwen der Huysen sijn van nooden Timmerluyden met hare Knechts, en voorts allerhande Materialen.

Ende al dewijle een Man qualick alleen een soodanich Huys kan bouwen en rechten/ soo sijn daer toe noodich mede-helpers, het welcke dan moet geschieden ofte dooz eygen ordinaris Knechten en Werckluyden, ofte dooz Luyden daer toe extraordinaris voor dagh-loon gehuert.

De Huysen nu gebout en veerdich ghemaeckt zijnde / soo sijn die selve daer mede noch onbequaem / om in den Winter-tijdt / te bewoonen: daer moeten als dan/ om in de langhe en koude Winterse Nachten niet te verkleumen, noch eerst Bedden, Laeckens en Deeckens sijn: Ick geswijge noch allen anderen nootsaekelijcken Huysraet.

Alle dit voorsz is in een Kout Landt, om dat selve te kunnen bewoonen/ alsoo hoognoodich dat het geenstus en kan gemist worden/ ofte eenich uytstel liden / ende soo het al schoon op het alderrecke

reckelickste ofte na de meeste menage wordt aen geleyt / ende dien volgens daer na oock gecalculeert / soo sal men nochtans bebinden / dat het even wel noch een merkelijcken stupber sal komen te bedragen / ende dat ten oplichte van die gene / die van kleyn vermogen zijn : voornaementlick als geconsidereert wert hoe dat in soo een Lant / dat eerst bevolckt wort, daer weynich menschen sijn, ende onder die noch minder hantwercks luyden : dat aldaer consequentelick den arbeyt ten hoogsten kostelijck, ende alle nootsakeelijckheden over dier moeten wesen : dat niet feylen en kan.

Het eenige voordeel nu dat die Luyden daer - en tegens aldaer te Lande tot de opbouwinge van hare Hupsen hebben / bestaet hier in / dat dat selve Lant overvloed heeft van allerhande schoon hout, seer goet ende bequaem tot den Hups-bou / het welcke haer geen gelt anders en behoeft te kosten / dan alleene den arbeyt om het te houwen ende te bereyden.

D A T VI. C A P I T T E L.

Van de Nootsaeckelickheden die daer vereyscht worden tot de Culture van Nieuw Nederlandt.

Verhaelt zijnde de Nootsaeckelijckheden, de welcke eerst ende vooz al gerequireert worden om Nieuw-Nederlandt te konnen bewoonen : soo sal ick voozt gaen tot die gene dewelcke vereyscht worden tot de Culture van dat selve Landt / om die nae behooren in 't werck te konnen stellen.

Wengesien dan / dat tot de ordinarijs Culture ofte bebouwinghe van alle Landen in 't gemeen / veele en menigerhande saken noedich en van doen zijn : soo wort er noch ongelijck meer vereyscht om al soodanige Landen / die als noch Wilt en Woest leggen / overtrocken met dicke Boffchen, vol van allerley soorte van swaer Hout, Heggen en Struellen, eerst te rechte tot hare Culture te konnen brengen : over sulcks dan / soo is tot de bebouwinghe van al sulcke Landen, een meer dan dubbelden arbeyt nootsaekelijck, en moet dien volgens dat selve werck oock kostelijck vallen.

Want voor eerst, al eer men tot de Culture van die selve Landen kan komen / soo is het van nooden de Boomen daer op staende / als mede de Heggen en Struelen af te kappen / Stobben en Wortelen uyt te raden / om het daer door tot Bou-Hoy, ofte Weylant te bequamen / waer toe dan vereyscht wort volck : want een man alleene en kan / oock in een geheel Jaer / weynich alsulck Landt tot het Ploegen gebruyckbaer maecten.

Waer toe van 's gelijcken van nooden sijn / allerhande Gereetschappen, als Axen, Bijlen, Kapmessen, Houwelen, Schoppen, &c. Maer boven al menschen / om van alsulcke Wildernissen en on-Landen, goede ende bequame Landen te maecten / de welcke alle op groote Hueren gehuert moeten worden : want tot soodanigen swaren en moeyelijcken arbeydt, en sijn geen arbeyders, dan voor groote dach-loonen te bekomen / en om nu een goet en redelick Stucke Lands (alwaer weder eenich voordeel metter tijt / weerdig om te noemen / van ghetrocken mach worden / in dier voeghen te syyveren, schoon te maken, en voor den Ploegh te bereyden, loopt ten minsten een tijt van twee Jaren henen.

Het Landt nu alsoo toe gemaect / bereyt ende verbeerdigt sijnde / soo moeten der als dan noch voor eerst / voor ende al eer men tot het Ploegen van 't selve kan komen / Peerden sijn.

Van 's gelijcken wort 'er vereyscht een Wagen ende Ploeg, met haeren toestel.

Het Landt nu geploegt en om-gheworpen sijnde / soo moet 'er noch daer en 't boven / om het selve te besaeyen / allerhande Saeyzaet sijn.

Daer sijn voorts van nooden / Eggens, Sichten, Seischens, Grepen, Gavels, Wannen en Schepels; en meer ander gereetschap / en al-hoewel dese dingen geringh en van kleyn belangh sijn / echter soo kostense noch al min ofte meer gelt / en vergrooten de somme.

Soo zijnder mede inden Hoy-tijdt / arbeyts-lupden meer van doen / als men wel in ordinaris dienst en huys is houdende / om alles ter goeder tijt te verrichten.

Ende

Ende alsoo het kennelijcken is / dat voornamelijck op het Landt voor de huyshoudinge, en voor al / voor die geene / die den Lant-bouw oeffenen willen / allerhande Vee van nooden is / sonder het welcke / de selve / allesins seer gebreckelicken is : soo hebben in sonderheyt alsulcke Luyden aldaer te Lande doock seer nootsaeckelijcken Koe-Beesten van doen : dewelcke geenslins / altijd seer qualick konnen ghemist worden : Want der selver Suyvel, als Melck, Boter en Kaes de dagelicksche huyshoudinghe ten platten Lande voor al grootlicks helpt / stijft ende verlicht : daer ter contrarie het gebreck van dien / ende de nootsaeckelickheyt van dat selve daghelicks buytens huys te moeten soecken / en van andere koopen / den Dypshoudenden Luyden merckelijcken soude beswaren / ende ten hoochsten kostelijck vallen.

DAT VII. CAPITTEL.

Wat daer al voor onkosten sullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlant willen gaen bewoonen, ende hoe veele die selve eygentlijck sullen komen te bedragen, &c.

Ik hebbe dan alhier aengewesen / alle de voornaemste nootsaeckelijckheden, en die doock geenslins konnen ghemist / maer voor al nootwendigh vereyscht worden / om Nieuw Nederlant, als sijnde een Kout Landt, te konnen bewoonen / ende de Landen daer inne gelegen / nae haren aerdt ende eyghenschap / tot behoorelijcke Culture te brengen / waer uyt men genocch kan sien en afnemen / hoe dat alle die onkosten / dewelcke dienthalven nootsaekelijcken moeten gedaen en aengewent worden / al by een goede en merckelijcke somme gelts sullen komen te bedragen : Ende op dat men nu hier nae het onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen / des te beter sal konnen verstaen ende begrijpen / als mede / op dat een peder in sijnen toeleggh / omtrent dat selne werck / des te gewisser ende verseckerder moge gaen / en voor heen weten / wat / en hoe groot / een somma van penninghen / hy daer toe eygentlijck van nooden

nooden sal hebben/op dat hy/hem selven/in't toekomende in soodanige ongelegentheden niet en moghe ingewickelt binden/ daer uyt hy hem geheel beswarelijcken soude konnen reddē: so sal het voor al dienstich zijn / de voor verhaelde nootfakelickheden, hier voorens hēs specificceert/ elck in 't bysonder/ soo nae by/ als het immers doenelick sal wesen/ op zyn behoorelijcken prijs te stellen/ en overmits het meestendeel der gener die nae dat Lant sullen gaen/ sullen zyn (gelijck hier vooren gesept is) verlegen huysgesinnen, en weynich Vry-gefallen, de welcke soo lange als zy alleene zyn/ alenthalven lichter aen de kost en door de Werelt geraecken. Soo sal ick dan alhier tot een exempel voor stellen/ een Man die met Vrouw en Kinderen ende ten minsten twee Knechten (want niet weyniger can hy omtrent de Culture van soodanige Landen/ gelijck boven is vertoont/ niet veele besonders uptrechten / en moet als dan daer by de handen noch selver mede wel te deghe aen het werck slaen) hem nae Nieuw Nederlant metter woon ende tot den Lantbouw wil begeben.

Alsoodanigen Man moet dan voor eerst, voor hem selven, zyn Vrouw, twee Knechten, Kinderen, en Bagage aen Vracht voor het overbrengen/en kost/hooft voor hooft gereeckent op veertich guldens/ betalen

_____	_____	_____	160	:	0	:	0
Voor een Kint ad 12 guldens	_____	_____	12	:	0	:	0

Voor het eerste Jaer onderhout daer te Lande zijnde/moet hebben voor Kost, Kleeren, en Licht, voor hem, zyn Vrouwe, Kinderen en twee Knechten ter weke ten minsten ghereeckent op thien guldens / bedraecht te saemen -	_____	_____	520	:	0	:	0
---	-------	-------	-----	---	---	---	---

Des Jaers voor Huys van twee Knechte/peder seltigh guldens / maecte	_____	_____	120	:	0	:	0
---	-------	-------	-----	---	---	---	---

Ack stelle alhier maer seltigh guldens voor een Knecht zyn Woon des Jaers; doch de Knechten daer te Lande / en voornamentlyck die eenighe Jaren ghedient hebben / en haer wel te dege

dege verstaende op den Acker-bouw van die Landen / ende de Culture van alle Vruchten / en zijn niet geent tseftich gulden des Jaers te paepen / maer willen al vry wat hooger huyz winnen : de welcke oock aen haer als dan verhooget moet worden / soo men haer anders in sijnen dienst wil behouden.

Door twee Peerden 't stuck ad 20 Pont. -	240	:	0	:	0
Door twee Roepen 't stuck ad 12 Pont. - -	144	:	0	:	0
Door Saep- Saet	40	:	0	:	0
Door een Wagen en Ploegh	60	:	0	:	0
Twee Beddens/ Slaeplaeckens en Deeckens	50	:	0	:	0
Door Schuppen/ Spaden/ Bijlen/ Aren/ Houweelen/ en ander gereetschap tot den Huys en Lant-bouw van nooden	25	:	0	:	0
Tot het Bouwen van een Huys / voor een Timmerman niet een Knecht/aen Dachloon en kost/ moet betalen	60	:	0	:	0
Door het Pserwerck noodich aen een Huys -	15	:	0	:	0
Door allerhande Huysraet/als Ketels/Potten/Schotelts/Pannen/&c.	20	:	0	:	0
Maect te samen	1850	:	0	:	0

Hier by staet noch aen te mercken hoe dat de Huyren als mede het onderhout der Knechten en Dienstboden in Nieu-Nederlande twee Jaren sullen loopen ten laste van de Meesters, eer zy pets uyt de Landeryen sullen komen te genieten tot vervangh' van de selve: Het welcke voor op het tweede Jaer niet en kan geschieden: Jae wat op het tweede Jaer in die Landeryen kan verbout worden / dat selve en sal niet veel meer kunnen renderen / dan even om de Huyshoudinge in Kost en andere behoefstigheden / daer uyt te kunnen sustenteren: en sal alsoo een Huyshoudent Man, die aldaer te Lande eerst beginnen sal / in twee Jaeren schuldt van Huyr ofte Loon aen sijne Dienstboden vervallen zijn/ tegens dat hy een Jaer Vruchten van haren arbeidt uyt den Acker trecken sal:

sal: Het welcke de boven gespecificeerde onkosten al by wat ver-
swaren sal.

Daer by staet noch in acht te nemen hoe dat de Loonen of Huy-
ren der Dienst-boden daer te Lande van Iaer tot Iaer moeten
continueren: Jae de welcke oock dickmaels upt nootsaecke-
lijckheyt / ende nae de gelegentheyt moeten verhooget ende ver-
grootet worden.

Alle dese onkosten dan / gelijk sy ten hoochsten nootsaeckelijc-
ke zijn / soo moeten de Zuyden / die darwaerts willen gaen / oock
van alsoodanigen somme van penningen, daer upt zy die konnen
betalen / ofte by haer eygen selfs versien zijn / die der als dan oock
wel het beste aen zijn / ofte moet haer die selve by de Heeren Pa-
troonen van 't Lant ofte Colonye, by verschot / gesubministreert
worden / wiens conditie al vry wat ergher sal wesen: want het sal
een langen tijt van Jaren aenloopen voor en al eer zy haer van die
ghemaecte schulden, sullen konnen by maecten / gelijk upt het
Volgende sal blijcken.

DAT VIII. CAPITTEL.

Van de Profijten de welcke Nieuw-Nederlandt van Tijdt tot Tijdt
sal konnen geven, en waer inne die eygentlijk bestaen.

Des verre hebbe Ick gesproken / van de nootsaeckelickheden
dewelcke daer vereyscht worden om Nieuw-Nederlandt te
konnen bewoonen / ende de Landen in dat selve ghelegen / tot be-
hoorlijcke Culture te brengen / waer upt ick hebbe gemaect een
overslach der onkosten, so die Zuyden sullen moeten doen en dra-
gen / die haer darwaerts metter woon willen begeben ende den
Lantbouw by der hant nemen: Nu is'er overich te sien wat pro-
fijten die selve Landen / tot vergoedinghe van de voorszeyde onko-
sten / wederom sullen konnen upt-leveren: als mede wat winst en
aldaer van tijt tot tijt te verwachten staen.

De profijten van die aldaer te Lande konnen ghetrocken wor-
den /

den / bestaen voornamentlick inde Vruchten die het **Nederrijck** voortbrengh: en sijn de selve Tarwe, Rogge, Garste, Haver, Boeckweyt, Mays, Erwitten, Boonen, Hennip, Vlas, Toeback, Boter en Kaes, als mede inden **Handel** van de Pelteryen, soo daer te Lande valt.

Maer op dat wy nu de profijten, soo die vooznoemde Vruchten sullen komen te geven / epghentlijck ende nae de beste waerhepdt alhier mogen voorstellen en vertoonen: Soo staen twee dinghen insonderhepdt daer omtrent aen te mercken.

Ten Eersten dan: soo moetmen vooz henen ondersoecken en weten / hoe veele Morghen Landts een Man met twee Knechten in dier voegen als voren is gesept / des Jaers wel soude konnen schoon maken en vooz den Ploegh bereyden / op datmen daer door mach sien en bekennen hoe groot een quantiteyt Korens wel des Jaers soude konnen verbout ende gewonnen worden.

Ten Tweeden, hoe ende waer de selve Vruchten met het meeste voordeel, sullen konnen vertiert ende verhandelt worden / waer nae men nootsaeckelijcken de profijten moet reekenen / dewelcke anderssins niet te rechte en konnen bekent worden.

Alengaende dan het eerste / soo sullen wy nemen dat een Man selfs darde alsoo des Jaers soude konnen verbeerdigen thien Morgen Landts, dewelcke bedraghen ses duysent Roeden: Soo moet als dan die selve des Weecks ofte in ses daghen schoon maken / een hondert en vijftigh Roeden, en ongheveer een halve Landts, ende dien volgens een peder dach supveren ruyt negentien Roeden: het welcke is vooz elck Menschse ses Roeden, ende een darde-deel van een Roede, Lants / des daegs.

En voozwaer wie alsulck een hoekjen Landts des Daegs nae behooren sal schoon en klaer maecten / daer van eerst het Bosch af-kappen / ende de Wortelen en Stobben uytroepen / de selve moet al vooz vooz des morgens aen het werck sijn / en des avonts wederom late daer uyt scheyden / en sijne handen wel te dege ropen konnen / noch en behoest geene langhe maeltijden over dagh te houden.

Genomen dan dat een Man / self darde, alsoo des Iaers thien Morgen Lands konde voor den Ploegh bequaem maken / en dat hy op het tweede Iaer daer al genot van konde hebben / soo moet hy daer van ten minsten vier der selver Morgens houden tot Wey ende Hoy-Landt, om twee Peerden ende twee Koeien daer op te Weyden / ende om Hoy vooz den Winter daer op te winnen: want twee Peerden konnen qualick op een Morgen Landts geweydet worden / ende is daer toe al ruym ander-half Morgen van doen / voornamentlick in het beginsel / als wanneer dat Nieuw ghemaeckte Landt / noch niet te degen niet Grasis overtrocken: In s gelijcken is een Morgen goet Gras-Landt van nooden om een paer Koeien te konnen Weyden; en een Morgghen goet vast Begræft Lant levert niet veele meer ordinaris uyt als acht Voeders Hoy / soo dat op een Morgen van dat Nieu toe-gemaecte Landt niet ober de ses Voeders Hoy des Jaers / ende dat vooz de eerste drie Jaeren / en sal konnen ghewonnen worden; Ende heeft een Peert des Iaers wel vier Voeder Hoy tot onderhoudt van nooden / de Koeien nae advenant.

Soo blijven dan van de thien Morgens noch ses oberich om te belaeven: daer van sullen wy nemen dat de drie werden niet Tarwe besaeyt / ende een van d' andere drie niet Rogge, de twee restende niet Garste, Boeckweyte, Erwitten ofte Boonen, en Haver: waer van de Rogge op het eene Morgghen Landts wassende / sal in 't geheel moeten wesen tot onderhout van het Huysgesin / ghemerckt een Morgen goet Landt / het welcke niet een Sack Rogge / Haegsche Mate / kan toe gezaeyt worden / oock by een goet ende voozspoedigh ghewas / niet veele boven de seltien ad achtien der selver Sacken wederom kan opbrengen: so heeft een Huysgesin, sterck / Man, Vrouwe, twee kloecke Knechten, ende daer nu en dan noch al mede een extraordinaris arbejder onder komt / ende eenige kinderen / des Jaers al ruym achtien Sacken Rogghe tot Broot-Saet van doen / wat oock van 's gelijcken op de twee andere Morggen Landts sal verbouwt werden / moet ten naelsten by mede

mede tot de Hupshoudinghe blijven: De Garste om kleyn Bier van te brouwen / Boeckweyte tot Panne-Koecken te Backen/ Erwitten ofte Boonen tot Koock-spijse / ende de Haver nu en dan tot Voeder van de Deerden.

Het Ghewas nu van de Tarwe op de drie resterende Morghen Landts / sullen wy gheheel behouden tot vergoedinghe van de voorsz onkosten en aflegginge der gemaecte schulden: So dient derhalven alhier mede een overslach ghemaeckt te worden / wat voor een quantiteyt Tarwe die drie Morghens wel sullen konnen uptleveren: Een Morghen Landts wordt ordinaris toegesaept met een Sack Tarwe, Haegsche Mate / gaende vijf-en-twintigh der selver Sacken op het Last.

Een Morghen goet Landt / nu by een voorszpoedich Ghewas / Drenghet wedersomme voort seltien ad achtien Sacken; soo sullen de drie Morghens des Jaers konnen geven vier en vijftigh Sacken Tarwe.

Wat belangt nu het tweede, te weten: hoe en waer die vruchten met het meeste voordeel sullen konnen vertiert ende verhandelt worden / om daer upt eygentlick een staet te konnen maken / wat, ende hoe groot, de winsten sullen zijn / die de Luyden aldaer upt haren arbeyt hebben te verhoopen: soo moetmen alhier eens besien ofte de gewonnenen Vruchten, daer ee Lande selver wel souden konnen vertiert worden / en dat met eenigh profijt; en so niet: waer heen men dan die selve best soude konnen vervoeren / om het meeste voordeel daer mede te doen.

Ten I. dan / hoe hoog den prijs van de Tarwe aldaer te Lande sal zijn / om daer nae sijne reeckeninge perfect te konnen maken / dat selve is seer onsecker / en staet te beduchten dat die selve niet seer hoogesal konnen wesen / aenghesien aldaer te Lande / als noch geene Steden en weynigh Dorpen zijn / ende derhalven weynigh Inwoonderen, en onder die / weynigh Hantwercks Luyden, en by gebolge oock weynigh Eeters, daer by koomt noch dat het meertendeel van die geene die aldaer te Lande sijn selver de Lantbon

oeffent / doende alsoo een peggelijck bykans een ende het selfde werck / waer uyt dan genoegh kan afgenomen worden / dat aldaer ter plaetsen selver geene groote vertieringe van die vruchten kan wesen / dewelcke daer door oock op geenen hooghden prijs en konnen zijn ; en over-sulcks de Boulieden weynich profijts daer van te verwachten hebben.

Waer over dan die voorszeyde Vruchten nootsaeckelijck van daer elders heenen moeten verboert ende verhandelt worden / en ghenomen datmen die harwaerts over-brenghet : Soo zijn de selve seer vele Lasten ende swarigheden onderworpen / de welcke de profijten der eygenaers / soo by aldien sy die niet ten eenemaal en verflinden, nochtans die selve grootelicks sullen verminderen : want vooz eerst soo loopen daer op de onkosten van het in-laden, afschepen, voorts alle Risigo van der Zee, mede Avarien, Assurance, Licenten, Convoy-gelder en andere Landes gerechtigheden : daer en 't boven zijn de selve onderworpen het perijckel van te verderben / alsoo de Granen op langhe en verre Reysen licht konnen verstickken ende vermuffen, welcke verre Reysen de Vrachten mede seer verswaren / en nu alhier te Lande gebracht zijnde / moeten die selve wederomme draghen de Onkosten van 't Ontlossen, waer by dan noch staet te vreesen dat die selve (gelijck mennichmael ghebeurt) konnen komen op een laeghe Marckt, ende dat overmidts alhier te Lande vele Graenen selver Wassen, als mede in de omheen gelegene Landen, dewelcke allent-halven van daen gehaelt ende alhier ghebracht worden : waer door die selve als dan nootwendich een beter en hooger Merckt moeten afwachten / en blijven leggen / daer op vallen dan weer de lasten van Solder-huyren, Proviseigelden, als andersins : soo dat die selve Granen / met soo veel meerder Lasten beswaert / boven andere hier omtrent vallende / niet alsulcke geensins Merckt en konnen houden / ten zy dan tot groote disavantage van de eygenaers.

Ende ghemerckt dat alle de voorszeyden Vruchten in Nieuw-Nederlandt vallende / sijn Grove Vruchten, welcke inde Schepen
veele

veele plaetse beflaen/hier/en ront om heer ghemeen zijn/en daer-
en-tegens op geen grooten ofte extraordinaris Prijs/soo kunnen
de selve geene so groote onkosten en beswaernissen/als gesept/ver-
dragen/by aldiender pets vooz den Eygenaer sal ever-schieten.

Oyt alle't welcke dan blijkt/dat oyt den Verbouw van alsul-
ke Vruchten, weynich winsten te verwachten staen/en oversulcr
is het oock beswaerelijck alhier een oprechte Calculatie der selve
te kunnen maken.

Wy sullen het nochtans alsoo nemen (hoewel niet moghelijc-
ken) dat/ alle de Lasten en Onkosten hier voren gemelt/ afgetroc-
ken zijnde / supber vooz den Eyghenaer blijven vijf guldens van
elcker Sack Tarwe, soo sal al dan soo een Bouman van zijn Ver-
bou van vier-en-vijftigh Sacken Tarwe op het tweede Iaer, ko-
men te genieten (ende dat tot vergoedinghe van sijne ghedane en
aengewende onkosten) een somma van twee hondert en seventich
guldens, daer van hy alsdan vooz eerst, vooz af moet betalen twee
Iaren Loon, ofte huyz van twee Knechten, een peder des Iaers
maer ghereeckent op festich guldens, het welcke bedraecht twee
hondert en veertich guldens, dewelcke afghetrocken van de twee
hondert seventich guldens, so blijft vooz de selve overich tot af-leg-
ginge der andere ghemaecte schulden een somma van dertigh
guldens.

Boven alle het vooz verhaelde/staet noch te besorgen datter al te
mets een misgewas kan over-komen/gelijck sulcr in Koude Lan-
den by wijlen meer dan te veele gebeert; het welcke den Bouman
voorts geheel ten achteren soude kunnen setten / ghemerckt daer
mede een gheheel Jaer verlozen is/en dat ebenwel de Huyren ofte
Loonen der Knechten ghestaech voozt loopen/dewelcke altijd het
hare willen hebben: waer by noch kan komen een sterfte onder
Koeyen ofte Peerden, en sulcks gebeurende /wat raet met alsulc-
ken eenen om oyt op de beene te geraken: welke ongelucken, al-
soo de Uyden in dat Landt al by veele onderworpen zijn/mach-
men die selve alhier / als te vreesen, wel voozstellen: want die selve
ver-

veroorzaecken aen die geene diese overkomen / niet alleene veele Nieuwe en groote schulden, maer konnen die selve daer door in een gansch verloop haer saken brengen: welck ongeval / also het dickmaels alhier te Lande / mennich wel-sittendt Bouman gheheel ruineert en tot niet brengt / soo kan het noch veele lichter aldaer te Lande luyden die het koomt te treffen / en dat voornamentlijck in haer eerste beginselen / oock soodanich t' onderhouden / dat de selve qualick van haer gansche leven daer konnen door worstelen.

Het is wel waer dat alle dinghen omtrent haer eerste beginselen swaer zijn: als mede / soo men alles ten swaersten alle tijdt wilde overwegen, dat men daer door qualick t'eeniger tijt, tot eenich begin soude konnen komen: niet-te-min soo is het oock prijffelijck, cermen een werck begint, dat men alle toe-vallen, die het selfde naemaels souden konnen overkomen ende verwaren, voor henen soodanich bekennt, datmen hem teghens die selve kan prepareren ende versien, op datmen in 't selve ten halve weege, met sijn ruine, niet en blijvesteecken: ofte soomen daer tegens hem selven onvermogen-de bevint, dat men het geheel achterwegen laete.

Byt het voorgaende blijkt dan / hoe dat een Bouman in Nieuw Nederlandt, nae sijn eerste twee Jaren arbeyts, niet veele meer sal overgewonnen hebben als een somma van dertich guldens: Het welcke inder daet een seer geringe winst is / tegens alsulcke sware onkosten, soo hy voor heenen sal moeten doen / ende tegens so veele ongevallen en periculen die hy daer by noch te verwachten heeft. Doch by vervolgh van Jaren, sal alsulck een Bouman, byten merckelicke ongelucken blijvende / met het aenmaken van Nieuwe Landen, ende by aenwas van volck en voornamentlijck van Hantwercks-luyden aldaer / sijne Winsten oock konnen vermeerderen ende vergrooten; maer daer toe zijn al by wat Jaren van doen.

Wat nu aen belangt de Negotie van de Peltery, daer te Lande / de selve geeft wel de meeste en ghereetste profijten: maer die selve

selve is alle mans werck niet; ende boozmamentlick soo en konnen die geene / de welcke den Lantbouw nae behooren willen in acht nemen / den handel van de Peltery nae verepsch niet waer nemen: maer alsulcke / de welcke haer met die negocie meenen te generen / ende daer mede haer profijt willen doen; die selve moeten daer van alleenich ende gheheel haer werck maecken: want soo moeten alsulcke daer toe geduerich een goet Cargesoen van allerhande Waeren in voor-raedt hebben / om met de Wilden te verhandelen; waer toe een goede somme van Gereede Penningen verepscht wordt. Die selve moeten haer mede al byn bezre te Lantwaert in onthouden / hare Packhuysen aldaer hebben / ende op de wederkomste der Wilden van de Jacht doorgaens wel passen; soo by aldien zy anders eenich merckelijck voordeel uyt dien handel willen trecken: Soo dat een peder een van die Negocie / niet / ofte gansch weynich sal kunnen profijteren: ende genomen van Jae: soo kan dat selve onder een groot getal menschen / aen een yegelick in't bysonder weynich voordeel en profijts toe-bringen: gemerckt de meeste en principaelste Pelterye die daer te Lande valt / bestaet in Bevers en Orters-vellen. Ende of nu schoon van die selve des Jaers / door de banck / al tachtentich duysent stucks, van de Wilden, konden ghehandelt worden / by aldien dan daer te Lande maer duysent Huys-gefinnen waren / soo soude het als dan voor elck Huysgefinde noch niet meer als tachtentich vellen des Jaers zijn. Wat / nu / ende hoe groot / het profijt ofte de winst voor die luyden / uyt dien handel sal kunnen sijn / kan men licht afnemen: ende dewelcke by vernienichvuldiginghe van menschen mede alsoo van tijt tot tijt schaerster ende rechter sal vallen.

De Lasten oock / waer mede voor eerst de goederen / noodich tot het drijven van dien handel met de Wilden in Nieuw Nederlandt beswaert zijn / en dewelcke soo wel van hier darwaerts gaende / als daer te Lande komende / t'elkens moeten betaelt worden; soo / aen Convoy-gelden met de verhooginge Recogni-

ten als anderflins / die selve maecten dat de winsten / dewelcke men soude vermeynen uyt die selve Negotie te sullen kunnen profiteren / voor de Negotianten ofte Handelaers / oock alsoo sonderlinghe profitabel ende considerabel niet en kunnen zijn.

DAT IX. CAPITTEL.

Van de profijten die daer sullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlandt, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel sullen kunnen sijn.

Nale dat verthoont zijn de voordeelen ende profijten / de welke te verwachten staen uyt den Verbouw van de Graenen / in Nieuw Nederlandt, ende daer omtrent selfs die geene aengewesen zijnde / dewelcke uyt de beste soorte van die te trecken zijn; als mede de profijten de welke aldaer te Lande den handel ofte negotie van de Delterpe kan geven. So is het als nu oock noodich eens te sien / wat / en hoedanige profijten ofte winsten daer metter tijt sullen kunnen genoten worden daer te lande uyt den verbouw ende het planten van den Toeback.

Wat dan aengaet de profijten / soo uyt den verbouw van die vrucht / in Nieuw-Nederlandt te verwachten staet: staet te beduchten dat die selve mede niet seer groot ofte considerabel en kunnen zijn; Ghemerckt / dat den Toeback, dewelcke verbout wort by den Engelschen inde Virgines by beter valt van sieuck en smaeck. Oock soo wort door d' Engelsche des Jaers een seer groote quantiteyt van de selve verbouwt ende versonden: dewelcke daer door mede over al / als de bekendste / de baene al-beveets in heeft.

Van 's gelijcken soo is den arbeijt onder d' Engelschen in de Virgines, op verre nae soo kostelijck niet / als die wel in Nieuw Nederlandt doet: ende dat om redenen / dat d' Engelschen onder haer het gebruyck hebben van de Serves, dewelcke / niet tegenstaende

staende zy van haer eygene Naticen zijn / zy ebenwel onder ende aen malkanderen verkoopen en in-koopen / ende die selve alsoo als lijf-eygene gebuycken / haer van haerlieden arbeyt dienen / ende dat voor een ordinaris tijt van seven Jaeren, sonder dat se aen die Serves tot onderhout meer als de bloote kost geven / ende daer by weynich kleedinge / soo dat die voorszeyde Serves van conditie geduerende dien voorszeyden tijdt niet vele en verschelen van de Slaeven, dewelcke ordinaris in Brazijl en andere Warmelanden en gewesten van America / tot den gemreuen dienst ende Lant-bouw worden ghebuyckt: Sijnde alleenelyck dat onderscheydt tusschen haer beyden / dat dese Slaeven sijn haer leven lanck / geene / maer voor sommige Jaeren: ten eynde van welke tijt / haere dienstbaerheyt / komit op te houden; ende worden als dan in hare voorige vryjgheyt wederomme herstelt.

Sulcx / dat aen de zijde der Engelschen / door dat middel den arbeyt / nergkens nae soo dier en is / ende dient halven oock den Lant-bouw niet soo kostelijck noch soo beswaerelijck en valt / hetwelcke aen die kant dan nootsaekelijcken de profijten ontrent de vruchten mede seer vele doet avanceren ende uyt-winnen: Daer in teghendeel den ober-dieren en kostelijcken arbeyt in Nieuw Nederlant de profijten voor den Bouw-lieden niet alleene van den Toeback, maer van alle andere vruchten seer vele doet declineren ende verminderen.

DAT X. CAPITTEL.

Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in *Nieuw-Nederlant*, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende verseeckerste profijten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom.

BElangende den verbou van het Vlas en den Kennep, die selve soude mijns bedunckens / in Nieuw-Nederlant, wel de meeste ende verseeckerste profijten kunnen geben / en dat om naevolgende redenen,

Ten eersten; So zijn die voorszeyde Waeren van een veel meerder en hooger prijs/ ende dat ten aensien van haer gewichte/ als wel de Graenen doen; het welcke in de af-ladinge ende bevrachtinge der schepen/ den eygenars ende Coopluyden groot voordeel toe-brenge: want de vrachten ofte huyren der schepen lopen eben hoogh/ het zy dan datmen die selve (als by exempel) met gout ofte met koren laedt. Het welcke all dan oock den bevrachters/ nae advenant/ ofte merckelijcken kan soulageren/ ofte in tegendeel beswaeren/ ende sulcx te meer/ soo wanneer den weggh ofte reyse langh komt te dueren nae de verre af gelegentheynt der plaetsen: want de weerdicheyt der Waeren/ brenge den Negotianten/ in vele ende verscheydene gelegentheden/ ende voornaementlijck omtrent de huaren der schepen/ oock vele ende verscheydene voordeelen ende beneficien toe.

Ten tweeden; Soo zijn die selve Waeren mede doorgaens henen/ ende dat oock op alle plaetsen/ op een hooger/ verseeckerder ofte gewisser prijs/ ende hebben daer by een gesetter werck/ als wel de Graenen doen; ende dat ten aensien ofte van wegghen de nootlaeckelijckheyt der selve/ dewelcke allenthalven meest altyt eben groot ende ghemten is: als wel mede/ ten opsichte/ dat de selve Waeren ober al in soo grooten obervloet/ niet en worden verbout/ als wel ghemeenelijck de Graenen worden ghedaen: waer door die selve oock raerder benuen/ niet tegenstaende sy ten naesten by/ oock ober al/ eben nootlaeckelijcke zijn.

Ten derden; Soo zijn die selve Waeren omtrent haere vertieringhe oock des te willigher/ dewijle die selve voornaementlijck seer begheert ende ten hooghsten noodich zijn/ in de War-me-Landen, warwaerts die selve seer werden vervoert/ ende alwaer die doorgaens ruym op eens soo hoogen prijs sijn/ dan zy in eenige van dese Europische gewelsten doen.

Ten vierden; Soo sijn die selve Waeren/ daer inne/ hoven al-ten anderen/ voordecliger/ dewijle/ niet alleene het Zaedt der selve/ maer oock het geheele Lichaent by-kan s even groot profijt

sijt aen-brenge: soo dat in 't supberen van die vruchten by-kans niets verloren en gaet / dan alleenlijcken den upterlijcken bast / zijnde voorts alle het andere min ofte meer bequaem om eenich profijt van te maecten.

Ten vijfden; Soo sijn die ende diergelijcke vruchten in alsulcke landen / dewelcke men eerst bevolcken wil / boben al dienstich ende nootsaekelijck / gemerckt dat aen de toe-bereydinge der selver / vele ende verscheydene hantwercken dependeren ende vast sijn: waer mede veele menschen haeren kost eerelijck ende redelijck kunnen winnen / ende dat / soo wel mannen als vrouwen: want omtrent de hanteringe van het Vlas: soo sijn daer toe noodich: Braecksters, Heeckelsters, Spinsters, Bleecksters, allerhande slach van Wevers; als Lint-wevers, Linnenwevers, Pellen-wevers, en Teecken-wevers; van 's ghelijcken soo is daer mede aen valt de Garen-klopperij ende de Verwerij. Soo is het oock met den Kennep geleghen; waer omtrent kunnen in 't werck gestelt worden / Touw-slaegers, Seylmaeckers, Nette-breyders, als anderlins: soo dat door aenwas van hantwercks-luyden / metter tijdt / mede het koren en alle andere vruchten in haeren prijs merckelijcken sullen rijzen ende toenemen / door dien het selve een meerder vertieringhe der selver binnens lants sal toe-brenge.

Ten seften; Soo is het Lijn en Kennep-saedt mede op een redelijcken prijs / soo wel onrelders henen te versenden / als mede om selver daer te Lande / Oly-molens op te rechten / ende den Oly-slaegers aldaer werck te verschaffen.

Soo kunnen mede die voorszeyde Waeren met minder perijckel van verderwen allenthalven beter verboert worden / als men wel d'andere Waeren en vruchten kan doen.

DAT XI. CAPITTEL.

Hoe dat *Nieuw-Nederlant* om te bewoonen voor alle Stants Personen niet even dienstich ende bequaem is: ende voor wercklyuden het best, als mede van eenige merckelijcke voordeelen, de welcke *Nieuw-Nederlant* boven vele andere Landen van Europa is hebbende.

Ut het vooz-verhaelde blijkt dan ghenoech hoe dat het in *Nieuw-Nederlant* meest op den Lant-bouw moet aen-gelegt worden: waer toe/ also alle stants personen niet even bequaem en zijn/ is dat selve werck oock niet dan den Boeren / dewelcke haer op den Lant-bouw verstaen/eygentlijck nut/ende over sulcx en is *Nieuw-Nederlant* mede vooz allerhande slach van menschen/ om haer in 't selve te konnen generen / niet even dienstich. Ten waeredan / dat het Luyden waeren van reedelijcke middelen / dewelcke daer dooz de macht hadden van haer selven/ om alsulcke bouknechten/ende arbejts-luyden te konnen huyren/ ende in haeren dienst onderhouden / die vanden Lant-bou grondighe kennisse hadden / ende dooz die selve het werck lieten uytvoeren. Doch hoe kostelijck dat selve vooz alsulcke luyden soude vallen / ende hoe weynich profijts die selve wederomme daer uyt souden hebben te verwachten / dat kan uyt het gene hier boven is gesept/ ghenoech bekend worden.

Dooz luyden nu van meer dan ghemeene middelen en gereede penningen/ dewelcke het aen haere Jaerelicksche inkomste niet veele en verscheelt / of sy den interesse van een Capitael van tachtentich ofte hondert duysent guldens / vooz eenige Jaeren missen/ ende dat in *Nieuw-Nederlant* besteden ende aen-leggen/ als dewelcke niet soo seer en sien op de dadelijcke winsten van het gelt dat sy in overvloet hebben; maer meer affecteren het besit van eenige Landerijen onder sonderlinge eer-naemen ofte titelen/ als van Heerlijckheyden ofte anderllins / voozsien met verscheyden

scheyden Voor-rechten ende Vryheden, van Hooge / middelbaere / ende laege Jurisdictie / is Nieuw-Nederlandt een bequaem lant / als zijnde tot noch toe niet sonderlinge bewoont / ende daer door hebbende veel groote ende leegh leggende landen / alwaer dan alsulcke luyden nae haer wel-gevallen kunnen uyt-kieslen / vooz niet bekomen ende in eygendom besitten soodanige wel gelegene plaetsen / om in die selve haere Colonien op te rechten / ende van tijt tot tijt de selve bevolcken / oock allengskens naer 't verloop van eenige Jaeren haere ghedaene ende aengewende onkosten wederomme inhaelen / ende alsoo met 'er tijt besitters worden van schoone Landen en treffelijke Heerlijckheden.

Van 's gelijken soo is Nieuw-Nederlandt goedt vooz alsulcke luyden / dewelcke haer Capitael niet soo groot en is dat sy vanden enckelen interesse van dien buyt en anderen onnecessach / alhier te lande fatsoenlijcken kunnen leven : ende dewelcke haer op de Negotie ofte weynich verstaen / ofte het selve daer in niet en derven risigeren. Het welcke so sy in Nieuw-Nederlandt willen aenleggen / soo kunnen haer die selve daer mede in dat lant in vijf ofte ses Jaeren in soodanigen posture stellen / dat sy daer van seer wel ende eerlijcken kunnen leven.

Alsoo oock een arm ende verlegghen man beswaert met een groote familie / dewelcke alhier te lande beswaerlicker kan aende kost komen / de selve kan in Nieuw-Nederlandt mede / so wanneer hy eenige hulpe van de Patronen der Colonien aldaer geniet / noch wel met 'er tijt / nae eenige Jaeren ueerstigen arbeits / vooz hem selver ende de sijne een goet stuck eygen Lants konnente besitten / daer van hy redelick ende wel sijn nootdrift kan hebben / ende heeft oock hope van t' eeniger tijt sijne conditie noch meer ende meer te kunnen verbeteren.

Want Nieuw-Nederlandt heeft veel ende merckelijke voozdeelen boven dese ende andere Landen / ende voornaementlick vooz arme menschen / ende die van geen groote middelen en zijn : soo dat het selve in vergelijkinghe van dese ende andere diegelijc-

lijke landen/ een lant is/ alwaer 't vooz sodanige menschen vyz wat beter is te leven ende gemakelijcker aen de kost te komen/ als wel alhier in Nederlant en andere om heer leggende landen.

Ende dat vooz eerst, om dat / aldaer geen lant en manqueert vooz die gene dewelcke eygen lant begeeren / ende alhier niet eygens en hebben : ofte dewelcke dooz gebreck van middelen alhier niet eygens en kunnen krijgen.

Ten tweeden ; so heeft Nieuw-Nederlant wegens sijne schoone revieren en menichte van Kriecken en Killen / dewelcke dat selve lant ober al dooz-loopen/allenthalven seer goede bequaemheydt tot nootdrift van Visch aen de inwoonders van 't selve : oock mede om een goeden handel metter tijdt daer mede te konnen drijven. Soo dat wie maer een Netjen heeft / die selve kan geduerich heen zijn huys-gesinde van Visch versien.

Ten derden ; soo hebben die selve inwoonderen geen minder voordeel ober al van landt-en-water gebogelte : als mede van allerhande goet Wilt / groot en kleyn tot onderhoudt van haer huys.

Ten vierden ; is daer overbloedt van allerley schoon ende bequaem Hout/soo wel om Huysen te timmeren/als om Schepen te bouwen : Iae daer is alles van Hout-werck wat tot den Scheeps-bouw van nooden is/ oock tot Masten incluyt.

Ten vijften ; So zijn de landen aldaer seer vruchtbaer/de selve draghen vele Saken achter een allerhande slach van Koren/sonder datmen omtrent die selve meer arbeyts behoeft te doen/dan eens omme te ploegen. Van het lant te wisten en weetmen daer soo niet af/noch en heeft het selve niet van nooden; als oock selden het Somer vaeren.

Ten sesten ; soo hebben d' inwoonders van Nieuw-Nederlant mede dat voordeel/ dat sy aldaer vyzen brant hebben/alsoo 't een Landt is vol van allerhande goet Hout / 't welck haer niet en behoeft te kosten dan den arbeyt. Ende soo is vyzen brant inder daet al een groot solaes vooz luyden dewelcke van geen groot vermogen en zijn.

Ten

Een sevendende; Soo is den handel der Pelterij oock al mede eenichsints favorabel / ende soo kan die selve al redelijke profijten aen d' een ende d' ander toe-bringen: van 's ghelycken de Visscherij.

Alsoo is Nieuw-Nederlant een seer goet ende gesegent Lande voor arme luyden / ende luyden van weynich vermogen / ten oplichte van dese ende andere nae-byrige Landen / als dewelcke in het selfde seer wel konnen leven ende beter aende kost komert als ergens in dese Europeische gewesten. Maer om spoedighe conquesten te doen / ende groote middelen in korte Taren over te winnen / daer toe en is het noch niet bequaem / altyt niet om in eenige comparatie te mogen komen / met de Warme Landen, ende voornamentlijcke soodanighe / daer van ick soo stracks sal sprecken.

DAT XII. CAPITTEL.

Van de profijten soo de Inwoonders van *Nieuw-Nederlant* sullen konnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel insonderheyt mede, uyt de nae-by gelegene Vis-rijcke Visscherij op de bancken van *Terra-Nova*.

Tot hier toe is gesproken van alle d'aert-vruchten van *Nieuw-Nederlant*, ofte dewelcke aldaer verbouwt souden konnen worden. Als mede waer nae-toe / ende met wat winst die selve vruchten best souden konnen werden vertiert: in 's gelijcken is geslecht van den handel van de Pelterij daer te lande vallende: waer by vertoont is / wat ende hoe groote profijten een peder van de selve nae zijnen aerdt ende gelegentheydt wederomme soude konnen uyt-leveren.

Als oock mede / welke onder die vruchten doorgaens met het meeste ende verseeckerste profijt soude mogen verbout worden. Soo resteerter als nu noch aen te wijzen / wat daer-en-boven noch al voor voordeelen by den inwoonderen van *Nieu-Neder-*
 F. landt

landt uyt de Wateren aldaer konnen ghetrocken ende ghenoten worden: bestaende die selve eygentlyck inden Visvanck.

Ende ghelijck als daer naeuwelicx een landt inde werelt is/ het welcke niet/ schoon bezre van de Zee gelegen / sijne reuieren/ beecken/ende waterloopingen heeft: dewelcke mede hare vruchten uyt leveren; ende daer door eben soo wel als de Landerijet selve/ mildelijcken haere profijten aen de inwoonderen toe-bzengen ende mede deelen. Soo is het oock met die / niet anders gestelt/ als met het lant selve: want/ gelijk het eene lant in weer-dicheyt seer veele van het andere verscheelt / ende alsoo nae sijne gheleghentheynt / min ofte meer aen de menschen wederomme sijne voordeelen uyt-repckt: soo geven oock van 's gelijcken de Reuieren / beecken ende wateren aen die selve haere profijten / nae dat die min ofte meer Visch-rijcke zijn.

Nengesten dan alle landen/ in dier voeghen / door middel van haere wateren aen d' inwoonderen niet alleene groote diensten toe-bzenghen / maer haere sonderlinghe voordeelen aen die selve verschaffen / ende dat eben soo wel als het landt selver doet ende meerder oock: soo sijn dan daer door alsulcke landen/ boven anderen insonderheyt hooge te achten; dewelcke niet alleene de gelegenheyt van groote/ schoone ende middelbaere Reuieren/ beecken/ killen ende kriecken hebben/ ende dewelcke al te samen seer Visch-rijcke sijn: maer dewelcke daer-en-boven aen een seer vruchtbaere Zee gelegen/ noch daer benebens/ (ende dat nae-by ende gelijk als voor de deure legghende/) heeft een sonderlinghe gelegentheynt van seer Visch-rijcke bancken

In dit alles is Nieuw-Nederlandt boven vele andere landen seer gheluckich: want het selve en is niet alleene wel aen de Zee geleghen / ende heeft inwendich overvloet van seer Visch-rijcke Reuieren/ Bahien ende Killen/ maer het heeft noch daer-en-boven/ als een sonderlingh voordeel die nae-by der-hant ende daer door so wel gelegene Visch-rijcke Visscherije op de bancken van Terra-Nova, dewelcke van daer af in vier ad vyf dagen konnen werden bezeyt.

Ende

Ende aenghesten nu dat die selve **Visscherije** seer groote ende ongemeene profijten toe brengt aen de Fransche ende Engelsche Terra-Neuv-vaerders / dewelcke alle Jaeren darwaerts vaeren om te visschen : soo kan die voorszepde **Visscherije** buyten twijffel ongelijck meerder profijt geben aen de inwoonderen van Nieu-Nederlandt, dan wel aen de voornoemde Franschen ende Engelschen. Ende dat ten aensien dat die voorszepde **Visscherije** van Terra-Nova d' inwoonderen van Nieu-Nederlant als voor haere deure leydt / dewelcke sy-luyden van daer meesten tijt in vier ad vijf daeghen kunnen bezeplen : soo dat die selve daer door / al een gerupmen tijt kunnen gevischt hebben ende van haeren eersten vanckst bevracht zijn / eer d' andere aldaer ter plaetsen eens kunnen wesen. Waer door sy ober al mede soo in **Hispagnien / Portugal / de Strate / als andersints / de eerste Merckt** kunnen uyt-winnen / aen het welcke dickwils / ontrent de **Negotie** / seer vele aen-gelegen is.

Waer by komt noch; dat d' inwoonderen van Nieuw-Nederlant van vele groote ende swaere onkosten vry zijn / dewelcke de Fransche ende Engelsche nootsaeckelijcken moeten draeghen : want de voorszepde Franschen ende Engelschen haere **Visscherije** beswaert seer / dat de selve vier / vijf / ja dickmaels meer weecken / nae gelegentheyt van weer ende wint moeten onder-wegen sijn; voor ende al eer sy daer ter plaetsen kunnen komen ende wederomme eenich voordeel met visschen doen. Nochtans soo moeten die selve alsoo / dien ganschen tijt door van haere reyse / betalen d' hueren der **Schepen** / als mede ondertusschen onderhouden boots-volck ende Soldaten in kost ende maent-gelden. Die selve moeten haer daer benevens mede met **Convoyers** versien. Al het welcke hoe merckelijcken het dien handel beswaert ende kostelijcken maect / de winsten daer-en-teen vermindert / dat kan een pegelick licht afnemen. Van alle welcke swaere onkosten d' inwoonderen van Nieu-Nederlant voor eerst bevrjijt sijn / ende dat ten aensien van de nae-by gelegentheyt der selver **Visscherije**.

fisherij; soo dat sy dient-halven/ niet kleyn ende licht vaertuyg/
die selve kunnen oeffenen / den gedroogden ende gesouten Fisch
t' ellekens wegh voeren ende te hups brengen; ende als dan van
daer met gelegentheyte ende grooter vaertuyg elders heeren ver-
voeren ende aldaer verhandelen / terwijle Fransche ende Engel-
sche daer toe geduerich groote Schepen moeten houden/dewel-
ke/ gelijk geseyt is/ veele kosten. Alle t'welcke niet tegenstaen-
de / so is nochtans kennelijcken hoe groote profijten die Wilsche-
rije Jaerlicks aen die voornoemde Franschen ende Engelschen
is gevende: Het gene genoegh af-ghenomen kan worden uyt de
menichte der Schepen / dewelcke van die Natiën alle Jaers
darwaerts varen visschen / welker ghetal dickmaels wel tot
drie ad vier-hondert ende hogher beloopt: want dat is secker/
dat niemant hem/ tot die Wilscherij ende veyre vaert soude bege-
ven / soo sy aldien daer gheen merckelijcke profijten ende voor-
deelen aen vast en waeren.

Ende gelijk voren mede ghesecht is/ dat d' inwoonderen van
Nieuw-Nederlant, door hare nae-by gelegentheyte/ vroegher aen
het visschen kunnen zijn/ dan de Franschen ende Engelschen: soo
kunnen oock die selve laeter daer by zijn/ terwijlen d'andere met
het verloopen van t' saysoen haeren wegh moeten spoedigen om
voor den winter t' hups te zijn. Ende schoon dat die selve aldan
den Fisch van haeren lacteren vanckst niet en konden over Zee
nae Europa vervoeren/ soo kunnen sy nochtans die selve tot haer
eygen verdoen in den Winter-tijt gebuycken.

Waer uyt blijkt dat d' inwoonderen van Nieu-Nederlant,
haer omtrent die Wilscherij te dege beneersigende/ in korten tijt
daer door merckelijcken louden kunnen op de beene gheraecken:
want in die selve zijn sonder ewijffel wel de meeste/ gesterste ende
verseckerste profijten ghelegen / dewelcke aldaer te lande in het
begin kunnen gebonden worden: want also den Lant-bouw al-
daer te lande (als voren is aen-ghewesen) in den aenbanck by
wat kostelijck valt/ ende de profijten daer-en-tegen gering zijn/
sal-

sal men die selve daer door by wat konnen verlichten.

Soo moeten oock die gheene / die nieuwe ende onbewoonde landen eerstelick willen gaen bewoonen ende die selve in goeden stant ende staet brengen / daer toe dese goede ordze volgen / ende die selve boven allen anderen saecken als gewisse hoof-regels wel te deghen in acht nemen; te weten: dat sy haer al-te-male niet aen een ende het selfde werck vast hanghen, nochte tot een ende den selfden arbeydt en begeven. Het welcke in soodanige gelegentheydt / ende voornamentlijck in de eerste beginselen der dingen doorgaens de gemeene saecke seer schaedelijcken is / Jaeden ghemeenen arbeydt verpydelt / ende veele andere anderling apparente profijten doet versumpen / ende voor-by gaen: waer door het gheschiedt / dat veele / veeltijts omtrent het voort-setten van haere begonnen wercken / allen lust ende pver benomen werdt / dewelcke aldan verdrietsaemheydt in plaetse van nootsaekelijcke vermeerderinghe van neersticheydt daer door wordt toe-gebracht. Bovendien noch veele andere ende grootere inconvenienten ofte ongelegentheden / dewelcke daer wt alleene haeren oorspronck ende oorsaecke nemen.

Want / in alle Landen / doch voornamentlijck in soodanige / die men nieuwelinc wil bevolcken ende bequaemen; moet men dit als vooreen grondt-reghel (ofte ghelijckmatich richtsnoer waer-nemen; Hoe dat men door verscheyden wegen ende middelen, altijd tot de meeste voordeelen gheraeckt, ende hoe dat men door het middel van het eene, het andere kan, en dickmaels moet verbeteren, helpen ende soulageren. Het welcke voorwaer niet alleene seer dienstich / maet oock seer noodich is / dat men selve in alsulcke nieuwe Landen / gelijck geseyt is) wel in acht neme ende in practique stelle; soo by aldien men sijne saecke met den meesten spoet ende voor-spoet in de beste ende verseckerste postuere wil brengen / ende alle schadelijcke langhwiligheydt van dien vlieden ende ontgaen.

Want, men moet nae meer dan nae eenen wegh van profijt omme sien: ende om sijn werck op het gemakelijckste in wesen te konnen brenghen, soo moetmen het aen de eene kant vinden, omme, het gene men aen d'andere te kort schiet, toe te geven. Ende wie dit wel in acht neemt / die selve sal in weynich tijds metter daet bevinden / hoe verre hy sijn werck daer door sal verlichten ende allen anderen te vozen gaen.

DAT XIII. CAPITTEL.

Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheyt.

Alle het gene datter te seggen valt van Nieuw-Nederlant, als sijnde een Kout Landt, ende eyghentlijck dienen kan tot verklaringe van de voorsz-gestelde materie / dat selve is tot hier en toe genoeghsaem / en nae vereysch van de saecke by-ghebracht ende af-gbehandelt: soo datter als nu oberich is van 's ghelijcken te doen met Guajana, als zijnde een Warm-Landt, ende het tweede lit van dese materie.

Maer eer ick daer in voort-gae / soo dunckt het my noodich te wesen / alhier wat naeder te spreucken vande situatie ofte de gelegentheydt van Guajana; dan ick wel hier vozen in het vierde Capittel hebbe gedaen.

Om redenen / dat het selve landt / tot noch toe weynich by de Nederlanders is bevaren ende besocht geworden: waer door het komt / dat weynich menschen hier te lande / eenige grondige ofte genoeghsaeme kennisse van 't selve konnen hebben; waer door die selve nae vereysch geensins en konnen oorweelen / ick laet staen recht vatten de weerdicheyt van alsulcke Landen / die welke sy noyt gesien / van gelesen / ofte hoorzen vertellen hebben. Soo dat het mijns bedunckens belachgelyck soude wesen / eenigh yremt ofte weynigh bekennt Lant, eenige sonderlinghe ende voor-

naeme

naeme den chden ende weerdicheden toe te willen schrijven, sonder al-bevorens nae gelijkmatigheyt, eens de situatie ofte de gelegentheit van 't selve, als mede de gheestaltenisse der Landerijen, de hoedanicheyt der vruchten ende gewassen, ende voorts het gene daer van dependeert, verklaert ende verthoont te hebben: Aengesien dat tot een recht oordeel van de menschen, behoort, een voorgaende goede en grondige kennisse van saecken, sonder dewelcke, alle oordeel onrechtmatig moet uytvallen, daer van haer behooren te wachten alle luyden dewelcke de waerheydt insonderheydt moeten lief hebben, ende nae behooren omhelsen. Ende salick dan alhier voor eerst aenwijzen de situatie ende ghelegentheydt van Guajana, als mede generalijk verthoonen de gheestaltenisse/ ende hoedanicheden / ende Gronden der Landerijen in het selve gelegen.

De wijt-vermaerde Riviere de las Amazonas, by den Wilden genaemt Tabò: de grootste des werelts (daeromme zy oock met recht den name voert van de Coninginne van alle de Rivieren des aerdbodems): scheidt Brazyl, ende heet by den Spangiaerden soo vermaerde Goutrijck Guajana, anderling genaemt de Wilde Kuste (ten aensien dat het selve Land/ tot noch toe niet ofte wepnich dan by den wilden is bewoont geweest) van malkanderen.

Die voornoemde Riviere ontlooft haer in Mare del Norte: ofte de groote Noort-Zee, ongheweer op twee graden en 12 minuten, benoorden den Aequator, ofte Linea Aequinoctiael, de selve is breekt voor in den mont tusschen Cabo Blanco, gelegen op eenen graedt en dertich minuten: bezuden die voorsz. Linea Aequinoctiael, ende zijnde den laetsten hoeck van Brazyl, ende Cabo del Norte gelegen op twee grad. twaelf minut. benoorden die selve Linea, ende wesende d'eerste uytstekende hoeck van Guajana, omtrent sestig mijlen.

Het voorsz. Guajana neemt zijn begin aen Cabo del Norte voornoemt/ gelegen op twee grad. en twaelf minut. benoorden de Linea Aequinoctiael, ende streckt sich voorsz. uyt tot aen de Riviere

viere D'Oronoque, gelegen op 9/ en 10 graden Noorder-breette: (so seer befaemt door d'ongeluckige reysen/ van dien so vermaerden Zeeheldt, Sir Walter Raleyck, wiens gefeylden toe-legh aldaer/ voor hem veroorzaecht heeft een ongefeylde ende ten hoogsten ongeluckige doot) de selve Kuste langhs de Zee begriipt in haer ongheweer drie hondert mijlen lants: en soo streckt haer die voorlz Kuste meest O. Z. O. en W. N. W. en leyt onder den 310. 320. en 330. graden der lengte.

Guajana grenst in 't Oosten aen Brazilien, in 't Westen aen Venzuela, in 't Noorden aen de groote Noort-Zee, ende in 't Zuiden aen de onbekende Landen: want die voorseyde Kuste is tot noch toe weynig binnen waerts bekent; maer hebben alleenich nu en dan eenige Natien die het selve landt langs de Zee gelegen nu en dan besocht ende bevaren. Die gantsche Kuste legt onder een seer gesondt ende getempert Climaet, alsoo goedt als dat van Brazyl; tot noch toe gehouden voor het gesontste lane van gansch America, jae van de gantsche werelt: Oock soo wordt die gantsche Kuste uyt de Zee doorgaens bewaeyt van een Noorden ende Noort-Oosten wint/ maeckende die Zee-winden in de gewesten tusschen den beyden Tropicos gelegen/ de gesontste landen.

Guajana: ofte de Wilde-Kuste, legt over-sulcx op eene hoochte/ ofte breette des Aertrijcks van den Aequator met Brazilien ende Peru, allene dat die selve landen haer strecken van den Aequator nae het Zuyden; maer Guajana nae het Noorden.

Dat selve lant wordt allenthalven door-loopen van menichte van schoone Gewieren/ Briecken ende Killen/ waer door dat lant over al gebroocken wort/ ende groote bequaemheyt toe-gebragt/ om allerhande water-wercken, allesins toe noodich ende dienlich / ende voor al tot het verbeerdighen ende toe-bereyden der vruchten ende Waeren van die Landen / te konnen legghen tot een peders gerijf: als mede tot het afvoeren ende vervoeren van de vruchten / Waeren ende Coopmanschappen aldaer te Lande vallende ende komende.

Het Lant van Guajana is door-gaens een laegh lant/ende ge-
lyck gesept is/ allesints gebroocken ende door-loopen van goede
Rivieren: op weynich plaetsen van die Kuste vintmen door aen
den strant hoog lant ofte geberchte/ dan eerst vele mijlen te lant-
waert in: behalven langs de West-zijde van Rio Tappara, ofte
Wey-poco, alwaer haer vertoonen de Berghen van Carmoury,
Capoury, ende Mastoure, ende dat daer aen ghelegen landt van
Commaribo, het welcke langs strant niet dan geberchte is. Van
's gelijcken aen de West-zijde van de Riviere Aperwacque leyt
het geberchte van Pawiery, ende wat hoogher de Riviere op/ het
geberchte van Moperwacque.

Het landt tusschen Rio Cauwo, ende Rio Wia, is oock aen de
Zee-kant hooch ende berchachtich / ende soo wert dat geberchte
genaemt Ouraram. Op het eylant Matorwy, ghelegen tusschen
Rio Wya, ende Cajani, leyt mede het geberchte Meriri: oock so is
dat eylant door-gaens meest hooch landt. Doorts soo is de gant-
sche Kuste black ende laegh/ ende meestendeel tot eenighe mijlen
te landtwaert in met kreupel-bosch bewasschen: soodanich dat
daer door allen toe-ganck aen het selve yptter Zee wordt beno-
men/ ende geen aenkomen en laet/ noch eenich open en geeft/ an-
ders dan door de Rivieren: het welcke die Kuste ypt der Naturen
een o'er-groote sterckte toe-brenghet/ ende een middel geeft omme
het selve tegen allen buyten geweldten seer licht te kunnen verse-
keren ende beschermen: want de kreupel-boschen zijn op soo-
danigen wijze door malkanderen gewassen/ ende haere gronden
door-gaens alsulcke swaere/ taep/ ende diepe kleijge moerallen/
dat die selve ondoor-ganckelijck zijn: oock soo worden die selve
noch daer-en-boven geduerich van een outelbaer hey van mos-
quites bewoont ende bewaeckt/ zijnde t selve een ghedierte noch
vele kleynder als de muggen alhier te lande; maer t welcke soo
obervinnich is in t bijten / ofte eerder steecken niet sinen angel/
dat geenich mensche onder ofte omrent die selve kan gedueren/
oock hoe robust die selve soude mogen zijn.

De Eplanden inde Reviere de las Amazonas gelegen/ zijn me-
de laege landen / ende sijn de selve van soo schoonen ende vrucht-
baren grondt / als daer eenich lant inde wijde werelt van Godt
mach gewenscht ofte begeert worden / bequaem om allerhande
vruchten voort te brengen. De Eplanden legghende in die voor-
seyde reviere sijn te saemen onghelijck vele grooter dan gansch
Engelandt, Schotlandt ende Yerlandt, met alle haer omleggende
Eplanden.

Het lant langs die geheele Kuste is seer goet ende vruchtbaer/
ende heeft het selve allenthalven tusschen de revieren treffelijcke
verges, ofte laeghe landen / sijnde meestendeel schoone ende vette
kley-gronden.

Het selve landt van Guajana is door-gaens henen met dicke
Bosschen van allerley swaer hout overtrocken ende bewassen;
het welcke by den Portugysen in Brazyl sijnde rechte kenners
van goede landen en gronden / wort geacht voor een gewis ende
verseckert / jae onseylbaer teecken van den besten gront: zijnde
het onder die selve een gemeen ende gewoonelijck spreekwoort /
dat / hoe een landt uyt der naturen ende van selven sich beter kan
kleeden, hoe dat het selve oock beter vermach anderen te klee-
den: willende daer mede te kennen geven / dat hoe een landt uyt
de natuere dicker ende swaerder hout voort-brenght / hoe dat de
gront better is / ende dien volgens beter ende bequaemer om al-
lerley slach ofte soorte van swaere vruchten / des te langer Jaer-
ren te kunnen draegen ende voeden. Het welcke haer een langhe
ondervindinghe heeft gheleert waer te sijn. Daeromme oock de
Portugysen so wanneer sy eenige nieuwe landen willen schoon
maecken ende tot culture brengen / daer toe alreijst soodanige uyt-
soecken ende verkiezen / dewelcke het dichtste bewassen sijn ende
die daer benevens de dickste ende swaerste boomen dragen: want
alle andere / geen hout-dragende landen, ende dat in regard van
den lant-bouw worden by de selve weynigh geestimeert.

De Warme Landen hebben hier ende daer / ende vooznament-
lijck

lijck alwaer hooghe landen zijn / Campinhes : wesende die selve in haer selven van een santachtigen gront ende sterpl / nochtans met lanck gras bewassen sonder eenich geboomte / dewelcke hier ende daer / ende insouderheydt verre te lantwaert in / Guajana al mede heeft. Nochtans soo en sijn die selve landen / geenlins van soo een geringen waerdijhe / ofte die selve konnen wel ghebruyckt worden / ende noch al vry wat meerder profijts afwerpen / als in vele koude landen / oock de beste klep-gronden / niet en vermogen te doen / ende dat overmits alsulcke landen seer goet ende bequaem zijn om met Cattoen-boomen beplant te worden : willende die selve wel soodanighe gronden hebben / ende daer inne seer wel groepen ende wassen. Oock soo kan de beplantinghe van alsulcke landen mede gemakelijcken gheschieden / sonder velen arbeyt / ende dien volghens met weynich kosten : want al de soodanighe landen hebben weynich schoon-makens / jae geen van nooden / als voedende gansch geen hout-gewas. De Campinhes zijn daer te lande / gelyck in dese landen zyn de Hooge Hiet, ofte Hey-landen. Die selve zijn mede seer goet ende bequaem om schapen op te weyden / zijnde der selver gras seer drooge ende gesont : waer door dat vee geenlins onderhevich is die groote plaegge der selve beesten / hier te lande soo periculens ende schadelijck / ghenacmt de Gelligheyte ofte Sellich-sieckte : dewelcke meestendeels haeren oorspronck neemt upt al te vochtige gronden ende te vette weyden. Sulcx dat dat selve Vee in die landen op alsulcke gronden / vry wat beter tier heeft als wel in koude en vochtige ofte laege ende waterige landen. So zyn oock die selve Campinhes goet voor allerhande ander Vee / ende dat soo voor Wilt als tam Vee. Soo dat geen lant inde warme landen en behoeft leedich te leggen oft veel min ondenchdich is : maer soo is het selve ofte tot het eene ofte tot het andere ghebruyck / altijt noodich ende bequaem / het welcke oock met sonderlingh voordeel ende profijt / dat noch wel het aldermeeste is / kan ghebruyckt worden.

DAT XIV. CAPITTEL.

Van de Hout-gewassen, Gommen ende Balsemen, soo in Guajana vallen ende gevonden werden : als mede van de Verwen.

Het Land van Guajana is / gelijk alle andere nieuwe en wey-
nich bewoonde landen / seer bosachtich ; het Hout in die selve
is veler-hande / ende onder dat seer schoon ende kostelick Hout ;
als / Cederen / Ebben / Saccradanen / Letteren / Violetten / Pal-
lissanten / Goot-sandal-hout / Citroen ende Koose-boomen-hout /
hebbende bykans mede die selve reuck ende couleu / alle 't welc-
ke bequaem is om alle schoone wercken van te maecken / tot
stofferinge ende sonderlinge versieringhe van Kercken / Palley-
sen / gemeene Hysen als anderstins.

D Engelse, dewelcke voor desen die Kuste op verscheyden
plaetsen hebben bevaren / willen / dat omtrent de Rivieren van
Tappara ofte Weypoco, Aperwacque, Wia ende Cajani mede
Brasilien-hout soude vallen ; doch dat selve is onsecker. De
Franschen schrijven aldaer wel een Hout gebonden te hebben het
Brazilien-hout van Couleu ghelyck zijnde / maer dat het inder
daet geen Brazilien-hout en was ; of zy nu dat rechte ghebonden
hebben gehad / daer van d' Engelsen schrijven / dewelcke an-
ders dat selve Hout seer wel kennen / dat is mede al twijffelach-
tich. Doch op die voornoemde plaetsen valt seer goet Aloë-hout,
nae het getuygenisse van Jan Macquet, het welke by den India-
nen wort ghenoemt Auparicbou : ende schrijft die selve / dat hy
wederomme in Franckrijk keerende / soo tot Tours, Poictiers,
Angers, Fontaine, als la Rochelle, d' ounce van dat Hout aen den
Franck-bereyders tegens thien / vijftien / ende twintich stuyvers
hadde verkocht. Noch soo valt daer velder-hande ander Hout
allesins toe nut ende bequaem.

Daer worden mede ghebonden seer goede Gommen / als den
Colliman, Anime, ende Copal. Dees Colliman, ofte Carriman

is een soorte van Bitumen, swart van couleur/ gelijk als Peck: de selve op het vier gelept geeft van haer een seer goeden en aengenenamen reuck / ende die selve op-gesnoven is seer goedt voor de sinckingen uyt het Hoofd. Die Gomme komt voort in seckere plaetsen daer veele Fonteyn-aderen zijn / ende wordt die selve vergadert / vermenght met Aerde onder aen seckere stammen van Boomen/ ende dat onder groen morsch: die Gomme valt aldaer in sulcken overvloet / dat d' Indianen die selve ghebruycken om haere Canoes ofte scheepjes daer mede te bepecken. De selve deugt dewelcke den Colliman heeft wordt mede ghewonden in de Anime, sijnde die selve een geele ende klaere Gomme, als die van Arabien.

De Copal is goet om geswellen te genesen/ dewelcke uyt koude ende slijmachtige oorzacken voort komen: want die gene die uyt hette ende bloet humne oorzacke nemen/ daer en is den Copal niet soo dienstich voor; aenghesien dat die heet is: dese Copal is een witte Gomme, treckende op den graeuwen: Den Boom dewelcke dese Gomme voort-brenghet gelijckt nae den Lauw'rier in bladeren/ maer is in sich selven grober ende dicker van stamme. De Baretta is een seer heelsamen Balsam. Daer vallen oock verscheyden Gommen / seer bequaem tot parfuymen: daer wordt oock gebonden geel Amber, ende de Gomma Lemnia.

Guajana brenghet oock voort verscheyden goede Verwen / als daer sijn d Oriame, of d Orange verwe/by den Wilden genaemt Annoto. De Zinzelij-berwe komt uyt seckere kleynere roode zaetsjes wassende in eenen bast / ende dit is de ghemene Verwe daer mede haer de Indianen beschilderen. Daer is mede een Besne die blaenw verwet: daer valt een Gomme die geel verwet/ daer sijn blaederen van boomen dewelcke wel beruydet/ een goede hooghe roode Couleur geven. Daer wast oock een Hout dat purper verwet / ende een dat geel verwet. Daer is noch een Hout welckers sap als het heet is Purper verwet / ende Carmosijn als het koudt is.

DAT XV. CAPITTEL

Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert- vruchten, ende dat so wel van die gene, dewelcke in dat Landt Naturel sijn, als de welcke aldaer gebracht ende gheplant ofte gesaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.

Belangende de vruchten van Guajana die konnen bequaemelijck af-gedeelt worden in twee soorten; te weten/ in Aerd- ende Boom-vruchten.

De Aerd- vruchten sijn Suycker-riet, Indigo ende Toeback: het welcke sijn drie Hoofst ofte principale vruchten van groot profijt/van s gelijcken den Genghber, de beste die men vint om te confijten.

Daer wort oock gevonden een seckeren stronck / hooger ende vele dicker als alhier te lande de Boeren Kool-Stroncke sijn: de selve heeft langhachtige blaederen / ende die doornigh ofte steekkelachtig gelijck de distelen; dat selve wort genoemt Carrawattà, dewelcke afgesneden zijnde/ende op de maniere van den Kennep gehandelt en gherot/ ende dat gebroken/geeft een hoedanicheydt van sich als den Kennep hier te lande doet/doch vele fijnder ende stercker: goet ende bequaem om allerley Touwerck van te maken/ende Saren van te spinnen tot visch-netten/als anderslins. En is in Brazyl by experientie onderbonden dat het Touwerck/ende de Netten van dat goet geslagen ende gebreyt/ wel eens so lange hebben geduert/als wel die gene dewelcke van Kennep gemaect waren. So staet oock te ghelooven dat aldaer te Lande den Kennep alsoo wel sal groeijen als hier ofte elders; aengesien die selve wel warmte wil hebben: t welcke soo zijnde/souden men die vruchte in die landen al $\frac{2}{3}$ / ofte meermalen des Jaers konnen verbouwen: daer uyt al een goet profijt soude te trecken sijn: dat oock aen het selfde niet vele te twijffelen en is: daer in versterckt my het schrijvens van secker geloofweerdich vrient uyt Guajana: daer by hy vermeldt dat hy aldaer onder anderen ghesaeyt heeft Lija-zaet, het welcke seer fraey was op-ghekomen/
en

en in den tijt van weynich weecken seer schoon stonde en bloeyde / sae dat het so schoon was aen te sien als men het soude mogen wenschen. Waer uyt ick een besluyt maecte / dat soo het Vlas / dat minder hette dan den Kennep verdraegen kan / aldaer groeyen wil / dat den Kennep niet minder en sal doen. Ghelijck dan uyt den verbor van den Kennep merckelijck voordeel sal te trecken sijn / soo salder noch ongelijck meer uyt het Vlas te verwachten staen: want alsoo alle vruchten / inde Warne Landen sijnder vallen dan inde Koude Landen: soo is het sonder bedencken ofte dat lant sal voortbrengen Vlas vele sijnder ende delicateser als ergens kan gebonden worden / ende ongelijck beter en alsulcken goeden Kennep.

Daer wast oock seer overbloedich het Jorgelijnsaet en beter dan in Alicante: sijnde een zaetjen by kans als het Lijnsaet is / doch gekaenwt is van smaeck gelijk d' Amandelen: het welcke geeft een seer schoonen ende delicatesen olje / soo klaer als een soote-water / ende is aengenaemer by allerhande spijsse ghebruyckt als selver den Olijf-olje. Dat selve zaedt wort oock op verscheyden manieren met Snycker geprepareert / ende is alsoo bereyde seer aengenaem ende lieffelijck.

D' andere vruchten voornaementlijck tot 's menschen onderhout van nooden / sijn vooz eerst de Manieccques; daer van de Farinha ende Cassave wort gemaect / dieneende daer te Lande vooz broot / en zijnde seer smakelyck en voetsaem. Voozts Rijs, Milie ofte Mays Patattes, Fabesen ende Bonen van diversche soorte / dewelcke aldaer te Lande in veertich daegen nae het planten konnen genutticht worden ende ryp sijn. Als oock Pompoenen dewelcke inde Warne-Landen so heerelyck sijn als hier ongeacht: dewyle die selve aldaer soo drooghe / soet ende wel-smaeckende vallen / als alhier te Lande gheene Seele ofte Witte Peen en doen: Daeromme die selve oock seer bequaem sijn om by alleley Versch ofte Ghezouten Vleesch ofte Speck ghekoockt te worden: de selve sijn oock seer goet gebraeden / ende sonderlinge
delicaet/

delicaet / ende konnen alsoo mede voor toe-spijse by het eene ofte het andere genuttighet worden. Iae soo sijn die selve vermits haere sonderlijke droogheyt seer soet / ende daer benevens seer mals / soo datse by velen voor een delicatesse worden ghehouden / gelijk zy inder daer oock sijn. Aen die selve vrucht / dewelcke alhier te lande soo waterich valt / daer doorse by-kans onbruyckbaer is / altyt seer weynich gheacht / mach men klaerelijck bemerkken / hoe vele een su yvere en drooge Lucht, ende een Aerdrick daer nae geproportioneert al vermach, ende deuchde toebrenghet, aen alle Vruchten ende Gewassen.

De Meloenen sijn aldaer soo uytter-maten goet / drooghe ende soet / dat die selve nae lust konnen ende moghen gegeten worden / sonder schade daer van te verwachten : ende soo geven der selver Plantages soo een aengenaemen ende lieffelijcken reuck van haer / gelijk als ofmen in de aengenaemste parfuyen winckels quamt sulcx dat het seer vermakelijcken is in die selve te wandelen.

Soo sijn de Concommers aldaer mede seer excellent / ende onghelijck beter dan hier te lande. De Balancijes, ofte Water-meloenen sijn mede seer goet ende aenghenaem / ende sijn een goede verwersinge. De Cawoerden ofte Calbassen, soet ende supz sijn der in overbloet ; welckers schellen dienen tot Vaten / Kannen ende Schotelen om alles in te doen / soo van spijsse als dranc.

Daer walt oock sonderlinghe wel die heerlijcke ende in reuck ende smaeck onberghelijckelijcke vrucht / den Anas, ofte Ananas, ende dat onghelijck veel grooter ende daer by deliater als in eenige andere gewesten / Iae selver in Brazyl : de Wilden ofte Indianen persen die vrucht / ende maekender een seer treffelijcke ende wel-smakende Wijn af / het welcke een van hare beste drancen is / ende gesont soo wannere die eerst wel gekoockt is.

Daer groepen voortz alle hierlandtsche vruchten / mede van Moes en thuyen-kruyden / als Knollen / Peen / Caroten / Boelle-koole / Kappes / Savoy / ende andere ghemeene Kool / Asperges / Artischocken / Bere / Kerbel / Petercelie / Salie / Rosmarijn / Andivie /

Die / Lattouwe / Sterrekers / Sukerap / Venckel / Sueringh /
 Dille / Spnage / Ajupn / Biesloock / Lavendel / Marioleyn /
 Confilie de greyn / Dragon / de Mostert ghelijck hier te Lande
 het onkruyt doet / Radijs / Koummelas ende diergelijke. Doch so
 zijn die vruchten alle / ongelijck vele beter / drooger / stercker ende
 gesonder daer te lande / dan inde koude. Ick hebbe dit / ende vele
 met my door opmerckinghe onderbonden / dat alle die uytlandt-
 sche vruchten hier voren ghenoeemt / soo wanneer die selve inde
 Warme Landen, geplant ofte ghezaeyt worden / aldaer vele beter
 vallen als in kouder Landen daerse selver naturel zijn / ende dat
 vermits de warme en fijne lucht van dat lant / ende het drooge
 aertrijck aldaer / het welcke selven meer vochtigheyt ontfaught
 dan het van nooden heeft tot een natuerlijke groepjinge: waer
 door alsulcke vruchten ende kruyden vele beter zijn / als zijnde
 vele drooger ende soeter / ofte nae haeren aerdt scherper / en geen-
 sins soo waterich en slap / als wel die gene doen / dewelcke was-
 sen in Landen gelegen onder een kouder Lucht / ende op vochtige
 ende natte gronden ghewonnen worden: Want de drooghte be-
 waert seer vele vande krachten der kruyden en vruchten, daer in
 teghendeel te groote vochtigheyt die selve seer doet consumeren
 ende verdwijnen.

DAT XVI. CAPITTEL.

Van de Boom - vruchten van Guajana.

Onder den Boom - vruchten van Guajana sal ick den Cattoen-
 boom / d'eerste plaetse gheben / ende dat ten aensien des selfs
 vrucht mede eene is van de Capitale ofte Hoofd - vruchten van
 dat Lant / waer mede een grooten en profijtelicken handel wort
 gedreven: als dewelcke onder de Courantste Waeren mach ge-
 reeckent worden. Desen Boom wort van een zaet geplant / ma-
 kende een putgen met een stockjen inde aerde / ende daer in wort
 het zaet gesmeten en weer toe - ghedeckt / ende niet regeneende op
 zijn

zijn tijt / soo wordt d'aerde begoten : sy wast schotigh op / doch zijnde van de hoochte van een mans lengte / wordt zy boven afgesneden om des te beter in tacken haer upt te spreiden / en door te groote hooghte / dewijle den stam ende tacken dunne zijn den arbeiders geene moepelijckheyt toe te brengen in 't afplucken : aen de Tacken wast het vol knoppen / dewelcke rijp zijnde / open barsten / als wanneer die worden afgelesen en het Cattoen daer upt genomen. Tweemaal des Jaers kan men die vrucht hebben; eenmaal door het aertrijck te begieten / ende eenmaal door den reegen dewelcket' zijner tijt valt. In Nova Hispania wort die gheplant t' elckens nae dat het ghewas van 't koren van 't Land is: inde Philippynen wort die gheplant nae dat den Rijs in-gesamelt is. In de Honduras nae dat het koren en de Milho af is : want onder die inwoonderen en worden geene lege landen daer toe gebuyck; maer wort gerekent voor een by vallige ofte accessoire saecke.

Van groot profijt is mede den Cacou, ofte Cacao-boom, dewelcke op die kust mede wel groeyt gelijk zy in Neuva Hispania, Venezuela ende omtrent den Oronoque doet. Den Boom daer aen het Cacao wast / is van groote als een Orangien Appelboom, den grootsten stach als een Olijf-boom, heeft vele groene blaederen / middelmatich / niet seer dun noch oock niet seer dick. Desen Boom wort geplant op de maniere van alle andere Boomen; die selve is seer willich in 't groeyen / ende op dat hy vruchten voort-bringhe is het noodich dat hy gheplant werde in seer vochtige plaetsen / en hoe vochtiger hoe beter / in laege landen en in sachte ende goede aerde. Hy dient wel ghereynicht te worden. Seven Jaren zijn er noodich sal hy op zijn saepsoen vruchten geven : die eerder voort-bringhende soo en is er geen kracht in / maer tot sijn tijdt ghekomen zijnde geeft die selve alle maenden bloessem ende vruchten / hy vereyscht oock dat eenen anderen grooten Boom by hem geplant worde / dewelcke genaemt wort de Moeder van 't Cacao, dewelcke den selven Boom schaduw toe-

toe-brenge tot op drie ad vier voeten ontrent hem/ende daer door
 de te stercke kracht van de Sonne beneme/alsoo die selve gansch
 teer is. De vrucht van desen boom is een Appel van groote/ghe-
 lyk als een Citroen/ eyndigende met eenen dunnen ende scher-
 pen punt/ heeft eenige strepen ofte ribben/ ende tusschen beyden
 legghen de greppen van welcke 't Cacao omringelt is/ met eene
 witte Somme/ uyt welcke den Appel die dun is/ gebroken zyn-
 de/ soo wert het Cacao daer uyt genomen/ende een dach twee ad
 drie inde Sonne gedroogt/ kan t selve langhe tijt bewaert ende
 goet ghehouden werden. Het Cacao is een vrucht wat klepnder
 doch dicker ende grover dan d'Amandelen/ dewelcke ghebraden
 zijnde geen quade smaeck en heeft/ gegeten is seer kout ofte koel
 op de tonge. Dese vrucht is seer geacht onder d'Indianen/ als
 oock onder den Spaengiaerden/ soo dat het in Nova Hispagnia
 een van de rijkste ende grootste handelen geeft/ daer wordt van
 't Cacao een dranck gemaeckt/ dewelcke Chochelate wordt ghe-
 noemt: desen dranck wordt op verscheyden manieren ende met
 sonderlinge temperaturre bereept ende toe-ghemaeckt: te weten/
 heet/ kout/ende getempert/daer onder mengende Supcker ende
 andere specerije nevens vele Chilos, daer worden oock koekjes
 van gemaeckt/ ende van die den dranck bereydt; men neemt in
 een schoonen aerden pot/ boven wel toe-gedeckt met een decksel/
 daer boven eben een lepel steel deur kan/ goet fonteyn ofte regen-
 water/ daer in schrapende of raspende die koekjes/ op het vier
 geset ende gestadich geroert/ tot dat het een goeden tyt gekoockt
 heeft ende dickachtich begint te worden/ als wanneer men het
 van 't vier af-neemt/ ende met wat supcker menght/ ende soo
 warm drinckt als men kan: die selve dranck ende vrucht is
 seer gesont/ beneemt de swaermoedighydt/ ende overtollighe
 slaep-sucht/ sterckt de maeghe/ ende verdryft alle melancholische
 humeuren/ ende verblyckt de geesten; opent de borst ende ver-
 dryft de hoest. Die selve vrucht is alhier te lande noch weynich
 bekent/ maer geeft aen de Spaensche Provintien in America

boren genoemt / een groot profijt / ende is geensins van de slechste Negotien aldaer : die selve wort van daer na Hispanien, Portugael ende andere landen verboert / als zijnde in die selve landen seer ghetrocken ende ghewilt / ende die halven oock op een goeden ende hooghen prijs / konnende te niet s het pondt van die selve vrucht / in Spangien wel gelden / drie gulden / ende dat mint ofte meer nae dat die aldaer overbloedich komt / nae den aerdt van alle andere Waeren : De Spaensche Juffvrouwen insonderheyt in Indien / als oock in Spaengien selve / meenen datse niet gesont kunnen leven / soo sy daghelicks desen dranck / ende dat in een goede quantiteyt niet en ghebruycken : van die selve vrucht worden mede gemaect allerley sacht van dolces of drooge Confituyren ende Marsspeymen. Oock staet te ghelooven / dat soo sy aldien het rechte ghebruyck der selwer vrucht / haere deugt ende sonderlinge eyghenschap hier te lande / als wel mede in andere naebuysige landen / wel bekendt was / dat omtrent de selve / al redelucken afstreck ende vertieringhe soude wesen. Dat apparent is metter tijt alsoo wel te sullen gheschieden / als het voor desen geschiet is / met den Toeback, ende andere min nootlaeckelycke Waeren : want al bereet s / is die selve seer in swang / tot Amsterdam onder de Joodtsche Natie / ende begint oock al in kennisse te komen onder vele Christenen aldaer ende elders.

Daer walt oock in Guajana in 't wilde een Boom met steeckelike knoppen / zijnde die selve vol kleynne kerreltjes / welke in Brazyl wort genaemt Carpatte, die selve kerreltjes ofte zaetjes in een wyt-gehoolden tronck / kleyn ende sijn ghestampt / ende dan met water gekookt / geeft heel goeden olve omme in de Lampe te branden ; zijnde sonder eenige stanc / ofte quaeden reuck van sich te geven ; gelijk wel de Craen doet. Oock so groepen aldaer noch verscheyden Boonen / draghende verscheyden sacht van Nootjens / seer goet omme olve wyt te persen ont te branden.

Op d' Eplanden ghelegen in de Riviere de las Amazonas ende op eenighe andere plaetsen omtrent die Contrepe vallen Wilde-
Noten-

Noten Muscaten/ als mede Wilden Caneel/ beyde van tamelijcke kracht ende smaeck. De Wilden op de voorszeyde Eplanden maecten Flambacuen ofte Fackels om heen in geset door seckere Sonne vol van die selve Moscaten, dewelcke brandende een seer heerlijcken en aenghenamen reuck van haer geven: van die selve siet men dickwils onder haer tegens den avont eenige honderden jaer dupsenden ontscecken; het welcke alsoo in 't ronde de Lucht met een seer aenghenamen reuck verbult. Haeren Toeback die seer goet ende excellent is/ die selve vullen zy in de gedrooghte Caneel-pypen/ ende ontscecken zijnde supghen soowel den aenghenamen roock van den Caneel als van den Toeback, verbrandende alsoo de pype t'lessens met den Toeback, soo lekker ende delicact zijn die Wilden.

Ofte nu alsulcke vruchten/ wordende nae behooren gecultiveert ende geregeert/ daer door niet merckelijcken souden konnen worden gheholpen/ ende tot goede vruchten verbeterd/ ende oock metter tijt gebracht worden in estime/ alrijt tot sulcken gebuyck/ alse by de Wilden gebesicht worden; daer aen souden men wel eenichsints mogen twijffelen/ maer een goede neerstighydt der menschen/ soude nae mijn ghevoelen/ daer omtrent vele helpen upt-vinden ende te wege brengen. Het is sonder allen twijffel dat alle vruchten voormaels van eenen Wilden aerdt zijn geweest/ eer die selve van den menschen wierden gehabent/ ende dat het habenen alle vruchten t' allen tijden seer vele heeft geholpen/ ende van haer voorgaende quade wesen doen verlaten/ ende in deucht ofte beterschap merckelijcken toe-nemen. Ghelijck ons dat selve de dagelijckche onderbindinge ghenoech leert: want daer toe dient het Enten/ in leggen/ in-suppen/ oculeren/ als anderlins.

My wierdt onlanghs vertoont een secker dun bastjen, sijnde lanckwerpigh ende in een gerolt/ gelijk een stuckjen dunne ende sijne pijp Caneel; doch soo wat de couleur van 't selve gelijk de Nagelen van Oost-Indjen zijn. Den vriendt die my 't selve

langden om te proeven/ vraeghden wat ick daer van oordeelde/ ende maecten: Ick antwoorde/ dat het goede Nagelen waren/ van smaeck ende reuck/ soo als d' Oost-Indische Nagelen mogen zijn: soo verstant Ick uyt hem dat hy dat selve tot Amsterdam hadt bekomen/ en dat het met een schip van de Wilde Kuste was over-gebracht/ oock dat het selve in sommighe plaetsen op die Kuste in goede quantiteyt was te bekomen/ ende dat maer een kleyn Cargesoentjen van 't selve was over-gesonden tot een proeve/ om te weten/ ofte het alhier te Lande pets weert te zijn mochte gheoordeelt worden: ende dat verscheyden Herbaristen ende medecijn-meesters/ aende welcke het om te proberen gheslangt was/ hadden geoordeelt/ dat al d' eygenschappen en deugden/ dewelcke inde Oost-Indische Nagelen gevonden worden/ even soo wel in dat selve bastjen ofte Naegel-pijpen waeren. Dit hebbe ick alleene hier willen verhaelen om daer doo? aen te wijzen/ dat in alsulcken heerlijcken landt noch vele treffelycke saecken verborghen zijn/ dewelcke ontdeekt en bekent wesende grote profijten t' sijner tijt aen den occupeerder van die Landen/ sulden kunnen toe-brenghen. Sulcx dat een neerstich ondersoeck/ ende een onberdrietsamen arbeyt/ vele/ dat noch verborghen is/ sal doen uytbinden ende bekent worden.

De Boom-vruchten wijders van dat landt zijn Orangien-Appelen, Citroenen, Lemoenen, soet/suer/ ende wijn-suer: welke boomen het geheele Jaer doo? hare vruchten geven: soo dat men van haer mach segghen/ datse drie hondert vijf-en-tseftigh mael des Jaers/ mildelycken den menschen haere vruchten schencken: want die selve voeden verderhande vruchten te gelijcke/ ende dat met graden ofte trappen van rypigheyt: hebbende voor eerst even staegh haer bloeytsel/ ende dan vruchten die even geset sijn daer het bloeytsel af-ghevalen is: dan weer wat grooter/ ende soo vervolghens/ half ryp/ wat meerder ende gheheel ryp: Sulcks dat die vruchten den menschen daghelick in den monde wassen. Hoe hooghgelucken worden Spaengien/ Italien/

Italien / Portugael ende andere landen geroemt / ende dat vermits sy die vruchten aldaer tweemaal des Jaers konnen genieten: wat lof sal dan weerdich sijn alsoo een landt daer die selve alle dagen van het Jaer rijp zijn?

Alsoo oock den Cocos-boom (daer van een peder by den Portugusen wort geacht eben soo goet ende profytabel te sijn / als alhier te lande een Koe doet) draeght het gheheele Jaer door sijne vruchten en is noyt sonder Noten; het nat van die selve gedroncken is seer goet ende gesont / Soort / Rys / Geers / ende diergelijke spysse daer mede gekoockt / maect die selve seer aengenaem: sijnde die alsoo toe-gherecht vele delicateser ende soeter dan of sy in soete melck waren gekoockt. Het pit ofte de kerne van die Note is mede seer soet ende aengenaem gegeten ende soo drooghe ende lieffelyck als hier te Lande eenige Haelnoten mogen doen: tselve kleyn geraspt zijnde / dient van 's gelycken / om nevens en by het nat mede gekoockt te konnen werden: als mede kan uyt dat pit een seer goeden en delicatesen Olye geperst werden.

Van geen minder deught is den Palmijt-boom, dewelcke den wel-smaeckelycken Palm-wijn, als oock die medicinale Olye de Palme geeft; welke Olye mede seer bequaem is om te branden / en ontfstecken zijnde geeft een seer goeden reuck van haer / ende versch wesen / soo is die selve oock niet seer vrent om nets mede te koocken. De Tacken met de Bladeren (dewelcke seer lanck sijn) van dien Boom / dienen / ende sijn daar toe / seer bequaem om Hupsen te decken / welckers dack seer cierlyck door de Wilden wort door ende over malkanderen geblochten / sulck dat het een fraep ende vermaeckelyck prospect ofte aensien geeft / ende dat ongelyck netter ende cierlycker als alhier te Lande eenigh stroo ofte rietdack doet: sulcx / dat daer niets aen dien boont is / ofte het heeft ende geeft sijn nuttigheyt aen den menschen.

Den Caziou ofte Accaziou-boom geeft mede een heerlycke vrucht; zijnde de selve een Appel als alhier te lande de ribbelinge sijn: voor aen dien selven appel wast een uptermaten delicate
Castanys /

Castanje / de Castanjen van Europa in wel-smakentheyt ende aenghenaemheyt veyre te boven gaende : zijnde die selve wel drooge ende soet / maer geenslins beswaerelucken noch kroppen : de als die van Hispanien / Franckrijk ende andere doen : maer mild / ende vele lieffelycker als selver d' Amandelen doen. Den Accaziou-appel is seer spongieus ende binnen verbult met een wel-smakenden ende aengenaemen Wijn : in den selven bytende is het niet anders / dan / of men in een Trots-druyven beet / springende den Wijn aen alle kanten uyt den mondt : uyt den selven Appel wordt oock overbloedich Wijn gheparst / sijnde die selve / varsch sijnde als by-kans nieuwen Mos / seer aengenaem ende oock durabel : maer oudt geworden zijnde soo is die Wijn sterck ende moet al dan met Supcker gebroocken ende versacht worden : ende kan die selve yemant alsoo wel droncken maken / als eenighe Europeysche Wynen moghen doen : maer soo heeft die selve / die deugt over haer / dat wanneer den dronck over is / men fris ende gefont is / sonder dat die selve eenighe Hooft-pyne causeert ofte eenige ontfeltensisse des lichaems achter-laet. Die selve Appelen kan men mede stoven by allerhande Vleesch en Speck en sijn soeter ende aenghenaemer als eenige soete Appelen hier te lande : Daer sijnder mede van een roode couleur, daer van sommige suyr, andere weer Wijn-suyr, ende soeter sijn.

Van die Appelen kan men mede maecten ende backen seer delicate Coerten, hebbende die vrucht door hare zarp-soetigheyt / ende Wynnicheyt / alstijt haren eyghenen Wijn en Supcker by haer : ghelyck mede meest alle andere vruchten van dat Landt doen en het welcke een sonderlingen zegen Gods is. Den Wijn van die vrucht is mede seer medicinael vooz die ghene / die van Vrouw Venus-trappen sijn gerolt, ende byengt alsulcke vele gedroncken / een spoedige ende verseeckerde genesinghe toe, want die Wijn is van aerdt soodanigh / datse geen vypligheyt en kan laeten in de lichamen der gener / die haer vele / ende continueerlick gebuycken. Den Accaziou-boom geeft haere vruchten noyt te gelijc

gelijke rijpe; maer geeft die selve dagelicks en dat ongeveer drie maenden achter eene gheduerende: sijnde op die selve Boomen van dage tot dage eenige die rijp worden/ende dat oock in groote quantiteyt: daer zijn geheele Bosschen van alsulcke boomen/dewelcke men Caziou-weeren noemt: Daer zijnder oock onder die Boomen dewelcke tweemaal des Jaers vruchten dragen.

Daer zijn oock Boomen dragende vruchten / gelijkende als zy rijp zijn / verrotte Appelen / zijnde die selve wel soo groot als hier te Lande de Schievelinghen zijn: die selve vrucht wordt in Brazyl by den Nederlanders genaemt Rot-appels, om de gelijkenisse wille/als geseyt is; maer by den Indianen Gene-Pappe: ypt welcke vrucht van 's gelijken mede een wijn geparst wert/ root van Couleur/dewelcke out gheworden zijnde/is vry sterck/ende bykans als Brandewijn: de vrucht / als oock den Wijn die daer ypt geperst wort is seer goedt vooz het roode Melisoen/ofte den rooden loop. Den Appel is redelyck van smaect / ende heeft een sonderlinge eygenschap by haer / want soo wie sich met het nat/ende voornamentlyck met den Appel selver hoe die groender ende onrijper is / bestrijckt; die selve sal in weynigh tijds geheel swart worden / ende den Negros ofte den Swarten ypt Africa niet ongelijck sien. Welcke swarte couleur/niet tegenstaende alle het wassen ende byben dat men doet/ niet/dan nae den negensten dach af en gaet. Soo dat d' eygenschap van het selve Sap hier te Lande onder de Joffertjes wel bekendt zijnde/by de selve in grooter weerden soude ghehouden worden; als het welcke alsulcke van vele daghelicksche moeyte soude konnen bevizden: want eens om de acht daghen met een teer ende dun pinceeltjen in dat sap ghedompelt ende nat ghemaect / ende hier en daer in hare blancke ende pboren aensichtjes / daer mede gestreecken / so soude haer dat selve de moeyte / van alle dagen eenige uren vooz den Spiegel te moeten staen / om hare Mousjes allenthalven wel te vlyen/ende dewelcke als dan te niet s aen de vingheren blyven hangen / sonder datelyck d' eerste/tweede ofte meer-malen te wilen

len klyven / het welcke dien curieusen arbejdt verdubbelt ende moepelickheyt aen- bzenget konnen benemen : ende ober- sulcks voor die selve een uur ofte ettelycke / dewelcke zy tot dien dienst besteden / ghetonnen worden / om tot ander werck ende tijt ver- dypf aen te wenden.

Den Papaije- boom geeft mede een redelycke vrucht / bequaent om niet allerley vlees ende speck gekoocht ende gestooft te kon- nen worden : dient die selve vrucht mede om goede Coerten van te backen; ook wel geel zijnde om uyt de hant gegeten te worden.

Daer walt oock een Boom / dewelcke draeght een slaghe van Groote- noten / welke gheopent zijnde / hebben van binnen een vrucht in / niet onghelyck d' Amandelen, maer wel soo soet ende lieffelyck / ende worden in een peder van die Noten gebonden een goede menichte der selve.

Seer treffelyck is mede de vrucht van sekere goeden Boom / hebbende binnen in besloten een sekere vochtighe substantie van smaekck Couleur ende vettighejdt / als hier te Lande den Boom van soete melck is / wel door- mengt met Supcker.

Den Mangavis- boom draeght mede geenstins van de slegtste / maer wel een van de smakelickste vrugten / dewelcke een men- sche met monde mach proeven : zijnde die selve vrucht mede seer gesont ende delicaet ; soo dat hoe vele ende hoe menichmael dat men oock op een daghe daer van eet / nergens aen schadelijck is. Die selve vrucht is mede gansch wynigh ende amper- soet van smaekck : de vrucht geliijckt eenichstins nae d' Apricosen, maer die selve is wel soo groot / doch seer dunne van schale / ende teer / ende de Couleur geelachtich als de Pruymen hier te lande / met bleek roode vleckjes / van binnen heeft zy eenighe steentjens in geliijck de Wespelen. Daer sijn heele Bosschen van die Boomen ende seer vol- dragende.

De Baccoves is mede een heerlijcke vrucht / welckers Boom noyt meer dan eenmael vrucht en draeght / en dat aen eenen groo- ten Cros / rijp zijnde wort den Boom afgesneden / ondertusschen dat

dat van ter zyden al-weer verscheyden andere jonghe zyde uit-
 gesproten; daer van sommighe der selver al by-kans weer rype
 vruchten dragen/ende andere klepnder na addenant. De vrucht
 is ongebeer ander-half vinger lanck/en drie-kantich vande dik-
 te van een half wassen Concommer/en zijn dickmaels een hon-
 dert/hondert-vijftigh/oock wel twee hondert der selve aen eenen
 Cros. Den Boom is redelyck dick met seer groote/langhe ende
 breede bladeren/sonder eenighe tacken/recht midden wyt den
 Boom groeyt den Cros/hangt voor aen eenen steel soo dicke als
 eenen goeden Kottingh. Den Boom in sich selven is gansch
 boos en spongieus ghelyck de biesen/ende wel soo dicke als een
 mans Ope. Een wonderlycke speculatie valt ontrent die vrucht:
 want die selve ryp ende geel zijnde/ende de buytenste schelle die
 sacht ende weeck is/met de vingeren af-ghetrocken/ende dan de
 vrucht aen klepne schijfjes/ghelyck men een Appel ofte Peere
 doet/gesneden: soo vertoont elck schijfjen/en dat aen beyde zy-
 den de gedaente ofte gelyckenisse van een mensche wytgestreckt/
 ende hangende aen een Cruytce/en dat so volkomentlyck en per-
 tinent/als opt eenich Schilder/oock van de beste/met syn Pin-
 ceel nae het leven/soude konnen ofte mogen af-tekenen. Daer-
 omme de Portugysen/als sijnde een volck vol superstitie of by-
 geloovigheyt/niet geerne en sien dat men die selve Vrucht met
 Messchen snijdt. Het welcke inder daet wonderlycke is. Dese
 vrucht is seer lekker en voetsaem/mals/en seer aenghenaem wyt
 de handt gegeten. Oock so sijn de Coerten daer van gebacken
 ongemeen delicaet: die vrucht mede inde Boter gerooft en Ope-
 ren daer op geslaghen/geeft vele delicaet struyben/als hier te
 Lande/soo goet van geene Appelen ofte Peeren/oock vande be-
 ste/niet en konnen gebacken worden.

De Banantes sijn de Baccoves, so aengaende de vrucht als den
 Boom/seer gelyck/doch vallen die selve langer/en drooger/noch
 en sijn niet so mild van smaeck.

Doorts wasschen in Guajana Granaet-Appelen, seer schoon en

aengenaem/ doch dewyle die selve alhier te Lande ghenoech bekend sijn / soo is het onnoodigh daer van alhier particulierlyck te spreken.

De Guajaves, ofte de Granaet-peeren alhier gansch onbekent/ is aldaer een seer goede vrucht; dewelcke rijp zynde / sijn seer goet om uyt de hant te eeten: ende geschelt zynde sijn seer aengenaem wegens haren schoonen rooden Couleur. Die selve opgesneden heeft vele klepne kerreltjes in gelijk de Wijgen / doch wel soo groot. De selve vrucht is mede seer bequaem om by alderhande Bles / ende Speck ghekoocht ende gestooft te worden / ghelijck men hier te Lande met de Peeren doet: geeft oock seer aengename Coerten / ende kan op meer andere manieren delicaet toe-gerecht worden. De Granaet-Pruymen sijn mede redelyck goet/ende amper van smaeck.

De Marquizia-Azzou is een treffelycke ende wel-smaeckende vrucht; die selve wakt aen dunne Boomen / by kans ghelijck den Wijn-stock is / wiens rancken men leyden kan even als die van den Wijngaerd / ende geheele galderijen daer van maken / en die selve loopt voort gelijk de klim / ofte het eyloof doet: welke galderijen dan hanghen soo vol Appelen van binnen als een ryfste Aypn. De appelen sijn van gedaente gelijk een groot Ep / ofte Cytroen / maer harder van schaele: in 't midden door gesneden zijnde / heeft men in beyde doppen een aengename vochtigheyt vol klepne kerreltjes / gelyckende seer nae het gene men alhier te Lande uyt rype Krups-bespen drückt: ende is het selve van een heerlycken ende Wynighen smaeck / ende geeft een reuck ofte geur van sich / vele geneuchgelycker ruyckende dan eenige Musques ofte Cibet. De substantie van elcken van dese Appelen / wort by den Lief-hebbers geacht alsoo goet ende voetsaem te wesen als een Ep.

De Marquiziaez, ofte Ranck-appelen sijn dese in alles seer gelijk / so van Boom als substantie / maer die selve val'en klepnder ende ronder / doch soo is de smaeck van de Marquiziaez-Az-

zouds wel soo goet ende aenghenaem / doch zijn dese oock niet te verachten.

Den Vyge-boom groeyt aldaer te Lande oock seer wel / ende geeft schoone vruchten. Noch sijnder verscheyden andere goede vrucht-draghende Boomen meer: dewelcke ick alhier voor by gae / om teghens mijn voornemen niet te langh te vallen; maer van de welcke ick / inde Beschryvinge van dat lant / soo ick onderhanden hebbe / hier nae elck op sijn plaetse onderscheydelijck sal spreeken.

Alleenelycken so moet alhier noch gedacht worden den besten Boom des werelts / dien soo lieffelycken en aen allen menschen / om haer sonderlinge heerlijcke vrucht / soo aenghenamen Wijnstock: Aen den welcken dat Aerdtrijck, ende die soete Lucht, wonderlijcken wel-gevalligh ende behaghelijcken is: want die selve brengh aldaer hare vrucht buyten allen crenpel voort. Geslijck dan nu de gransche werelt soodanigh een landt voor seer geluckigh acht / t welcke onder soo een soete Lucht ghelegen is / dat / in het selve / eenmael des Jaers de Druyven ten vollen konnen rypen / om den aen-ghenamen ende vermaeckelycken Wijn (de rechte melck voor oude luden) daer uyt te persen / ende hoe dat die selve beter valt / hoe dat oock het selve Landt hooger wort geroemt: Want dit is van alfulcken Lant, in den monde van allen menschen een gewoonlijcken loff, ende wort altijt met verheuginge des herten uyt-gekreten: O! wat heerlijcker Landt! daer in soo treffelijcke Wijnen wassen. Ja / alfulck een lant wort gemeenelijck noch een zegen nae gesproken. Het selve dan so sijnde; wat sal men segghen van soodanigh een Landt / alwaer eenen en den selven Wijn-stock, niet alleenelyck een-mael, maer drie-mael des Jaers, Jae wel seven-mael in twee Jaren ghemackelijcken / rijpe Druyven draegt? Jae daer men alle daghen des Jaers (soo by aldien men de menichte van Wijnstocken plant / en op sijnen tijt t'elkens sijt) die gezegende vrucht kan hebben:

alwaer segge ick alle dagen van het Jaer den heerlycken Wyn-
oogst mede brengen. Doorzwaer/een gezegent/ende over gheluc-
kigh Lant/ is alsulcken Lant; waer omtrent onlangs seker eer-
lyck oudt en wel bedaeft man/dewelcke by-na de meeste deelen
van America in sijn jonge dagen met den vermaerden Zee-helt
Sr. Walter Raleigh, ende anderen/ heeft door-sien/ en op de heer-
lycke Kuste van Guajana sestien Jaren langh gewoont/met ver-
suchten sprack: Godt heeft merckelycken met blintheyt gella-
gen vele Christenen Princen ende Potentaten / dewelcke om een
stuk ondeugende lants malkanderen dagelycks de keele afsny-
den: daer noch soo vele heerlycke Landen ende Koninghrijcken
voorzhaer open en ledigh leggen: waer van eenen voet lants/ be-
ter is / als hondert van die ghene / daer over sy soo vele Christen
bloet vergieten/ om die met onrecht te mogen besitten Doorzef-
felick sprack dien man / en het is oock ten hoogsten te beklagen/
dat van alsulcke schoone en heerlycke Landen / by vele Staten
soo wrynigh wercks wort ghemaect; maer dese plaghe is vele
gemeen/ dat zy niet en willen hebben/ ofte niet en achten/ het ge-
ne met weynigh moeyte en arbeit kan verkregen worden: maer
soo haest als dat selve dan/ by anderen/dooz hare neerstigheyt en
wackerheyt is ingenomen ende beseten wordt / soo wil men dan
terstont met den Teghen inde vuyt geerne van eens anders ar-
beyt de vruchten plucken / en het ghene men selver verwaerloost
en veronachtsaemt heeft/ met geweld een ander ontnemen Doorz-
waer een seer beklagelycke / Jae wel ten rechten beklagelycke
sake daer men sig nae de goede exempelen van anderen / niet en
wil richten / nochte nae eens anders welwaren het sijne beherti-
gen ende in acht nemen. Maer ick keere weder tot de materie.

Wie sal twijffelen/ ofte in alsulck een landt sal mede de Spde
konnen gewonnen werden? en dat alsoo goet als ergens elders
inde werelt: dewijle alreede bekend is/ dat den Moerbeyen boom:
(zijnde de bladeren van de selve het rechte ende eenige voetsel der
Spde-wormen) aldaer te lande seer wel groept en wast.

Wie

Wie sal twijffelen dat in alsulcken landt niet sal wassen den profytelijcken ende nootsakelycken Olijf-boom? ende dat alsoo wel als in eenige gewesten van Europa ofte Africa.

Dat den Amandel-boom aldaer seer wel groeyt / dat selve is alreede genoegh bekent; niet minder staet te ghelooven van den Dadel-boom en van meer andere Spaensche en Italiaensche: als oock Hierlandtsche Vruchten; doch dewelcke meer tot plapsier dan tot profijt strecken: ende aen welckers waldom niet seer vele gelegen is / gemerckt dat de naturelle vruchten van dat landt / alle Hierlandtsche seer vele passeren / gelijk het oock niet oorzakelyck en is / dat in een Landt alles groeyt / het welcke de Comertie / ende door die / de menschelycke gemeensamenheydt soude afsnyden ende benemen.

Dyt het vooz-verhaelde blijkt dan genoegh de sonderlinghe / gezegende vrugtbaerheyt van die Lants douwe; en dat in korte Taren dat selve Lant kan ghebracht en ghemaect worden tot een Aerd's Paradijs: als daer alles wassen en groeyen wil wat daer geplant of gezaeyt wordt: en dat / soo van 't gene / t welcke groote profjten op-brengt / als het gene van nooden is tot onderhout van 't menschelycke leven: Jae / alwaer oock de wilde en woeste Boschen selver / en dat van haer selven voortbrengen / alles wat tot wellustigheyt kan bedagt ende begeert worden. Soo dat het maer alleene gelegen is aen een goede Culture van die Landen; en dat met een behoorzlycke neerstigheyt en een onverdrietsamen arbeyt / alles worde by der hant ghenomen ende na den eytsch verwordert.

DAT XVII. CAPITTEL.

Van de Genees-Kruyden van Guajana, als mede van de Melde Pau, ofte den Boom Honigh.

DE Warme-Landen, gelijk zy sonderlinge gheluckigh zijn ontrent de vruchtbaerheyt van allerhande ghewassen: soo hebben

hebben zy mede / allesins / overbloet van vele goede ende treffe-
 lycke genees-krupden: Sulcx dat daer van niet minder Guaja-
 na, sal voorszten zyn als Brazyl: ghemerckt het soo nae aen mal-
 kanderen ende op eene breette des Aerttrycks lept / hebbende alle
 Aerd ende Boorn-vruchten ende andere saken met dat selve ge-
 lyck: doch alsoo tot noch toe omtrent die selve weynigh onder-
 soecks is ghedaen; ten aensien dat die selve Kuste niet vele is be-
 varen geworden / ick laet staen datse soude sijn bewoont geweest
 by eenige Christenen: waer dooz men seer weynigh vande Na-
 men ende hoedanigheden der Krupden van dat landt met seker-
 heyt kan schryven. Nochtans / soo en is niet te twyffelen of daer
 sullen mede ghebonden werden die menichvuldighe heelsaeme
 Krupden / dewelcke Brazyl in 't gemeen voort-bryngt. De vooz-
 naemste in dat landt vallende / ende dewelcke albereets bekend
 zyn / sijn Spica-nardi, Cassia fistula, Senebladeren, Bolum Arme-
 num, Terra Lemnia, daer is een Bespe ghenaeamt Kellete, seer
 goet vooz den Bloet-ganck: 't sap van de Blaederen van een
 Krupst genaemt Uppeé is goet teghens alle vergift / 't sap van
 't bladt Icarí is seer goet tegen de pyne in 't Hoofst / ende ontalle-
 lycke meer: Ick sal alhier / tot een proeve / alleene verhalen het
 geene Jan Mocquet, (naemaels bewaerder van 't Cabinet der
 ongemeene aerdigheden van den Koningh van Franckrijck in
 de Tuillerije binnen Parijs) in zyne reyse nae dat landt ghedaen /
 daer van getuyghet; dewelcke aldaer menichte van planten ende
 andere naeukeurige dingen heeft vergadert gehad: als nament-
 lyck; dat op seckeren tydt / den Hebe van den Koningh Anaca-
 journey, in het lant der Caripousen / ghelegen omtrent de Riviere
 van Weypoco ofte Tappara, hem vertoont hadde verscheyden
 krupden / waer van hem d' Indianen dienen / ende onder anderen
 een krupst ofte plante gewesen / dewelcke sy ghebruycken tot een
 Antidotum ofte tegen-gift / wanneer sy gequetst zyn dooz vergif-
 te pijlen. Ick nam schrijft hy, eenighe Blaederen van dit krupst,
 om een salve daer van te maken, welcke seer treffelijcken is voor
 wonden

wonden ende andere quaelen, ende ick wilde oock de wortelen van 't selve uyt-treken, maer desen Jongeling wilde sulcks niet gedoghen, ende de Indianen selver die by hem waren, toonden moeijelickheyt, dat hy my, dese Plante ghewesen hadde; die zy boven allen anderen waerden en achten. Dus verre Mocquet; uyt het welcke ghenoech is af te nemen dat gelyck als Guajana overbloet heeft van vele heerlycke ende voortreflycke vruchten/ dat het niet minder van Godt en is begenadicht/in 't voortbrengen van menigerhande seer goede en heylsame genees krupden. Soo dat het selve lant / den genees-meesters en Herbaristen oefeningh en nuttelick tyt-verdrijf genoegh verschaffen sal: oock dat voor die selve/ aldaer mede/ door neerstige ondersoekinghe/eere ende profyt genoegh tot vergeldinge ende belooninge/ te halen sal zijn.

Aengesien nu dat in Guajana so menigerhande slaggh van al sulcke schoone en heerlycke vruchten/ en so veelvoudige goede en heelsaeme krupden syn / dewelcke altemale hare bysonderlycke geurige bloeyflems dragen / van de beste en aengenaemste reuck en geur en sonderlinghe krachten/ een yegelick naesynen aerdt/ dewelcke een mensche soude kunnen wenschen / recht voetsel voor de delicate Honigh-byen / dewelcke daer te lande en voornamentlyck omtrent de Hooge-Landen in seer groote menichte zyn: soo is dat selve landt oock overbloeyende van den alderbesten / smakelicksten ende medicinaelsten Honigh vande gansche Wereldt.

De Edele Bytjens die desen Honig vergaderen syn teer ende seer delicaet/ ende van verscheyden Couleur/ sommige syn gout ofte stroo-geel/ sommige swart treckende op het blaeuwwe/ doch beyde zynse lanckachtigh ende dunne: Eenige der selve maken haren Honigh in holle Boomen / andere wederom in hollen van het aertrijck / doch sijn altemael sonder eenighen angel te hebben / gelyck als of het onbetamelick was / dat soo een wonderlick soet-gebenden diertjen / by die selve zyne weergadeloose soet-

tigheyt / soo bitteren angel soude passen / als van te soeten aerde zijnde.

Den selven Honigh is seer medicinael ende heelsaem / en geen-
sins grof ofte drabbich als den Honigh van Europa doet / maer
soo fijn klaer ende helder dat het een vermaeck is die selve te sien
in zijne subtile Honigh-raeten. Soo dat die selve eer een seer
door-schynende liqueur ofte vochtigheyt en om beter te seggen
een Crystallinen dou dan eenige vettigheyt van Honigh schijnt
gelijck te wesen.

Den Honigh-raet daer in die wonderbaerlycke vochtigheyt
bestoten leyt / de selve is inder daet wel Was / maer mede so dun-
ne / fijn ende helder gewracht dat het eerder rach van Spinne-
webben dan eenighe grove materie ghelijck ordinaris het Was
hier ende in andere Landen valt is gelijckende. Sulck dat men
dien Honig of eerder Nectar daer in siet leggen / en bykans qua-
lijck bekennen kan wat dat het is dat dien selven hout ende bes-
lupt: Zijnde niet anders dan een seer dun ende helder vliet-
ken en soo aerdigh door malkanderen ghewerckt ende met eas-
jes onderschepden / dat een peder kasien vol-komen sijn ey-
gen deel van die wonderbaere soetigheyt omvat / waervan die
gene soo geopent worden / bysonder / haeren soeten danw gelijck
een klaer Roose-water laten vlieten / d' andere het haere gheheel
bewarende. Het is voorwaer ten hooghsten te verwonderen hoe
dat dat soete Diertjen soo heerlyck ende soo wonderlycken kun-
stigh toe-stelt het Cabinet daer in het sulcken weerden schat ver-
berghet / ghelijck als ofte het te kennen gaf / dat / nae het klep-
noodt is / oock eele-waer plaetse ghelijck matigh behoort te
wesen.

Den Honigh is wonderlycke wel-smaeckende / en heeft sijne
sonderlinge soetigheyt vermengt met een seer aenghename am-
perheyt / die selve treckt een weynigh op het groene.

DAT XVIIJ. CAPITTEL.

Van de Beeften ende Dieren ofte het Vee, 't Gevogelte soo Tam als Wildt, grof als kleen, 't welcke in Guajana ghevouden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebracht als aldaer Naturel sijnde.

Wat aen-belanghe het Tamme Vee soo grof als kleyn / als daer zijn Paerden, Offen, Koeijen, Ezels, Schaepen, Geyten, Verckens; dat selve wil altemaele in dat Landt uptter-maten wel aerden / ende heeft een seer goeden tier / 't selve wil oock seer wel voort teelen / Iae beter als in eenighe van onse Europeische quartieren: gelyck sulcks bespeurt kan worden aen de Landen onttrent den Oronoque ghelegen: waer dat selve in seer grooten overbloet is. Doch soo is dat voorz Vee van den Spaengiaerden in die Landen eerst gebracht / ende en is daer niet naturel.

Het Wildt soo grof als kleen / het welcke aldaer te lande ghevonden wort dat selvige is seer goet ende menigerhande. Onder het voornaemste worden gereekent d' Antes, sijnde van gestalte als een kleynen Os / het selve heeft den hals en het hooft gelyck een Hert; doch breede ende hanghende ooren: het vleys van dat Wildt is seer aengenaem ende delicaet. Voorts soo zijnder Hertten groot en schoon / en Rheen van ober de hondert en meer ponden gewichts / dewelckers vleysch oock seer wel-smakende is. Wilde Swijnen sijnder van verscheyden slach ende aert / ende dat in een ongelooffelycke menichte.

De Packen, Cotijs, ende Tattous, is een seer goet Wildt / en heeft een smakelyck ende delicaet vleysch / die selve houden haer onder d' Aerde in hollen / gelyck als hier te lande de Dassen en Conynen doen.

Daer te lande sijn oock Haesen ende Conijnen van een sonderlinge groote / en is der selver vleys seer goet en aengenaem: noch is 'er seer vele ander Wildt te lang om alhier te verhalen.

Onder het gevogelte van dat landt / ende vooz eerst onder dat tam is / sijn de principaelste / seer treffelyck en van een sonderlinge groote de Calcoenen / sulcks datse dooz de banck al wel 30. ad 36. ponden swaer wegen / het vlees is seer vet ende delicaet / mals en niet soo drooge als hier te lande.

De Hoenderen daer te lande / zyn seer groot na d' hierlantsche hoenderen te reekenen / Nae wel soo groot als alhier te lande de Gansen zyn: die Gansen willen daer oock seer wel voort / van 's gelycken d' hierlantsche Hoenders; daer zyn oock schoone Enden, Duyven, en meer diergelycke goet. Alle het Wildt en gevogelte dat in Brazyl gebonden wort en by-na dooz gansch America gemeen is / (altp / vooz soo vele als aen-belanghe de Landen van 't selve / gelegen tusschen den beyden Tropicos) dat is mede in Guajana te vinden. Het gevogelte nu so van een Wilden aert is / dat selve is tweederley: waer van haer dese in de Boschen en op de Campinies onthouden / als daer zyn de Strups-vogels.

De Moutons zyn de van couleur / swart ende bruyt / ende van groote als by-kans een Calcoense Henne: het Mannetje heeft een hoozen vooz op het hooft / omtrent een spanne lanck en aen elcker vleugel een kleyn hooztjen / waer mede het teghens zyne vanden kampt: als het drincken wil / soo steeckt het eerst den hoozen van zyn hooft in 't water en roert dat selve daer mede omme / het welcke verdrijft alle vergift / soo by aldien daer pets mochte inne zyn.

De Jaccouwen zyn mede swart en bruyt / gelykende seer na den Bergh-hoenders / die selve konnen seer wel tam ghemaect worden jongh zijnde.

D' Arracoans, gelycken seer nae by de Fayfanten. Daer zyn beelderhande Wilde Duyven, wit / bruyt / rootachtich ende gesprenckelt / groot ende kleyn. De Cheroutys sijn ringel-duyven / graew en wit van couleur. De Rolles zyn cortel duyven van diversche soorte / bruyt / graeu en root-achtich. De Papegaeijen ende Perkyten sijn beelderhande: van 's gelycken zyn d' Araras
hier

hier te Lande genoemt West-Indische Raven, welckers Vleesch seer lekker is en soet. D' Inambous is een seckerere soorte van Patrylsen/ de selve sijn schoon gesprenckelt/ vele grooter als de hiersantsche/ jae grooter als de Spaensche Patrylsen/ oock seer delicaet van smaeck.

De Gavians sijn roof-vogels van diversche soorte; en diegelycke gevogelte isser seer vele.

Ick en kan alhier niet laten te ghedencken aen een seer Edel Beesjen in Brazyl ghenaeamt Beya-Froule, ende in Guajana Eva Nere, het welcke is een kleyn vogeltjen / dat niet meer vleesch en heeft aen 't hof als omtrent de groote van een lit van een vinger: welckers hooftjen bobyn is van een extraordinaris Carmosijn couleur / ende onder sijn buyckjen is het soo uptnemende blinkende/ dat geen goudt/ nochte vier / hoe versch ende glinsterende het oock mach wesen daer by te vergelycken is.

Onder de Water-vogels soo sijn dese wel de principaelste deswelcke men in Brazyl noemt de Jaberous, swart en wit en weegt het stuck wel vijf-en-twintigh ponden swaer / het vleesch van dien Vogel is ongemeen goet en lieffelyck van smaeck. Onder den Keyger sijn aldaer de grootste slagh/ dewelcke men in Brazyl noemt Garfa Real, die selve sijn graen en wit/ en seer goet om te eeten. Daer sijn oock spierwitte Keygers/ groot en kleyn Desen vogel draeght die over-supbere Deeren in verscheyden plaetsen van Europa soo seer begeert / dewelcke dien Keygher van het Hooft af/ rontom den hals nederwaerts heeft hanghende tot op sijn onder-lyf. Daer is oock een secker slagh van voghelen/ soo groot als hier te lande de Kraenen sijn: in het beginsel sijn der selver Deeren Colombijn van Derwe / doch naederhandt grooter wassende/ soo worden se allengckens Incarnaet, jae / soo hoog en schoon Incarnaet, als eenigh oogh mach aenschouwen: van dese schoone Deeren soo maecten d' Indianen heele kleederen/ ende behangfels/ oock kroonen op hunne hoofden: het vlees van die vogels is seer goet ende smakelyck. Van 's gelycken soo sijn daer

groote Entvogels van diverse slaghe seer goet ende delicaet te eeten: daer is oock een slaghe van gheboghelte by kans van de groote van een Swaen/ met een langhen hals/ doch swart van Deeren/ dewelcke seer lekker is.

Daer is oock een half slaghe van Entvoghels/ dewelcke zijn veelderhande. De Lepelaers sijn vier-couleur verwich. Daer sijn oock verscheden soorten van Snoepen, groot ende kleyn: De Moeras-hoeders sijn seer aengenaem gegeten. Noch soo is daer veel ander goet gebogelte meer: het welcke alhier alles van verhalen/ niet noodigh en is/ oock tegens mijn voornemen ende dit werck kerpigh; soo dat het gene die materie rakende/ alhier gesept ende aengewesen is/ genoech sal sijn.

DAT XIX. CAPITTEL.

Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.

Gelijck dan nu in 't korte verthoont hebbe de gelegentheyt ofte situatie van Guajana, benevens de limiten ofte grensen van 't selve; met de gestaltenisse ende hoedanigheyt der Landrijen: de veelderhande Hout-gewassen van 't selve/ als mede de Gommen, Verwen, Aerdt ende Boom-vruchten en ghenees-krupden/ van 's gelijcken wat Vee, soo Tam als Wildt, oock gebogelte dat Landt geeft ende voedt: soo is het mede noodigh in dier voegen/ soo veele doenelpcken ende de kortheyt van de sake lyden kan/ te spreken. Van de Wateren ende Revieren van dat landt ende der selver sonderlinge vruchtbaerheyt.

Gelijck dan het Rijke van Guajana upt munt in heerlyckheyt van over-schoone ende treffelycke Landrijen/ in aenghenamheyt van een seer ghesondt ende vruchtbaer Climaet/ soo heeft het selfde oock menichte van seer schoone ende Wischrijcke Revieren/ Bapen/ Kriicken ende Killen/ dewelcke het selve alenthalven door-stroomen/ ende de vruchtbaerheyt des selven Landts seer vermeerderen.

Onder

Onder die selve is de voornaemste / die over-groote / schoone ende onberghelpckelycke Riviere Tabd : ofte de las Amazonas, scheydende Braziliën ende Guajana van malkanderen / die selve is ongheveer sestig mylen wijdt in den mondt. D' Eplanden soo in die Riviere leggen / zyn grooter / Jaer / ongelijck vele grooter als gansch Engelandt, Schootlandt ende Yerlandt.

De voornaemste Rivieren / dewelcke bewesten in die groote rivier sijn vallende / en met die selve vermengt sijnde / haer door dien grooten mont met de Zee vereenigen / sijn de Comoës, de Keyvoë, Thaherigo, Oquyare ende Yare : onder de rivieren van dat landt / dewelcke haer inde groote Noort-zee door haer eyghen monden ontlossen / sijn de principaelste Machecary, een seer schoone riviere inwendig of binnenwaerts met een schoonen boesem versien / alwaer rontsom seer heerlycke lant douwen sijn gelegen; die selve is in 't inkomen / diep vyf vadem met ordinaris water. Aricary daer aen volgende is mede een goede en bequame rivier / tusschen die en Cassepoury leggen noch verscheiden riviertjens / doch van geen sonderlinge diepte / Cassepoury is een redelycke riviere / doch omtrent die selve / sijn so lang s' strant / als mede te lantwaert in / al laege landen gelegen. Tappara ofte Weypoco is een goede riviere / ghelyck mede Aperwacque doet bewesten die selve; hebben met ordinaris water 2. vadem en een half in 't inkomen / en zyn binnewaerts dieper : van noch meerder diepte is Rio Wija, daer by gelegen; voorts soo zyn daer de Rivieren van Cajani, ofte Cajenne, Macoli, Manamanorij, Marawyna, Soronamme, Soramme, Coppenam, Inikelcke, Coretine, Berbice, Demenari, Essekebe, Faryna, Amacoura, en de laetste dewelcke die Kuste termineert / is die groote ende fameuse Riviere D' Oronoque, zijnde in den mondt wijdt ongebeer dertigh mylen; en doorgaens vol eplanden : dese voorsz Rivieren sijn alle navigabel met groote en middelbare Schepen ofte Jachten : tusschen die selve ligghen noch menichte van klepne Riviertjens bequaem voor Barcken ende Canoes en dierghelycke Daer-tuppen.

De Rivieren nu soo uyt Guajana be- doffen in den Oronoque komen loopen/ sijn de voornaemste/ Aratori, Amachora, Ilondo, en meer andere / dewelcke hare bloeden te gelijcke met den Oronoque door eenen mont in de Zee uyt- storten. Oock so kan men die voorszeyde Rivieren met alsulcke Schepen ettelycke mylen opwaerts bebaeren; het welcke een groot gherijf geeft aen den Coopman / en geen minder gemack en profijt toe- brenghet aen den Inwoonderen omtrent haren handel/ als noch wel ten vers- scheyden anderen opsichte. Onder andere Baijen van die Kuste steeckt uyt/ die/ dewelcke besloten is/ tusschen Cabo d'Orange, ende den eersten uyt stekenden hoek van Commaribo: zijnde die selve een groote ende heerlycke Bahia, bequaem voor een groote menichte van Schepen. In die selve Baijen vallen drie Rivie- ren komende uyt het Lant / te weten Tamary, Tappara of Wey- poco ende Wanary, waer van Tappara den naeme van een Riviere dragen mach / de twee andere sijn eerder Kriicken of klep- ne Riviertjens.

De groote Noort-Zee soo die gantsche Kuste bespoelt/ die selve is seer visch-rijcke van allerhande soorte van seer groote / vette en delicate Visschen hier te Lande weynich bekent/ oock dewelcke onghelyck beter sijn van smake als de Vis hier te lande doet: desgelycks is het mede gestelt met de Rivieren / dewelcke allent- halven krielen van alsulcke schoone en heerlycke Visschen. On- der anderen soo worden langs henen die Kuste gevangen seer vele en goede Zee-Koeyen; wiens Vleesch en Speck seer goet ende gesont is/ t selve wort in- gesouten en oock geroockt/ en kan lan- ge bewaert worden: het smeer der selve is mede seer goet ende tot alle spysse dienstigh / de Huyt van de selve is Buffels: die van de Eylanden van West-Indien vaeren vele op seckere tyden aen die Kuste om die Zee-Koeyen te vanghen/ ende maecten al vele gelt van die selve. Insghelijcken heeft die Kuste menichte van goede Schiltpadden, wiens Vleesch seer goet is om te eeten/ en smaectt ongeveer als Kalfs- vleys; de Schiltpadden in de Riviere d' Ama- zones

zones ende op andere soete Rivieren om te eeten/ sijn bezre het beste van smaek: die selve hebben binnen in haer lijf/gedoodt zijnde/ secker wit vet ofte smeer / het welcke ghesmolten zijnde ende met wat specerije gemengt ende in een pot ghedaen/ kan seben/ acht Jaeren ende meer dueren / ende is alsoo goet om pets mede te koocken ofte te stoven als Boter doet. Onder die Schiltpadden dewelcke haer inde Zee onthouden / ofte voor in de monden van de Rivieren / is een slaggh genaemt Corett : dese draegen een seer groot schilt/ het welcke boven op vele klepne ende doorluchtighe ofte heldere schildtjes heeft / dewelcke oock de beste zijn van alle anderen / van deser schildtjes wort het alderfijnste Camwerck en vdoorts allerley diergelycke goedt gemaect. Het pondt van die Schildtjes van den Corett, wort aen de Fransche ende Engelsche Eylanden verkocht tegens een spick daelder ende oock wel drie gulden : waeromme de Inwoonders van die Eylanden op gesette tijden mede seer vele nae die kuste vaeren om den Corett te vangen.

Onder de Visschen is een secker slaggh dewelcke in Brazyl genaemt wort Graeu-munninck, zijnde een gheheel groote/ vette en wel-smakelycke Vissch/ vele grooter als een Cabeliau , jae vallen dickmaels wel eens soo groot. Daer valt oock seer goede Cabeljau, Schellevis, Konincks-vis, Snoeck ende Braessem, alle sonder hapz/ hebbende niet anders dan een door-gaende graet/ Dolphines Dorades, Corretten, Cerletten, Carpetange, Pampers, Curimaes, Harders, Sagoenen, zijnde een slaggh van klepne Hardertjes seer vet ende delicaet/ verscheyden slaggh van Baers, Baggher, Pirange, Tongen, Schollen, Bot, Rogchen ende Pylsteerte zijnde die selve sommige wel soo groot als drie ad vier mannen konnen beuren ofte ophessen/ ende Palingh van verscheyden slaggh/ ende noch vele andere soorte van Visschen meer / te langhe om te verhaelen. Dit alleene moet niet vergeten worden alhier noch te seggen : dat meest alle den Vissch, soo wel die de Zee / als de Rivieren van dat landt geven / door de banck soo vet is / dat by de meeste/

voornamentlyck als die selve ghebraeden is / om te eeten gheen Olve ofte Boter tot saulle van nooden heeft: alleenlyck een Lymoentjen / ofte sup: Cytroentjen daer ober ghedruckt ende met wat Jacketay ofte ghebrokene Brazylse piement ofte Peper ghemengt met Sout/ bestropt / soo is die selve ongelijck smaekelijcker / jae delicateser als eenighe Visch / oock van de alder-beste alhier te Lande met een saulle van goede Boter toe-bereypt / niet en kan wesen.

Dit is vertellens waerdigh / hoe dat men van het water daer in den Visch gekooct wordt een Morpiron van Farinha maect/ gelijk men alhier te Lande in het Hoender / Schapen ofte ander vleesch-nat Witte-broot weeckt ende daer van een Sop ofte Pottagie maect / het welcke seer goedt van smaek is / ende dat overmits den Visch aldaer soo vet is / ende daer-benevens soo substantieus / dat soo wanneer die selve gekooct is / een geheelen bodem Vet op het water staet daer in zy gheloden is ; het welcke geensins tranigh ofte sterck is / maer seer soet / aenghe-naem ende lekker. Onder den Visschen nu / soo excelleert in vet-tigheyt den Graeu-Munninck, Cabeliau, Schellevis, ende voornamentlyck de Kebier-Snoeck, Steen-Braesem ende Curima, dewelcke alle in haer eyghen vet swemmen. Ick en kan alhier niet laeten te verhaelen het geene een geloofwaerdigh Man my voor de waerheyt verklaert heeft / hoe dat hy op dese Kuste van Guajana Visch heeft ghevanghen gehad / npt den welcken hy acht Ponden vett schoon wit ende delicaet / gehaelt heeft. Het welcke veele een wonder sal duncken / Jae onghelooftelycken schijnen te wesen / maer my geensins / nochte oock die gene dewelcke met my in Brazyl die heerlycke vette Rio grandse-snoecken ende Curimaes hebben ghegeten. Dese sonderlinge dencht heeft mede den Visch van dat Landt / datse alsoo voedt saem is als eenigh Vleesch; Jae / dat schoon men die selve alle daghen van het Jaer eetet / nochtans die selve noyt moede ofte tegen en wort/

woort/maer altyt weer aen/eben graegh daer nae is: die selve en is oock geenflins beswaerelyck maer aengenacm ende licht om te verteeren/ende boven dat/seer gesont.

De Zee ende oock de Gebieren gheben mede veelder-hande slaggh van groote en schoone Kreeften ende Krabben: Daer zyn verscheyden soorten van Zee-Krabben, Klip-Krabben, Moeras-Krabben, dewelcke alle seer goedt zyn/ende oock Lant-Krabben, dewelcke haer inde Bosschen houden ende haere hollen in de aerde hebben/ gelyck hier te Lande de Conynnen doen/ dese zyn boven alle andere seer smaekelyck ende delicaet.

Soo het hier vooren yemandt verlicht onghelooftelyck heeft gedacht/ het geene vertelt is van de sonderlinghe vertigheydt van de Visch daer te Lande/ die selve sal sonder twyffel/ nu/ noch veele weyniger schijnen met de waerheydt over een te komen/ het geene ick alhier verhaelen sal van de heerlycke Oesters dewelcke daer te Lande aen de Boomen wassen: ende sullen my verlicht d'onwetende daer over uyt-lagchen/ gelyck sulcx over eenigen tijdt gebeurt is/ secker persoon soo in Brazyl, Angola, als elders was gheweest/ aen het Hof van secker Prins in Duytschlandt. Dese verhaelende over Tafel aen den Vorst/ veele vzeemdigheden/ soo hy in die Landen ende gewesten hadde gesien. Welcke alle inder daet wel waer zijnde/ nochtans/ by d'Edelen ende Hovelingen van het Hof/ soo by en omtrent den Vorst waeren/ (ende verlicht niet verre buyten des selfs Keucken waren geweest) vooz geen Euangelie en wierden op en aen-genomen: Soo begon die Persoon eyndelyck mede te vertellen van de vliegende Visschen dewelcke vier vleugelen hebben ende met groote menichte in die Zee vliegende gesien worden: ja de welcke dickmaels selver in de schepen tegen zeplen en want komen vlieden ende aldaer gevangen worden: waer op alldoen eenen van het Vorstelycke Hof-gefinde seer ongheschickt begon te lagchen/ende met dese woorden uyt te vaeren/ ende d'aenwesene luyt-keels toe te schreeuwen:

Bey meyner Zielen, ich habe alles noch lassen passeren, aber iet-
 sonts so kan ich dem Heren nicht langer helffen! willende daer
 mede te kennen geben/ dat hy d'andere voorgaende vertellingen
 voor leugentjens en opsnyderijen/ sonder teghen-sprecken noch
 hadde konnen aen-hoozen: maer doen hy het soo grof maeck-
 ten/ dat hy begonde te verhalen dat in die Landen de Visschen
 vlogen/ so en wasser langer geenen raet met hem; want alsulcke
 logens waren ghewisse al te grof ende t onbeschaemt / om die te
 doen voor waerheydt passeren/ ende dat by luyden selver soo vol
 van opsnyderije / ende dewelcke daeromme die selve so wel ken-
 nen: wat sal dien goeden bloet dan seggen van my/ so hy by ge-
 valle dit eens koomt te lesen/ dat ick schryve dat d' Oesters zijnde
 mede een slag van Visschen ende sonder vleugelen/handen ofte
 voeten / nochtans aen de Boomen sitten ende daer hare woon-
 plaetsen hebben: sal hy licht niet dencken en by hem selven over-
 leggen/ hoe dat die selve sonder vleugelen/sonder handen/sonder
 voeten op de Boomen konnen op ende af-komen: Jae / sal hy
 niet breezen / dat die selve te mets van boven neer konnen vallen
 ende den hals breecken/ ende sal hy my daer over niet billick upt
 krijten voor noch grooter op-snyder als den Vertelder van de
 vliegende Visschen. Ick geloove gewisselick van Jae! en noch-
 tans soo vertelden die man d'oprechte waerheyt / ende ick en lie-
 ge geenflins: want miljoenen van vliegende Visschen hebbe ick
 van mijn dagen gesien / oock verscheydene dewelcke teghen de
 Zeplen van de Schepen quaemen ge. logen ende in die selve ne-
 der-bielen met myne epgene handen opgenomen; ende van 'sge-
 lycken duysenden van Oesters selver vande Boomen ghebroken
 ende gepluckt. Doch op hope/ dat ick by hem en zyns gelijcken/
 noch eenichsints voor geloofweerdich moge aenghenomen wor-
 den; Soo sal ick alhier/ omtrent mijne Boom-Oesters ende haer
 groeijen den Leser wat naeder onderrichtinge geven: op dat hy
 daer upt de waerheyt van dit verhael genoegsaem moge af-
 nemen ende verstaen: sal oock daer nac van den Boomselver daer
 op

op ende aen d' Oesters groeijen en wasschen / noch een grooter wonder vertellen als alle het voor-gaende.

Soo staet dan te weten dat het Aerdt-rijck in de Warme-landen van Godt de Heere met soo een ongemeene vruchtbaerhepdt is gezegent / dat aldaer selver de soute gronden in de soute Rivieren ende een stuck-weegs in Zee haer hout-gewas voort-brengen: Jae soodanigh / dat op de meeste plaetsen / alwaer de rivieren niet te wijt ofte te diepe en zijn / de Boomen van beyde kanten soo nae zijn aen malkanderen gewassen / dat de Tacken van de Boomen van weder-zijden dickmaels malkanderen bereycken konnen: Soo dat het veeltijts beswaerelijcken valt / selver met klepne Boots ofte Candoes / oock te midden-weeghs te konnen passeeren / wordende door de dichte der door malkanderen gewassene tacken den Vaert verhindert / ofte ten minsten / seer besommerlijcke gemaect.

Nen de stammen nu van die in het soute waeter-staende boomen / als mede aen de Tacken voor soo vele die het water raken / daer aen wassen ende groeijen de schoonste grootste en delicaetste Oesters van de gansche werelt / dewelcke in leckerheyt en smaeck voorwaer nergens haers gelijcken vinden.

Deze Oesters sijn het geheele Jaer door goet / weynigh tijdt sijn upt-gefondert: de selve sijn seer aenghenam raec-gegeten / van 's gelijcken smaken sonderlinge wel gebræden sijn / oock ghe-stoof, in Pasteye gebacken ofte ghechoockt / ghelijck men hier te Lande de Mosselen doet / dewelcke alsdan oock seer goet sijn: De Oesters worden aldaer te Lande op vele en menigherhande manieren seer delicaet bereypt ende toe-gemaect: Alsoo kan men in die landen een van de beste maectyden daer mede doen / sonder yet dat weert is te vercoeren / daer aen men hier te Lande so vele gelts kan versnoepen: Sulcx / dat het daer te lande / is een gemeene mans spijse / daer het hier alleene is een rijcke-mans kost / en dat noch voor die gene eerst dewelcke het herte heeft een weynigh sijnen woecker-lust t'ontrecken / om sijnen smaeck te niets

te voldoen; als het vloeyt daer te Lande/ dan vaert men met Boots, Canoes ofte Sloepen de Rivieren opwaerts/ ende met Ebbe ofte vallende Water/ soo wanneer de Oesters aen de stammen ende tacken der boomen bloot sitten/ so pluckt ende breekt men die selve af/ ende komt alsoo in korter tijt met een volle Scheeps ladinge wederom t' huyg.

Dit hebbe ick nu soo naeck ende bloot aen-ghewesen/ dat ick verhope dat 'er weynige sullen wesen / ofte sullen het wassen van de Oesters aen de stammen ende op de tacken der Boomen voor de waerheyt kunnen aen-nemen : Ten ware dat pemandt (de-welcke van sijn leven niet vele vrendigheden in vrende landen heeft gesien/) mochte dencken; wie heeft opt van sijn leven Boomen sien groeijen ende wasschen in het soute Zee-water? Het is waer ende ick bekenne het/ 't is hier te Lande noyt gesien / maer inde Warme-Landen soo is het gemeen / ende die sulcks niet ghe-looven en kan/ die soude ick raeden/ darwaerts henen te trecken/ en dat selve te gaen besien/ eer hy ongeloovich storve. Ende voorwaer het is de moeyte en de ppne wel weert : Want sulcx doende soo sal hy mede mogen sien ende voor de waerheyt kunnen aen-nemen een noch vele grooter wonder / dan het voorgaende : het greene ick anderstins breefe/ dat ick hem alhier met alleen bloot te verhalen/nimmermeer en sal kunnen doen gelooven.

Ick hebbe dan geseyt/ hoe dat de Boomen daer aen de Oesters wasschen in het Zoute-water groeijen : ende nu sal ick verhaelen hoedaenich dat die selfde Boomen niet en wasschen upt de Zoute-gronden opwaerts nae de Lucht / als wel alle andere geboomte doet/ maer hoe dat die selve wassen upt de lucht/ ofte van boben/ nederwaerts nae de Zoute-gronden toe : daer in zy haer metter tijdt vast maecten.

Dit is te rechte wat wonders / ende my dunckt ick hoore den ongeloovigaert der vliegghende Dissen al-bereets teghens my upt-krijten / credat hoc Judæus Appella ; staet hem by ghy door weynich ondersoeck en kennisse/ ongheloovige menschen/ als nu
soo

soo ghy meent/ hebt ghy rechte stoffe om te lagchen/ en ick hoor
albereets haer verwijs; Istæ tua commemoratio, veri Luciani
narrationibus, non absõna videtur. Dit u verhael/ soo seggen sy/
is eben soo geloofweerdigh; als de vertellingen van den leugen-
achtigen Luciano, waerachtigh zijn. Ick bekenne het met haer
ende het luyt vzeemt: want wie heeft oock van zijn leven eenen
Boom sien wassen uyt de Lucht: ofte van boven nederwaerts
nae den gront toe/ ende nochtans soo is het waer en oock weerd
om te besien: mijne ende veler oogen met my hebben het gesien;
maer/ ofte sy alle daer op achtinge genomen hebben/ dat en weet
ick niet. Doch/ op dat het den Leser met vergenoeghen moghe
verstaen ende vatten; So sal ick alhier de maniere van het was-
schen ende groeijen van die Boomen daer benevens verhalen.

Dat Zoute-water-bosch, wort Manges ofte in Neder-duytsch
Kreupel-bosch gheuoemt. Het selve hout af-ghefchelt is Ros-
achtigh van Couleur. Het wast seer overbloedigh in de Zoute
Revieren, ende op der selviger moerassige Kley-gronden.

Den Stam ofte Boom staet hooge verheven op menigte van
wortelen/ middelmatigh van dichte/ dewelcke altemale boogs-
gewyse van malkanderen ghespreyt/ onder inden grondt haer
vastighepdt nemen/ ende met laegh waeter/ soo kan men voo-
kende onder den Stam ofte Boom henen gaen ofte kruppen;
en dat tusschen de wortelen door/ daer toe het meestendeel ruym-
te genoegh geeft. Soo dat de wortelen wel een goede mans leng-
te van den gront/ ende dat boogs-ghewijse boven te samen ko-
men/ alwaer zy den Stam vatten ende onderschraegen.

Boven nu/ ende allenthalven uyt de tacken van dien boom;
Iae/ bykans uyt een peder lidt van die selve wast ofte groeyt
een wortel (waer door den boom in 't aensien is/ gelijk als ofte
die selve vol stottingen/ ofte vol lange ende korte Westphaelsche
Metworsten hingh/ dewelcke alsoo met 'er tijdt/ d'erne voor ende
d'ander naer/langher groeijen; tot datse haer door het water in-
den gront vast hechten/ ende also tot nieuwe boomen opwassen.

Daer

Waer door oock dat selvighe Bosch / met alle sijne Boomen / over al aen ende door malkanderen / ghelijck als met Millioenen Ketenen is vast ghehecht ende ghebonden : waer door het een beswaerelycken / Jae / schier onmogelycken doorgangh heeft ; het welcke in der daet seer seltsaem is om aen te sien.

Eer ick van dese materie schepde / soo moet ick noch eerst / alhier den Thomas van de vliegghende Bisschen ende zijne medebroeders een vzaege ofte twist-reven vooz stellen / om die selve te beantwoorden : dewelcke meesten tijt by den liefhebbers wordt gemobeert : Soo wanneer die selve / dat seltsaeme geboomte komen te aenschouwen / ende daer over hare speculatie laten gaen : Ende ick vermene dat hy daer toe wel een Alexanders Sweerd van doen sal hebben vooz en al eer hy dien verwarden knoop sal weten los te maecten : De vzaege dan is dese. Dewijle die wortelen van dat geboomte , niet uyt den gront opwaerts wassen , ende door dat middel metter tijt haeren boom ofte stam formeren ende voort-brengen? maer verkeert uyt de Tacken vande Boomen , van boven af , ende als uyt de Lucht nederwaerts nae den grondt schieten , als wanneer se haer in die selve eerst moeten vast maecten , eer sy eenen Boom kunnen voortbrengen? waer dan d' eerste wortelen haeren oorspronck hebben van daen genomen , dewelcke den eersten boom van dien aert hebben voort-gebracht ?

Ick geve hem een gansche eeuwve tijdts om dat te raden / ende soo sal hy hem selven / sonder twijffel / hier mede alsoo seer verlegen vinden als met te gelooven dat er Bisschen zijn die vliegghen kunnen.

Noch soo moet ick alhier (onder de wonderen geraeckt zijnde) een seer kluchtige ende niet min verwonderens weerdige vertellinghe aen-knoopen / dewelcke ghewisselick in d' ooren van dien Thomas ende sijne medebroeders / niet min vrecmt en leugenachtig sal luyden / als d' alder leugenachtichste verdigtselen van Luciano , ende dewelcke ebenwel inder daet waerachtigh is.

Ick geloove dan / ofte ten minsten / ick verhope dat dien uytlaggher

lagcher der vliegende Visschen / mede niet soo onkundigh en is / in dese onse Europeische gewesten / ofte / hy sal ten weynighsten van al zijn leven / wel ergens / eenmael Oesters hebben ghestien / schoon niet op de boomen wassende; dewelcke hy aldan wel weten sal / dat (gelijck geseyt is /) immers geene Bleugelen / handen ofte voeten en hebben : waer uyt hy wel sal kunnen een besluyt maken ; dat het Oester-dier omtrent zijnen vooztgang ende beweginge een seer lancksaem Dier moet wesen / beter gestelt ende geconditioneert zijnde om soetjes ende sachtjes te kruppen / dan om suel te loopen.

Van 's gelijcken soo vertrouwe ick / dat hy d' Apen mede wel sal kennen : dewyle die selve allenthalven inder Princen en Vorsten Hoven / ende vooznamenlyck by het Vrouwen- 't simmer / tot tijt-verdyf / worden aen-ghhouden : ofte sal die selve wel ergens elders op Kermissen ende Jaermerckten / by den Quack-salvers / Koorde danllers / ofte Batement-speelders (als zijnde der selver ordinaris geselschap) wel gesien hebben : ende daer benevens zijne oogen geslagen op hare sonderlinge sprongen ende rassigheydt : soo dat hem buyten twijffel / daer door seer wel sal bekent zijn / de lomigheyt van het eene / en de gaeuwigheyt van het andere Dier. Dit moest nootlaeckelyck met Thomas valt gaen; want buyten die kennisse / soude het onmoghelycken zijn / dat mijne vertellinghe / sijne ongelovigheyt / soude kunnen vermeerderen. Ick vaere nochtans daer mede voort / (lypftert neerstich toe Thomas met uwe mede-broederen) ende segghe / hoe dat lancksaeme Oester-dier, sonder bleugelen / sonder handen / sonder voeten in Brazyl nochtans een soo gaeuwen ende ras-loopenden Aep, kan en heeft gebangen; daer mede ick wedde dat een gransch doosijn Westphaelsche Boeren meer dan genoegh te doen souden hebben / ende noch wel veele tijdt te kort komen / alwaer het oock al schoon van de alder-radste : want Thomas, d' Apen van Brazyl, sijn noch vry wat gaeuwer als d' Eeck-hoorenkens in Westphalen doen.

Doch dit ghelooft Thomas al weer niet/ ick bemercke het wel aen het fronssen van zijn Cronp, ende eben-wel soe is het waer/ ende soo hebben vele noch levendighe menschen in Brazyl op het Reciffe sulcken Oester houdende noch den Aep gebangen / ghesien. Ick soude hier nevens wel kunnen vertellen / hoe ende op wat maniere / den Oester den Aep hadde gebangen ghenomen : maer om dat ick daer dooz / niet verlicht eenichsints de wan-ge-loobighepdt van Thomas ende zijne mede-broederen soude verminderen ende verslappen / ende / noch met eenen / aen hem alle stoffe / van hertelycken ober sijne eygene sotte onwetentheydt te lagchen / benemen : soo sal ick dat selve alhier verswijghen / ende weder-keeren tot het verbolgh van mijn vooz-genomen werck : Biddende den goetwilligen Leser / dat hy daer in gheen verdriet wil nemen / dat ick alhier / soo wat buypen 't spooz / van mijn eygen voornemen met d'ongheloobighepdt van dien Thomas ende zijne mede-broederen hebbe gezolt.

DAT XX. CAPITTEL.

Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van hare Zeden ende Godsdienst.

Ick hadde dan hier bozen gecyndigt met het verhael van de gelegentheydt van de Zee ende Revieren van Guajana ende haere vruchtbaerheyt ofte Visch-rijckheydt: Het naeste nu dat daer op volgt in d'ordeninge by mijne afdeelinghe gemaect / is het punct van de Wilden ofte Indiaenen, Naewellen van dat Lant ende de verscheydenheyt van die Natien. Waer omtrent het wel noodigh soude zijn een langh ende breedt verhael te doen: Men gaende haeren bysonderlycken Aerdt, Manieren, Zeden, Godtsdienst Policij, ende voorts haer gheheele Leven, Handel ende Wandel : Maer dat selve sal ick alhier als te langh vallende vooz-by gaen / dewijle ick daer van in de Beschryvinghe van Guajana wijtloopigh genoegh spreccke / alwaer men genoegh sal

sal kunnen lesen ende duydelyck bekennen de verscheydentheyt van die Natien; omtrent dewelcke aldaer al by wat op-merckens weerdigh wordt verhaelt: ende hoe dat sommighe van die Volckeren van dat Lant/wel Wilde menschen gelyckende sijn/ soo men Wilt mach noemen/haren ypperlijcken naeckten Staet van Leven: Maer dewelcke anderflins verscheyden Hoofdeugden/nae het hoogste gebodt ende dat upt een enckele drift der nature ende als door een aen-gebozene eygenschap/veele beter involgen dan vele Christenen doen; dewelcke niet tegenstaende sy de Ware kennisse van Godt ende sijnen heplighen wille upt den Euangelio hebben bekomen/ nochtans op verre nae haer so yverigh noch soo neerstigh niet en betoonen in de dagelyckche oefeninghe dier deughden/ dewelcke sy pimmers weten dat afstraelsels sijn van de eeuwige wijsheyt/rechtveerdigheyt ende goedicheyt Godts.

Insonderheyt soo worden mede by den Caripousen zijnde een seekere Natie van dat Lant/ende woonende omtrent de Rivieren Tappara, Apurwacque, Cauwo ende Wija: dese twee so groote loffelycke ende nootsaeckelijcke gront-regulen van Staet overispelycken in-gevolgt/ in achtinge genomen ende in practique ghestelt/ als daer sijn: Wel-doen ende verdiensten te erkennen, ende nae haere weerde te beloonen: ende quaet-doen te straffen. Waer by alle Staeten voornamentlyck moeten bestaen ende haren Stant verseeckert blyven houden. Sulcks dat sy daer in/ met waerheyt vele van onse hedendaegsche Princen/ Staten ende Republycken genoeghsaem schaem-root maken: alwaer de belooninghen hedendaeghs niet nae verdiensten/ maer nae gunste worden gedaen ende upt-gedeelt: ende daeromme den best verdienenden/ meesten tijt wordt mis-ghe-deelt: ende de straffen volghen ende trefsen den ongheluckigen/ ende seer weynigh den quaedt-doenders. In het houden van haer woordt en beloften ende onder-houden van haere verbonden nae het alghemeene recht der volckeren/ soo sijn die selve

by religieuser dan d' hedendaegsche Christenen, en soo wie niet/ en onder die selve/ in ruste wil leven/ die moet vooz allen anderen dingen wel in acht nemen/ zijn gegeven trouwe ongheschent te bewaeren/ ofte sal naemaels by haer weynigh credijts ende by gebolge weynigh ruste vinden.

Dit hebbe ick alleene noodich geacht alhier soo in 't korte aen te roeren/ op dat den Leser daer uyt moge afnemen/ dat alle de volckeren van die Lantstreecke/ schoon dat sy Wilden genoemt worden/ niet evenwel soodanigh Wildt en zijn/ ofte zy hebben mede haer naturelyck verstant/ ende geven genoeghlaeme blijcken/ hoe dat goede redenen by haer logeren/ ende dat sy die selve in haren handel ende wandel alsoo oeffenen, dat men daer uyt moet bekennen/ dat aen haer niets en ontbreect/ dan de kennisse van den waren Godt ende zijn saligmakende Woort. Van alle 't welcke ick breeder spzecke inde korte beschrijvinghe van Guajana voren gheroert/ ende soo is mijns bedunckens dit selve alsoo genoegh gesendt/ vooz soo vele als aengaet dese materie/ waer uyt men sal kunnen sien niet wat een aerdt van menschen men in die gesejde landen sal moeten verkeerren. Alleenlijck sal het noch van nooden zijn hier by te voegghen de naemen der principaelste stammen van die Natien/ en waer die selve hare woonplaetsen hebben.

De voozmaemste van so die over-groote menichte der Eplanden/ gelegen in die groote ende onvergelyckelycke Riviere de las Amazonas bewoonen/ sijn de Marawijns: dewelcke hare woonplaetsen hebben op de Eplanden van Sepanou ende Guariane. Daer aen volghen de Arroas bewesten die Riviere, welckers Eplanden wel sijn hondert-en-50. Engelse mylen lang: boven die vooz Arroas woont een Natie ghenacmt Oppihouse, sijnde een seer groot volck/ alle woonende op Eplanden/ ende streckt sich haer gebiet wel over de twee hondert diergelycke/ mylen verre.

Voozts soo sijn daer de Comoasse, de Thoquihans, Avocahans, Harettians, Myrowes, Olubosse, Omunies, Robuccahans, en d' Ar-

ravacoffe, dese woonen alle aen de West-zijde indt Riviere. D'Yareijans bewoonen d' Eplanden in die over-groote Riviere ghelegghen ten Zuydt-oosten van de Arroas, die selve is mede een seer groote Natie.

De Volckeren ende Natien/soo tusschen Cabo del Norte, ende de Cabo d' Orange woonen/die sijn niet als te wel bekend / ende worden by sommige genoeemt de Coosheberies, het welcke sonde een seer goede ende handelbaere Natie sijn; Maer d' inwoonderen omtrent de Riviere van Tappara ofte Weya-poco ghelegen/sijn vele beter bekend/die selve bestaen voornamentlyck uyt dese volgende geslachten/als daer sijn: De Tapocos, Gamians, Pranaos, Tawaijas, Weypocos, en hebben haere woon-plaetsen aen de Zuydt-oost-zijde: De Mazarijs, Inarijs, Weypos, Carmorijs, ende Capourijs aen de Noort-west-zijde van de geseyde Riviere Tappara. Dese worden alle onder den generalen name van Caripousen begrepen: ende gelijk dese groote Natie haer ghebiedt heeft omtrent de schoonste ende lustichste revieren ende in een nyter-maten vruchtbaere ende heerlycke Lantsdouwwe/ ja verre de beste op de gansche Kuste van Guajana, soo is oock die selve van het alder-beleefte ende menschelickste slach van Wilden ofte Indianen dat ergens inde werelt gebonden wort.

Dese Natie is seer strijdtbaer/ beleefte ende mildt/ van een seer vrolycke humeur/ sy en lieven daeromme geen droevige/ melancholycke ofte ingetrockene Persoonen / maer boden allen anderen de bly-geestige: en gelijk sy inder daet seer vriendelick sijn/soo begeeren sy oock haer vriendelickheyt weder betoont te hebben. Sijn seer gedienstig aen de gene die hun komen besoecken: de mannen sijn seer sorgvuldich over d'eere van hare Vrouwen/gelijk die oock selver mede doen.

De Caribanen sijn nae-gebueren ende met eenen oock doodt-vpanden van dese Caripoulen ende hare goede zeeden / ende soo goet ende menschelick als dese sijn / soo boos ende quaet-aerdig sijn de Caribanen; t selve is mede een seer groote Natie / nemen

de haer begin omtrent de reviere van Cajani ofte Cajenne, ende streckt haer voort's uyt tot boven de Reviere van Apurwacque, alwaer de Moperwacques en Pawierijs haer gebiedt begint. Daer aen volgen de Heconopas, dewelcke woonen op het Eylant Matorwy; D' Yaijos ende Arowacas woonen omtrent de Reviere van Marawyna, welcke laetste haer voort's uyt bryden tot aen de Reviere van Essékébe; Hoe dat nu de verdere Natien van daer af tot aen den Oronoque toe / eygentlyck genoemt worden daer van is weynigh sekerheyt; doch worden sommige van die volkeren omtrent den Oronoque woonachtig al mede Arowaccas genaemt. Ende soo sijn dese wel de boornaeinste geslachten dewelcke die Landen langhs den Zee-kant bewoonen: Die te Landwaert in woonen sijn op den huydigen dach noch weynigh aen ons bekend.

Onder alle dese Volkeren / sijn die gene / dewelcke in 't Oosterslyckste gedeelte van Guajana woonen / wel de kloeckmoedichste / mildste / beleefste / getrouste ende arbeytsaemste / ende tegens alle moeilijckheden / seer verdraeghsaem; ende seer dienstbeerdigh tegens den vrenden. Die van het Westerslycke gedeelte van dat selve Landt sijn van contrarie humeuren / wreedt / gierigh / leyn ende traegh: Daeromme zy oock seer qualick tot eenighen arbeydt komen ghebracht worden. Daer toe oock veel quaedts doet / dat veel onder de Christenen / dewelcke die Landen hebben besocht ende aldaer gehandelt / oock 't sedert eenighen tijdt herwaerts getracht om Colonijen / ofte voort-plantinghen van volkeren / aldaer te legghen / daer toe altydt soodanighe luyden van weynigh kennisse ende civiliteyt (apparent om de menages wille) hebben gebruyckt / dewelcke qualick genoeg haren name leef haer konden teekenen: Iae / dewelcke nae 't verloop van eenighe Jaeren / onder de Wilden aldaer verkeerende selver soodanigh verwilderden; datse uyt malkanderen niet dan door de Nederlandtsche spraecke, dewelcke haer noch overighe gebleven was / en konden onderkent worden.

Van

Van Weesen/ Gelaet/ ende in manieren anderffins den Wilden volkomen gelyckende: Soo dat in plaetse van die Wilde menschen taim te maecten ende tot een Burgerlyck leven te leyden/ sy selver van taimme Wild' / ende van menschen by na beesten waeren gheworden. Alle het welcke doorgaens heuen in die Contreijen geene geringhe ergerisse die natien heeft aen-ghgebracht / ende menigh goet werck ten principalen verdozven: salsigh souden sy sijn die haer noch wilden beteren; maer soo worden sommige door een kleyn / doch teghenwoordigh profytien/ soodanigh weer-houden/ van betere toekomende dinghen/ datse daer toe geenffins te bzingen en zyn: ende soo wanneer alsulcke dat profytien eens sal komen te ontschieten / (ghelijck dat niet manqueren en kan) dan sal men 't werck eerst willen verbeteren / wanneer de beterschap te verre sal moeten gesocht/ ende het perpckel soo groot sal zyn/ dat het ongelooffelycken is/ datse oyt gebonden sal worden.

Soo dat die Natien der Wilden op die Kuste noch de beste sijn/ onder dewelcke/d' Europeische volckeren ende voornamentlyck sommige Nederlanders, het minste hebben verkeert: want d' onwetentheit der gener die gene grondige kennisse en hebben omme met die Lypden wel onume te gaen / kan die selve natien seer licht bederven/ dat van haer noch dienst noch voordeel te trecken en is: welck quaet alsoo eenmael begaen zijnde / kan daer tegens nauwaels qualpck alrijt beswaerelyck genoegh een teghen remedie gebonden worden / om die quael te genesen. Waer ontrent onder andere dinghen mede/ de ghemeene gierigheyde / der menschen/ wel het meeste quaet toe-bzingt.

De Indianen op die Kuste woonende en moghen gheenffins gheheel vooz Slaeven gheworden worden / maer men moetse eenighffints haeren arbeydt ende wercken beloonen / op dat die selve eerder schijnen ynt vryen wille dan door dwanck te dienen. In welke Kunst de Spaengiaerden ende Portugiesen verre de ervarenste zyn: dewelcke al te mets die selve met goet

goetheyt / somtyts oock met straffigheydt tot den arbeyt weten aen te dryben; ende voorts altijd met sonderlinghe voorzichtigheyt t' onderhouden. Hoc opus, hic labor est.

Wat aen-belangt deser Volckeren Religie ofte Godts-dienst/ die selve (so men bemercken kan) is geheel kleyn of eerder gansch geene. Nochtans soo en zijn sy oock gheenen afgoden-dienst ofte eenige byemde supersticien toe-gedaen: sulcx datse daer door seer licht tot den waeren Godt dienst souden te brengen zijn. Vele onder haer / ende vooznamenlyck de Caribanen hebben dese verbloecte maniere over haer / ghelpeck door de banck oock meest alle d' Indianen dat in-volghen / dat sy onder haer Duyvel-besweerders hebben / den welcken hem oock veelyts (God betert) onder die selve in d' een ofte d' andere ghedaente sichtbaerlycken vertoont / met haer spreect / ende haer voldoet op haer begeeren / dat is op eenige vraeghen hem luyden antwoordende / in t vooz seggen van toe-komende dingen / somtyts de waerheyt radende / (nae dat Godt de Heere hem sulcx toe-laet) maer meeren-deels die arme menschen met leugenen pacijende / na sijner aerdt ende eygenschap / ende die selve ellendichlyck verleydende tot onderlinge oorlogen ende bloet-vergieten / met aen die selve hope te geven en toe-segginge te doen / van wederzydts goede successen haerer oorloghs-saecken teghens malkanderen / dewelcke haer t' ellekens niet dan te lacte bedrogen en binden.

So dat het ten hoogsten te wenschen waer dat het den barmhertigen Godt ende Vader aller genaden eenmael mochte gelieven d' oogen van zijne genade te slaen / over die ellendige menschen / ende eene deure te openen aen die selve tot de bekentmaeckinge van den eenigen ende waeren Heylandt des wereldts / tot verstooringe van het gewelt ende de macht des duyvels, dewelcken onder die ellendige schepselen tot noch toe in sulcken kracht geheerscht heeft.

Daer toe eenmael verweckende de trage herten der Nederlanderen, dewelcke wel wacker sijn allenthalven om hare winsten
ende

ende boozdeelen waer te nemen / maer (Godt betert /) wel leuy
en loom in 't betrachten van de verbreydinghe van Godes heyl-
lige Woort onder de Heydenen.

DAT XXJ. CAPITTEL.

Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparen-
tie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.

Noyt en is omtrent het ontdecken ende ondersoeken van ee-
nighe Landen in gansch America, voornamentlyck by den
Spaengiaerts, oock by andere Naticn meerder vlyt ende moeyte
aen-gewent / meerder gelts ende menschen gespildert / dan wel al-
leenig is gedaen om het Rijke van Guajana of de Wilde-Kuste
binnen-waerts te kennen ende te ontdecken : ende dat op de ghe-
ruchten en blycken van de menighte der Gouden en Silvere Mij-
nen / soo in dat selve Landt zyn : Ende voornamentlyck om wyt
te vinden dat Goudt-rijcke El d' Orado ; dat / soo veele vermaer-
de rusteloose soeckers heeft ghehadt / sonder dat het opt te rechte
wyt-gebonden is geweest. Dat die selve eenigzints vergeleeken
moghen worden / by die gene / dewelcke nae den Lapidem Philo-
sophorum te soecken / eyntelycke vermoeyt / haer leven met hare
middelen te samen hebben ge-eyndicht.

De principaelste onder de Soeckers, nae dat booz de Goudt-be-
geerige, so fatale El d' Orado, sijn onder de Spaengiaerden booz
eerst Don Diego d' Ordas, dewelcke is geweest een van de Capi-
teyns van Cortez in 't in-nemen van Mexico, dese heeft getracht
Guajana t' ontdecken in 't Jaer 1531. Nae hem heeft het selve
onderstaen Juan Cortez, ende na die Gaspar de Sylva, Juan Gon-
zales, dese heeft veele wonders van den rijkdom van dat Landt
weten te verhalen / ende om de proeben die hy mede bracht / heb-
ben die gene / die dat selve Landt naemaels hebben ondersocht / sij-
ne boet-schappen onvermoeyt nae-gevolgt : als daer zyn geweest
Philippo d' Uren, Pedro de Lympias, Jeronimo d' Ortal, Xime-
nez,

nez, den Broeder van Don Ximenez de Guefida, Pedro d'Ossuna. Den Monnick Sala, die Arenden van Goudt mede-bracht. Hem zijn naemaels gevolgt Fernandes de Septa, Diego de Vargas, met sijn Sone Don Juan Caceros, Alonso de Berro, Anthonio de Sedenno in 't Jaer 1536. Augustinho Delgado, Diego de Losada, Reynoso, Pedro de Ursua, die selve besocht Guajana in 't Jaer 1560. Den Monnick Francisco Montezines, Nuffe de Laves; en eyndelick Anthonio Berreo, daer van Sir Walter Raleigh seer vele spreekt. Op het laetste Sir Walter Raleigh selber/Engelsman/dewelcke als boven is gesept/in het midden van zijnen toe-legh/niet en heeft gemist in sijn gewisse ende ongeluckige doodt / ende naer hem heeft het selvenoch onderstaen eenen Laurens Keymis ghewesene Capiteyn en hooch-bevel-hebber onder Sir Walter Raleigh boornoemt.

Dat de Spaengiaerden, ende nae haer d' Engelsen in 't op-soecken van het voorszede El d' Orado (so het anders immers in wesen is) ofte in 't ondersoecken der voorsz Kuste veele en verscheden mis-slaegen hebben begaen / den rechten wegh en Methode daer toe noodigh/nergens nae gehouden ofte gevolght / 't selve is seecker ende gewis genoegh: Ende dewyle sy daer omtrent in al haer doen/sonder eenigh fondament te maken ghetimmert hebben/soo en was voorsz haer oock geen en goeden uyt-slagh te verwachten. Gelyck sulcks ghenoechsaem is te sien en af te nemen uyt hare eygene relaessen/beschreven ende te samen gevoeght by Don Iuan de Castellanos, Clerigo.

Dat de Hooghe landen van Guajana binnen-waerts vol van allerhande Mineralen zijn / daer aen en is niet redenen niet te twijffelen: gemerckt/dat het selve landt / legt onder een ende het selfde Climaet/daer onder dat gelegen zijn de Goudt en Silberrijckste Landen van gansch America; daer-en-boven wordt bevonden/ dat d' Artz van de geberchten van dat lant/dooz gaens zijn van een ende die selfde couleur/met die ghene/dewelcke van de selve natuer in d' andere landen gevonden worden ende Gout
ende

ende Silber voortbrengen. Daer by komt noch/ dat het al- ghe-
 meen gerucht ten allen tyden dat landt heeft uyt- gekreten voor
 het alder- goud- rijkste dat in gansch America te vinden is: daer
 van soo veel Spaengiaerden getuygenisse gheben nae de blycken
 dewelcke zy luyden daer van hebben bekomen: ende so is selden
 een algemeen gerucht/ sonder yets van de waerheyt inne te heb-
 ben/ bevonden: oock soo en souden soo veel gaewe ende door-
 trapte Spaengiaerden, op bloote en ydele droomen/ so vele moey-
 ten en kosten niet aen- gewent hebben/ sonder op voozgaende ge-
 noechsame blycken/ van de waerheyt van de saecke / gegrondt-
 vest te wesen. Doch dat haere aenlagen haer niet nae wensch of
 ten besten gesuccedeert en zijn / daer van sijn sy selver d' oorlake:
 Eensdeels overmits hare groote ende noyt meer ghehoorde Ty-
 rannije allenthalven in America ghepleeght/ t welcke haer heeft
 doen verliezen; het eenighste middel / om tot haer vooznemen te
 kunnen geraken/ het welcke is de vrientschap der Indianen; son-
 der welkers toe- doen het onmogelycken is/ in dier gelycke saec-
 ken in die gewelsten/ yets vruchtbaerlicks te verhandelen en uyt
 te wercken. Anders deels oock/ door haer quaet beleyt ende de di-
 rectie van hare saken. Noch soo geeft de beste verseeckertheydt
 van allen aen die saecke/ het Mynerael, voor eenigen tijt van die
 kustte gehaelt/ door eenige contractanten van Zeelant / met den
 Heere en Ridder Balthazar Gerbier, Baron d' Oüilij, op des selfs
 aenwijzen / ende volgens d' onderrehtinge by hem Baron gekre-
 gen/ door seeckeren Spaengiaert: waer van door verscheden be-
 le ende onderschepdelycke proeben zijn genomen: waer onder sijn
 geweest/ dewelcke gerendeert hebben uyt de hondert- en- twintig
 ponden mynerael/ vijf loot sijn gout/ nevens twee loot silver: an-
 dere nae advenant / wat meerder silbers / d' andere weer wat
 meerder gouts: sulcks dat van dat voorszeyde mynerael/ gheene
 proeben en zijn genomen ofte daer in is gout ende silver ghevon-
 den. Nochtans soo was dat selve mynerael/ niet dan van de bo-
 venste ofte buytenste schoofte van de Myne: zijnde de Graevers
 geen

geen knye diepe inde grondt gheweest: gelijk ick dat / selber / hebbe verstaen upt den mondt van eenen Hendrick Harmenssen, dewelcke aldaer ter plaetsen is mede gheweest / voor Comman- deur van de Soldaten. Noch soo en hadden die selve / oock niet gegraven / op de rechte plaetse / soe haer-lynden by den Baron voornoemt: was aen-gewesen. So dat het buyten allen twijfel is / in dat Landt sullen metter tydt ontdeckt ende upt-gebonden worden / onepndelpcke schatten ende rijckdommen / ende dat alsoo wel als opt gebonden zijn gheweest in eenige plaetsen van het sonderlycke Gout ende Silber-rijck America. So wanneer maer die voorschreven Kuste / eerst wel wort bevolckt: Soo sullen mede die Myneralen / door den arbeyt ende neerstighedyt der menschen / dewelcke die selve ende hare weerde recht kennen / metter tydt allenthalven op-gesocht / ontdeckt ende ghenoegh upt-ghebonden worden. Ende schoon genomen / dat in dat selve landt geene Goude / Silbere / nochte eenige andere Mynen te vinden en waeren / nochte te vermoeden: dat yttermaten / heerlycke ende onderghelyckelycke Landt geeft van sich selven voordeelen genoegh / door de pretieuse vruchten ende Ghewal- sen dewelcke het voedt ende voortbrenght / gelijk hier bebovens is gesept / ende hier nae noch breeder sal gesept worden / welke alle te saemen / niet rechte / wel voor soo veel ende verscheiden Mynen kunnen verstrecken ende gereeckent moghen worden.

Dit is dan alhier genoegh gesept van het overweerdighe ende onvergelyckelycke Guajana ende des selven Rycks ende Lants ghelegentheyte ende vruchtbaerheyt / voor soo veel als noodigh ende dienstigh is om te konnen verstaen ende begrypen het gheseyde Onderscheyt tusschen Koude ende Warme Landen, in voer- gen ick dat selve nu vervolgens sal aenwijzen.

DAT XXII. CAPITTEL.

Van de Nootsakelijkheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van *Guajana*, als sijnde een Warm Landt.

Hier bebozens in het tweede Capittel/ heb ick geseydt hoe dat voornamentlyck/ Drie dingen maken een groot onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen: bestaende die selve ten eersten inde Nootsakelijkheden dewelcke daer vereyscht worden om de landen te kunnen bewoonen. Ten tweeden; in de nootsakelijkheden, dewelcke daer gerequireert worden, tot de Culture van beyde die landen. Ten derden; in de profyten, dewelcke die voorseyde Landen wederzijds, door middel van hare vruchten wederom uytleveren. Van al dewelcke/ ick dan hier vozen/ achtervolgens heb gehandelt/ en dat voor so veel aengaet Nieu-Nederlant, als zijnde een Kout Lant; waer benevens ick hebbe vertoont/ welke wel onder die vruchten/ in dat selve lant/ aen den Inwoonderen ende Verbouweren de meeste en versekerste profyten souden kunnen geben. Oock soo hebbe ick mede vermaen ghedaen/ hoe dat men in een Landt / ende insonderheyt het welcke eerst bevolckt wort/ aldaer op wel te degen moet letten: datse altemaelt niet een en het selfde werck onder handen nemen; Maer hoe dat verscheydentheyt van werck/ verscheydentheyt der Waren geeft/ het welke dan weer den grootsten handel ende by ghevolge oock de meeste profyten aen-bzengt. Van 's gelijcken hoe dat men dooz middel van het eene veeltijts het andere werck kan en moet te hulpe komen ende daer dooz beneficeren; om alsoo te spoediger op de beene te geraken. Soo resteerter als nu dat ick van 's gelijcken alhier voorstelle ende aenwijse/ van wat vermogen en weerde/ daeren-tegen het Rijcke van *Guajana* is/ zijnde een Warm Landt, ende dat ick hoortz die voorseyde drie saecken in ghelycke ordre/ als vozen is geschiet/ vervolghende ende afhandele. Op dat men daer uyt duydclick sal kunnen sien ende bekennen het geseyde onderscheyt dat 'er is / tusschen Koude ende Warme Landen.

In het vierde ende dertziende Capittel / en dan soo hebbe ick aen-gewesen hoe dat het rijke van Guajana, ofte de Wilde-Kuste is ghelegen onder den Zonam Torridam ofte den heeten riem. Waer upt te sien is / hoe dat het Climaet van die gansche landstreecke geduerigh eben warm is ; gelijk dat van Peru, Brazyl, ende andere Landen van America als anderflins. Soo dat het selve Land / nimmermeer soodanigen koude onderwoopen is / dewelcke eenichsints aen de tijden van het Jaer aldaer eenighe merckelycke veranderinge soude konnen toe-bringen : Ick laet staen datse eenigen Winter soude konnen veroorzaken. Waer / so is in dat selve Land / overmits de geduerighe nae-by-heydt des Sons / het Jaer een geduerigen / lieflycken ende aengenamen Somer. Nochtans in soodanigen eenparigheyt des tyds / sijn aldaer / altyt teghenwoordigh / de Lente , ende dat voor soo veele als aen-belanght het bloeijen : den Somer voor soo veele als het groeijen ende rijpen aen-gaet ; ende den Herfst voor soo veele den Oogst ende het genot der vruchten betreft. Dese drie onderscheydelicke tijden evenwel , als daer zijn de Lente , den Somer ende den Herfst ; en heeftmen aldaer niet in even-gelijckmatigheyt der tijden van dese Koude Landen , met vermeerderinge ofte verminderinge van Koude ofte hette , maer altydt seffens op eenen dagh , in even gelijckmatigheyt van soete Lucht en aengename warmte.

Soo dat daer geene dagen en zijn van het gheheele Jaer / dewelcke niet en hebben haer Bloeijen , haer Groeijen , ende oock haren Oogst , sulck dat elcker dagh heeft sijne Lente , sijnen Somer als oock sijnen Herfst : So dat alleensycken den verdrietigen / onvruchtbaren ende al-verteerenden Winter in dat Landt gansch onbekent is. Oock soo is dien geduerigen Somer aldaer soodanig getempert / dat noch de hette des daegs, nochte de koelte des nachts, den inwoonderen van dat Landt / eenigh het alderminste verdriet ofte onghemack toe en brengt. Doch waer van ick hier nae / als mede van de eygentlycke oorzaken van 't selve / in 't eynde van dit Tractaet besonderlyck sal sprecken, ende als
nu

nu voort-gaen tot het eerste lit van het gesejde Onderscheyt van Koude ende Warme Landen: bestaende dat selve/inde Nootsaekelijckheden, dewelcke daer vereyscht worden om *Guajana*, als zijnde een Warm Landt te kunnen bewoonen.

Alsulcke Luyden dan / dewelcke haer nae dat lant sullen willen begheben om het selve te bewoonen; het zy dan een gheheel huys-gesinde ofte een mensch in 't particulier. Die selven moeten voor haer eerste onkosten betalen de transport-gelder: te weten voor Kost en Vracht een seecker tanto geven. Ende wijders dragen alle de onkosten hier nae gespecificceert.

Aldaer te lande gekomen zijnde/soo moeten die selve voor eerst voor raet hebben om een half Jaer daer van te kunnen leven/ en dat voornamentlyck voor soo veel als aen belangt het Broodt, ofte de *Farinha*; want alle andere koock-spijse dewelcke de huys-houdinghe seer stijft / ende oock het Broot maenageert / als daer zijn Boonen, Fabesen, Milie of Majes, Patattes, Pompoenen, Peen, Knollen, kan men aldaer sommige van dien inwendig ses wecken / andere binnen drie maenden gheplant ende rijp hebben: Voorts alle Chuyen ende Moes-kruyden in korter tijt. Ende overmids den continuelen Sommer so kan men aldaer evenstaeg voort-planten / sulcx / dat men in weynig tijts volheyt kan hebben van alle lijfdocht. Die selve vermeerdert noch dat geduerigh het geheele Jaer door de Bosschen selver en van selfs voortbrengen menichte van schoone vruchten seer goet ende bequaem om voor spijse te gebruycken / daer van de Indiaenen oock by kans alleene leven; want die selve bekommeren haer weynig met het planten ofte zaepen / dan alleene voor so veel als aengaet de *Farinha*: Soo dat men aldaer te lande/ oock selver in 't begin/ weynigh voor levens middelen behoeft upt te geven. Daer benevens hebbende een Warre-nett / fuycke en Angel-roe / ende een Roer met zijn toe-behooren: soo heeft men daghelicks volheydt van Fisch ende Vleesch. Mede overmids den gheduerighen Sommer daer te Lande / soo heeft alle Vee / sijne geduerige voort-teelinge / waer

waer door het selve in korten tijt seer vermenichvuldicht: vooz-
 namentlyck het kleynne Dee / als Hoenderen, Kalckoenen, Ee-
 den, Gaesen, Duyven, Verckens, Schapen ende Geyten; Sulcx
 dat de Hoenderen in 17. ende 18. daghen hare Eijeren uytbroei-
 jen / ende nae datse een weecke ofte twee met de kieckens hebben
 geloopen / terstont weder legghen / twintigh / dertigh ende meer
 Eijeren nae malkanderen / ende meest alle daghen een / waer nae
 sy haer dan wederomme terstont aen 't broeden begeben / ende so
 geduerigh voort. De Duyven, hebben alle maenden precijs jon-
 gen ende Eijers / ende dat Jaer in Jaer uyt / sonder rusten / ende
 soo doet alle ander Dee / nae advenant: De Verckens Bigghen
 tweemaal des Jaers / jae wel vijfmael in twee Jaren. Het welc-
 ke in korten tijt een grooten overbloet van alles veroorsaeckt / en
 mede geene geringe profyten den menschen toe-brengh.

Ende naerdemael Guajana een Warm-Landt is / gansch gene
 verdrietige Koude onderworpen / maer daer het altyt Somert, soo
 kan men het geheele Jaer deur in een Linnen ofte licht Stoffen
 kleetjen / aldaer gaen: waer mede men genoeghsaem teghens de
 Koude van dat landt / als mede de hette der Sonne versten ende
 versorgt is.

Waer uyt blijkt / hoe licht ende gemakelick dat het is / vooz
 alle soorte van menschen; ende vooz namentlick vooz arme en on-
 vermogende luyden / dat selve lant te kunnen bewoonen / by dat-
 men de koude doet. Welck voozdeel / omtrent de kleedinghe ende
 redinge der menschen / wel groot is / maer echter noch vele groot-
 ter omtrent het timmeren ende opbouwen van de Huyzen / alsoo
 die selve niet anders en behoeven te wesen / als decksels ende bes-
 chutsels vooz de Sonne ende den Regen: dewelcke soodanig in
 een dagh ses ofte acht en minder tijt kunnen werden toe-berey-
 det ende gerichtet / ende dat bequaem ende groot ghenoegh / om
 dock selver al een groot Hups-ghesinde daer in met ghemack te
 kunnen logeren: Want goet ende schoon Hout is aldaer te lan-
 de in allen overbloet; ende een weynigh middelbaere stijlen ende
 Balc-

kens zijn haest ghehonwen ende verveerdicht / oock ober-eynde
 geset / ter zijden met patlissaden bekleedt / en boben op de sparren
 met pindoves gedeckt / 't selve geeft een veel tierlycker aensien en
 dichter deckinge / als wel hier te lande strop ofte rietdack doet / en
 soo is dit dack over al ende ten allen tijden inde Bostchen genoeg
 te bekomen. Ende soo haest kan een onvermoghendt Man ende
 huys-gefinde aldaer onder het dack ende aen een redelyck goet
 huys geraken. De fortun nu met 'er tijt beter wordende / so kan
 die selve mede nae weynigh Jaeren / met gemak ende sonder ee-
 nige merckelycke onkosten te doen / een tierlyck ende aensienlick
 huys timmeren; aenghesien aldaer te lande geen stof om goede
 steenen te backen ende kalck te branden en ontbreect / maer al-
 tenhalven te bekomen is.

Tot het Bouwen van alsulcke Somer-huysen / soo heefmen
 aldaer geene werck-meesters veele van doen / maer kan men dat
 selve alles met een Slave ofte twee lichtelycken verrichten ende
 beschicken. Stallen ofte Schuyren voor Paerden en Koe-Bee-
 sten en zijn daer gansch niet van nooden: ende dat ten aensien
 dat het selve Vee aldaer te lande / het gansche Jaer door / ober-
 midts den gestadigen Somer in het gras gaet Een Packhuys
 alleenelyck om de schoon ghemaecte vruchten ende Waeren
 ('t welke meesten tijt buyten in 't veldt geschiet) kan op de self-
 de maniere haest ende sonder verlet verveerdicht worden.

Noch soo en zijn selver de Koeijen ofte Paerden in 't beginsel
 aldaer mede soo nootzakelycken niet voor de huys-houdinghe
 ende den landt-bou; gemerckt daer vele vruchten zijn dewelcke
 het geheele Jaer door die plaetse konnen vervullen / ende maken
 dat het Supvel daer te lande soo noodigh niet en is / als het wel
 in de Koude Landen doet: te meer men aldaer aen gheen knech-
 ten of Maegden onderhout en behoef te geven / welckers plaet-
 sen en dienst de Slaeven vervullen en waer-nemen: dewelcke
 oock omtrent den lant-bou het werck verrichten / het geene men
 inde Koude Landen met den Paerden moet doen: gelyck dat sel-
 ve hier

ve hier nae op sijn plaetse breeder sal aen-gewesen worden. Soo dat die twee kostelycke saecken voor den onvermoghenden / al daer te Lande / in het begin kunnen gemist worden / het welcke voor alsulcke Landen een groot behulp is.

Het gheene nu meer van nooden is / om de Hupsen in Koude Landen, te kunnen bewoonen / ende dat voornamentlick in den Kouden Winter / ende 't welcke dient tot stofferinghe van de selve / gelijk daer zijn warme bedde-steden / bedden / deekens ende laeckens als anderflins / dat selve is in een Warm Landt mede niet soo nootsaeckelijck / maer kan seer wel gemist worden: want een Hamack ofte hangh-bedde sijnde een redelijck breed en lang-achtig Net van Cattoen ofte Basten van Boomen cierelycken ghepreyt / en aen twee stylon ofte paelen vast ghebonden / verbult dat alles / ende soo is het selve een seer bequaeme bedde-stede / en 't evens een seer goet ende ghemackelyck bedde / sonder dat daer toe iets meer vereyscht wort ofte van nooden is: ende voorts een Ketel en Pot / met een Schotel of twee / is hups-raets ghenoech / ende soo kan sich een hups-gesinde / in voegen als gesept is / daer mede in dat Lant / fatsoenelycken behelpen / tot dat zijn spoet beter wort. Ende soo is dit het alles dat een onvermoghendt hups-gesinde van nooden heeft om een Warm Landt te kunnen bewoonen: Ende voorwaer / in dese ende andere Landen / gaet met de winsten van een arbejds-man / ambachts-man / winckelier ende van die soorte meer sock selver van een middel-matigh rentenier de hups-huer / buyzen ligt henen strijcken: het welck men alles inde Warme Landen so licht en als voor niet kan hebben.

DAT XXIIJ. CAPITTEL.

Van de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van *Guajana*, sijnde een *Warm Landt*.

Nae dat verhaelt zijn de Nootsaeckelijckheden, dewelcke daer vereyscht worden om *Guajana* te kunnen bewoonen, soo sal ick

ick voort-gaen ende wijzen aen die gene/dewelcke daer gerequireert worden tot de Culture ofte den Lant-bou van dat selve lant.

Hier boven dan in het sefte Capittel is verdoont / hoe dat tot d' Ordinaris Culture der Landen veler-hande saecken in 't ghemeen van nooden zijn : maer hoe dat 'er noch enghelijck meer vereyscht worden / om alsulcke Landen / dewelcke als noch Wilt en Woest leggen / oetroocken met dicke Bosragien van swaerhout / heggen en Struelen / tot bequame Culture te brengen: waer toe inden beginne een meer dan dubbelden arbejdt van nooden is / dewelcke dat selve werck oock seer kostelyck maect. Dit selve heeft Guajana voor een gedeelte met Nieu-Nederlant gemeen : te weten / voor soo veel als aengaet het af kappen der Bostchen / Haegen en Struelen : maer soo heeft dat selve landt daer benevens geenslins van nooden het uytroden der Stobben en wortelen daer aen wel den meesten arbejdt vast is : aengesien het in die landen niet nootsaekelyck en is den Ploeg te ghebruycken ; dewijle het Aerdtrijck aldaer met Houwelen door de Slaeven tusschen de Stobben door wort om-ghehackt / zijnde dat selve ghe-noech voor de vruchten van dat landt : soo dat men den tijdt / dewelcke men anderslins van nooden heeft tot het uyt-roeyen der Stobben ende wortelen / het welcke insonderheyt een langsaem en swaer werck maect / daer te lande gheheel kan besteden in het af-kappen der boomen : ende op die maniere kan men alsoo wel tweemaal soo veel wercks beschicken met het schoon maecten ende het verbeerdigen der Landerijen / dan men doen kan ontrent die ghene alwaer men tot den verbou der vruchten den ploegh nootsaekelycken van nooden heeft : want de Stobben of Wortelen zijn den verbou der vruchten van die landen geenslins schadelijck ofte hinderlyck / gelijk sulcks terstont gheseydt sal worden.

Oock soo kan alle het Landt / dat men alsoo schoon maect / gheheel ende al gebruyckt worden tot den verbou van profytelijcke vruchten: sonder dat men van nooden heeft een ghedeelte van

't selve tot Wey of Hoplant te moeten laten leggen / en dat obermits den gheduerigen Somer aldaer te lande veroorzaeckt dat het Vee het geheele Jaer door in het velt ter weyden gaet, sonder dat men 't selve t' eeniger tijt behoeft op te stallen / gelijk men in Koude Landen des Winters ghenootsaeckt is te moeten doen / daeromme men oock voor die selve geen Hop en behoeft te winnen: Soo dat men alle dien tijt mede vorderen ende uytwinnen kan / met andere Landen vervolgens als geseydt is toe te bereyden: want aldaer te lande so zijn Campinhes ghenoech; zijnde Landertjen sonder Boskagien ende bequame Weyden voor het Vee / en soo dragen mede de Bosschen selver allenthalven Gras in overbloet tot genoegsaem onderhout der Beesten.

Om nu die Landertjen in Guajana tot hare Culture te brengen / daer toe zijn principalick van nooden / dese ghereetschappen: als namentlijck Axen, Bijlen, Houwelen, ofte Euschoides, Kapmessen, Schoppen ofte Farre de Coves, zijnde redelycke breedte gekromde Schoppen / daer mede men d' Aerde / door de Houwelen los ghemaect / op hoopen haelt / het welke voornamentlyck wort gedaen omtrent het planten van de Manives, daer aen dat de Maniocken wassen / waer van de Farioua wort gemaect: zijnde het Vroot 't welke daer te lande by den ghemeenen man gebruyckt wort.

Gelijk dan Guajana ende de Warme Landen een groot voordeel hebben boven Nieu-Nederlant, ende andere Koude Landen omtrent het schoon-maken en 't bereyden der Landertjen tot de Culture, so hebben die selve oock geen geringh voordeel / wegens de gemakelyckheyt en de lichtveerdigheyt van de Culture selver ende al het gene dat daer aen dependeert: want den toc-til tot dien Lantbou en is nergens nae soo groot ende kostelyck als die van Nieu-Nederlandt doet: gemerckt aldaer in het beginsel gene Paerden van doen en zijn voor den Ploegh om het lant en de Ackeren te bouwten, maer dat alles wort ghedaen door Slaeven, met Houwelen / het welke oock geheel rasch en gheswinde voort-

gaet / ende dien volgens soo en is daer oock niet van nooden / al/
 wat anderffins tot alsulcken lantbou nootsaekelyck vereyscht
 wort. Ende naedemael daer verscheyden vruchten worden ver-
 bout / so heeft oock een peder vrucht / haer besondere maniere van
 het lant toe te bereyden / nochtans alles door de voor-verhaelde
 materialen : Want om de Manives te planten soo wort het aerde-
 rijck langhs ende tusschen de stobben deur / by de Slaeven / wel
 diepe op gehackt / ende soo voort by de selve ofte wel by andere
 de los ghemaeckte Aerde op ronde hoopen / omtrent een voet ofte
 anderhalf hoog en omtrent soo breed op de Kruip / op-gehaelt / en
 soo hoop aen hoop gemaeckt zijnde / en dat dickwils tot het ghes-
 tal van 20. à 30. duysent toe / na gelegentheyde dat men Slaeven
 heeft ; op een peder van welke hoopen / als dan / drie à vier stoc-
 kens van de lengte van een hant worden gesteecken / de helft van
 de selve stocckens in de gront / d' andere helft boven d' aerde bly-
 vende uyt-steecken. Dese stocckens schieten uyt een sap of boch-
 tighedydt soo wit als soete-melck : welke het zaedt is daer aen de
 Maniocquen ofte Farinha-wortelen in de Aerde groeijen / in ghe-
 lijckenisse van wortelen / ghelijck het oock inder daedt zijn / doch
 sommige wel van de dichte van een mans dije / oock minder / en-
 de dat / na het aerdrijck goet ende bett is : ende daer van so wort
 de Farinha ofte het Broot aldaer te Lande gemaeckt : ende vier /
 vijf / ses à seven ende oock wel meer van diergelycke hoopen / nae
 dat het landt bet is / leveren ordinaris uyt een Alqueer Farinha
 zijnde een mate van twee-en-twintigh Kannen Hollants. Bo-
 ven d' aerde nu soo schieten die selve geplante stocckens ofte bot-
 ten uyt een lang ende dick hayz / ten naesten by van ghedaente
 als alhier te lande is het hayz van het Willighen-Hout, doch an-
 ders van bladt : dit selve wort alsoo tweemaal des Jaers ghe-
 plant / ende is in 9. à 10. maenden rype / ende den wortel op-ghes-
 trocken zijnde / soo wort dat Hout / als voren is geseyt altyts we-
 der aen sulcke stocckens gesneden ende boven op alsulcke hoopen
 gesteecken : zijnde dat selve Hout het eygentlycke zaedt van die
 vrucht.

vrucht: het moet alsoo negen / thien elfen twaelf maenden bly-
 ven walschen eer het getrocken wort / ende hoe langer hoe beter:
 doch in tijt van noot / kan men 't selfde wel op de 6. à 7. maenden
 trecken / doch niet met soo vele profijts / want hoe dat het langer
 staet / hoe het dicker walscht ende dien volghens hoe dat het meer-
 der quantiteyt van Farinha ofte Meel ynt levert.

Tusschen die voorszeyde Coves nu ofte Farinha hoopen in / wor-
 den e' seffens de Milie, of Maijes, oock Bonen, Fabesen ende Pom-
 poenen geplant / sonder dat het selve aen die vrucht in 't groeijen
 eenige schade of hindernisse toe- brenge. De Milie wort inwendig
 in drie maenden rijp / en als dan getrocken: de Turcksche-boo-
 nen in ses weecken en d' andere vruchten nae advenant.

Wanneer nu also het Broot-koren op die maniere in d' aerde
 is gebracht / so gaet een pegelick voort met het lant verder schoon
 te maken ende te verveerdighen tot den anderen Lantbou / 't zy
 dan om Suycker-riet, Indigo, Cattoenen of Toeback te planten /
 nae dat een peder van macht ofte middelen is / soo neemt hy tot
 den eersten verbou oock soodanige vruchten onder- handen / daer
 van hem den toetsel niet te beswaerlyck en valt.

Met het planten van het Suycker-riet gaet het mede aldus
 toe: 't selve riedt wordt aen stukken gesneden omtrent de langhte
 van een half elle / en het aerdruyck daer toe in bozen opgehackt /
 so worden die stukken daer in gelept / schietende e' ellekens d' eyn-
 den een weynigh verby malkanderen / ende wort als dan de aer-
 de daer over wederomme toe- gedeckt: het selve heeft voorts niet
 meer van nooden dan dat men het lant van tijdt tot tijdt schoon
 hout van gras ende onkruyt: 't selve Suycker-riedt is alle Jaer
 ryp / noch en behoeft niet alle Jaeren op het nieuwe gheplant te
 worden; maer eens geplant zijnde / soo wort het Jaerlicks af-
 gesneden ende loopt dan van selber wederomme ynt / ende na dat
 het lant goet is / kan het ten alderminsten 40. à 50. ja dickmaels
 70. à 80. Jaeren ende meer genooten worden. Dese eygenschap
 heeft het Suycker-riedt mede by sich selven / dat het zyn eyghen
 Meest

Mest mede brengh/want als het gesneden wort / soo strooptmen de bladeren ofte het loof af ende stroyt dat selve ober de gront/hetwelcke een sonderlinge vettigheyt by hem heeft/ ende dient halven een goede mestinge voor de Riedt-velden greeft. Sulcks dat oock wel de gronden/ dewelcke door den Toeback ende andere vettigheyt roovende vruchten upt-gemer gelt zijn/ met Suyckerriet worden beplant / om daer door tot haer verhael te komen/ ende wederomme verbeterd te worden: daer van men vele exempelien siet inde Caribische Eylanden/ hebbende d'ervarentheyt sulcks aen die Iuyden geleert/ hoe dat hare landerijen aldaer/ door het Toeback planten/ schrael ende mager geworden zijnde/ teghenwoordigh door het beplanten met het Suycker-riet wederomme gemest worden.

De Cattoenen hebben de minste moeyten in/ omtrent haere plantinge; want de Campinhes ofte Hooge-landen sijnde sonder geboomte/en inder daet wel magere ende sandige landen/die selve zijn bequaem voor de Cattoenen, willende den Cattoen-boom in sandighe landen wel groeijen: soo dat tot den verbou van die profytelicke vrucht / seer weynigh arbeyp van nooden is; dewelcke nochtans een groot en verlekert profyt toe-brengh aen alle die genen dewelcke haer werck daer te dege van maken: ja die selve is een van de profytabelste vruchten en ghemackelickst om te winnen/ dewelcke Iuyden van klepne macht in weynigh tijds/ redelick op de beene kan helpen ende vermogende maken: want omtrent dat gansche werck sijn weynigh onkosten vast/ en hoe een Vader des huyssghesins in die landen meerder kinderen heeft/en hem geheel tot dat werck wil begeven/hoe hy geluckiger is; ende het geene alhier te lande voor de Ouders een belastinge is/ dat selve is aldaer een gerijf/ ende grooten zegen: ghe-lijck ick hier nae de redenen daer van sal by-brenghen.

So heeft mede den Indigo en Toebak haer bysonderen acrt van planten en regeven / doch alles op de selve manier/ sonder dat er den ploeg met sijn toe-stel van noden is: maer dat alleene ober-

mids de commoditeyt van de Slaven/dewelcke men in de Warme Landen sonder beswaernisse kan hebben / welckers arbejdt alleene/de nootsaeckelijckheyt van 't andere beneemt/ sonder dewelcke het oock even beswaerlijcken vooz den Bou-lynden soude vallen.

De Stobben nu / daer van hier vozen is gemelt / in een Jaer of twee vermoltent ende vergaen zijnde / worden als dan seer licht uyt-ghetrocken / ende de plaetse voorts met het in-planten van vruchten vervult / ende het landt alsoo sonder versuyt van tijdt van selfs geheel klaer geworden zijnde/ so kan men als dan oock seer wel den Ploegh in 't selve gebruycken.

Oyt alle dit voorszepde kan dan genoegh bekennt ende af-genomen werden/hoe licht dat het is/ de Warme Landen tot hare culture te kunnen bequaemen / ende wat al moeyten daer aen vast is/ omtrent die van de Koude Landen, ende dat meest ten aensien dat den Ploegh daer alles moet verveerdighen/ sonder dewelcke dien Land-bou seer manck gaet / en hoe een lancksamem werck dat selve is / vooz soo vele als aen-belangt d' eerste toe-bereydinge der Landrijen op dat den Ploegh daer dooz gaen mach / is licht af te meten.

Even ghelijck als daer nu menschen van nooden zijn tot het schoon-maecten der Wilde ende Woeste-Landen, in Nieu-Nederlandt, soo sijn daer mede tot het selfde werck nootsaeckelijcken menschen van doen / in Guajana : maer tusschen die selve en haeren arbejdt is alsulcken grooten onderscheyt / als 'er selver is tusschen haer-lypder beyde uytterlijck wesen ofte gedaente/als sijnde d' eene wit ende d' andere swart. Want die Swarten of Slaven kunnen inde Warme Landen tweemaal soo veele lands ende meer tot de Culture van die lant-vruchten verveerdighen dan gehuerde blancke knechten in Nieu-Nederlandt doen : en dat eensdeels/overmids die selve stercker ende arbejtsamer van naturen zijn/ dan de blancke knechten : anders deels/ om dat / gelyck geseyt is/ de Warme Landen nergens nae soo vele schoon makens ende

ende supberens van nooden hebben / terwylt men aldaer den Ploegh niet en behoeft te gebruycken / ende dat / soo ten opsichte van den aerd van die vruchten / als ten opsichte van de gelegent- heyt van de Slaven selver / dewelcke alles doen wat inde Koude Landen den Ploegh ende de Paerden moeten verrichten. Ende boven dat noch / soo maect dit wel het grootste onderscheyt tus- schen Knechten en Slaven; te weten / dat de Knechten inde Koude Landen ende boornamentlick in die gene / dewelcke de regeeringe van dese Vrije Republijck onderdanigh zijn / alwaer alle Chri- sten menschen eben by zijn / en by dewelcke gansch geene scha- duwe van dienstbaerheyt / oock niet tot een gelimiteerden tijdt van weynigh Jaeren toe / bekent / veel min in 't gebruyck is : ge- lijck sulcks wel gedaen en getolereert wort / onder d' Engelschen ende Franschen in die Landen / dewelcke sy besitten in America, alle voor groote dach- loonen moeten worden gehuert / dewelcke men noch daer en boven kost en kleederen moet verschaffen. Het welcke voor een peder van die selve des Jaers al een goede ende groote somma van gelt komit te bedragen / tot grooten laste van de Heeren ende Meesteren / dewelcke alsoo met de grootste ende meeste profyten henen gaen : ende dat meer is 't ghene noch alle Jaeren moet gecontinueert ende dickmaels vergrootet worden / soo by aldien men sich gansch en gaer niet en wil verlegghen vin- den; ende moet alsoo den Meester veeltyt hem voegghen nae den wille van zijne Knechten / in- geballe by daer van noch maer re- spicker wijse / wille van wil hebben.

In tegendeel / so worden inde Warme Landen de Slaven voor renen civilen prijs erfelick gekocht ende in eygendom beseten so- lange als die selve leven / ende al het gene dat door haer wort ge- wonnen / oock selver van haer voort- geteelt / te weten van de sla- vinnen / nae Keyserlicke Rechten / dat selve alles is ghewin ende behoort den Heere ofte Patroon toe. Sonder dat men aen die sel- ve meer dan d' eerste drie à vier maenden de kost behoeft te ver- schaffen / ick laet staen / dat men aen die selve des Jaers eenigh

loon behoeft upt te reucken. Men de selve dan / soo geeft den Baatroon enen dagh vry inde weeck / in de welke sy rijckelycken hare kost vooz d' andere daghen konnen beschaeren: ende soo by aldien de noodigheyt van den arbeydt omtrent haer onderhanden hebbende werck/ de vryigheyt van eenen dagh inde weeck/ te geven / niet toe en liet / soo kan eventwel den Patroon of Meester die selve seer licht onderhouden op weynigh kosten. Ende genomen nu / dat in Nieu-Nederlandt een knecht des Jaers / soo met loon / kost ende kleederen konde onderhouden worden vooz hondert-en-bijftigh guldens/ t welcke niet moghelycken en is/ soo kan men in Guajana vooz dat selve gelt ende minder een sla-be koopen in eygendom: ende so vele als men van die selve koopt vooz contant gelt / soo vele kan men daer by noch bekomen op credijt/volgens de goede conditien/so by d' Ed.Heeren Regenten van de Steden Middelburgh, Ter-Veere ende Vlissingen worden gepresenteert en oock gepresteert aen die van haer Ed. Colonije, op de Kebieren van Paurooma ende Maruga, in Guajana.

Boven dat in de Culture van dat selve landt vele lichter ende baerdiger valt / als die van Nieu-Nederlant, en alle andere aengetoerde voozdeelen/dewelcke daer meer aen valt sijn: Soo hebben de luyden aldaer te Lande noch mede dat groote voordeel van de verscheydentheyt der vruchten ende gewassen, waer dooz alsulcke luyden/dewelcke van weynigh vermogen sijn/ in d' eerste beginfelen aldaer te Lande / soodanige vruchten konnen verbouwen/tot dewelcke geen groote ofte kostelycken toestel/so van instrumenten als werck-tuygh van nooden en is/om die selve te konnen winnen ende toe-bereyden / en daer upt nochtans goede winsten ende profjten konnen ghetrocken worden: als daer sijn de Farinha, het Majes, Cattoenen, Indigo, en Toeback, als anderstins. Waer nae sy allengf kens en van tijdt tot tijdt konnen voort-gaen met het planten van het Suycker-riet, ende onderuschen mede onder de hant het Hout verbeerdigen/ t welck nodig is tot het oprechten van de Mole / en hebbende alsoo in een Jaer

die.

Drie ofte vier Landt genoegh met Riet beplant / so sal het alsdan / alsulcke noyt manqueren aen Tupden van middelen / dewelcke haer verschot sullen doen / van alle het gene / dat sy van nooden sullen moghen hebben / soo tot den in-koop van het Pserwerck / als de Copeten / Ketels / ende alle de rest ghehoorende tot het voltrecken van soo een voor-treffelycken ende heerlycken werck / en dat teghens een redelycken interesse / verwachtende die selve hare betalinghe / wederomme uyt de eerste Saffren , dat is uyt den eersten Oogst : Want alle die gene dewelcke een goede quantiteyt van goet ende bequaem Landt hebben / ende dat selve wel beplant met Druchten / die selve hebben onder-pandt genoegh / ende wie dat heeft / die selve bindt altyt credyt / om soodaenigh verschot van penninghen / te kunnen erlanghen ende machtigh worden / om een goet werck ende dat wel begonnen is / volkomen in effecte ende wesen te brengen.

Want tot het rechten ende op-stellen van een Suycker-molen behoort al by een goet ende groot Capitael / soo by aldien men alles wel ende na den eytsch wil verbeerdigen. Doch soo kunnen die selve wel mede in 't begin kleyn begonnen / ende allengskens van Jaer tot Jaer vergrootet ende verbetert worden. Doch soo kunnen twee drie a vier te saemen spannen / ende het geene dat eenen alleene niet en vermach / kunnen zy te saemen doen : Weele handen maecten een licht werck.

Op dese maniere dan / soo worden de Landeryen van Guajana, tot hare Culture ghebracht : waer by het niet ondienstigh sal zyn / een weynigh mede te verhalen / hoe dat de Druchten / soo in dat selve Landt ghewonnen ende verbout worden / in haeren Oogst moeten toe-bereydt ende ghehandelt worden / en wat daer toe eygentlick al van nooden is : Op dat men soo wel de maniere van die te verbeerdighen als van die te verbouwen / hier uyt moge leeren bekennen ende verstaen / ende wat daer van doen is / om beyde wel te kunnen doen.

Tot het maecten ende bereyden van de Farinha , is dan voor

eerst/ van doen een groot ende breedt radt/ om-slagen met Koper
 ofte wel dubbeldt Blick, ende dat selve al-vozen ober al door-sla-
 gen met gaeten/ sulcks dat de scherpe zijde van buyten rondtom
 dat Radt komt/ op de maniere van een Raspe. De Manniocques
 nu/ zijnde de wortelen daer van de Farinha gemaectt wordt/ nit
 op-getrocken/af-gewasschen ende de swarte korste buyten afge-
 schraapt/soo worden die selve als dan van buyten tegens dat selvi-
 ge beslagen Radt aen-gehouden / ende door de gestwintheit valt
 het omme-draeyen op die scherpe pickelen/ geheel gebroken ende
 kleyn gemaectt/ gelijk men Mirre-wortelen ofte pets anders
 kleyn raspet / het welcke onder het Radt in een Back valt; ende
 een goede quantiteyt alsoo kleyn gemaectt zijnde / soo wort het
 selve in een Perse wel te degen upt-gheperst / (ober mids het nat
 van de meeste part van die Wortelen seer vergiftigh is/hoe-wel-
 der oock sommig slaggh van die selve gebonden wort/dat gansch
 geen fenijn by hem en heeft / ende soo is de Farinha oock niet soo
 goet / nochte dwerfaem / dewelcke van de Wortelen sonder ver-
 giftigh sap ghemaectt wordt / dan wel dese andere met fenijn
 gemengt) soo wort het op een groote Coperen ofte Aerden Pan-
 ne/door t onderstoocken van vuyt op sijn pas ghedrooght: Dese
 Farinha nu/ versch gegeten / knerst inden mont ende is alsoo soet
 als geraspt Witte-broodt. Daer worden oock van t selve ver-
 scheyden slaggh van Koecken-gemaectt / seer goet ende smaecke-
 lyck/ dewelcke ghelijck oock de Farinha Jaer ende daggh en lan-
 ger des noot zijnde goet en frisch kunnen bewaert worden. Dese
 Maniocques worden wel mede in het versche Water ghelepydt ont
 het vergiftigh sap daer wyl te doen trecken/ende als dan soo ghe-
 heel inde Lucht ende de Sonne gedrooght/als wanneer zy mede
 lange kunnen goet blyven; ende t elckens als men die van doen
 heeft soo worden die selve seer fijn tot Meel in een Mortier ghes-
 krampt/ende van dat Meel wort Mingau ofte Pap ghekoockt in
 Water/ Melck ofte ander nat / ende daer wat Supcker by ghe-
 daen/ is die seer gesont/voedfaem ende smakelyck/Jae also goet
 als

als alhier te Lande eenighe Bloem-pap : Ende dit is het alles
t welcke tot het bereyden van de Farinha van nooden is.

De Milie getrocken zijnde/ ende wel gedrooght/ soo wordt die
selve maer met de handen upt-gewezen. Bonen, Fabesen en dier-
gelycke vruchten worden gehandelt als hier te Lande; De Pa-
tattes, daer van wert het loof/ maer in een kuple geleght/ ende te
midde-wege d' aerde daer weder over toe-ghedaen / blyvende de
eynden beyder-zijds upt-steecken / brengh alsoo die vrucht voort
onder d' aerde gelyck Knollen ofte Wortelen, dewelcke soo deli-
cact ende voetsaem is : ende heeft anders geen bereydinghe van
doen/ dan het op-trekken.

De Cattoen-boomen zijnde op-ghewasschen tot ontrent een
mans langhte / soo worden die selve boven de kruyn af-ghesne-
den/ als wanneer zy haer des te breeder upt-spreijen in Tackert
ende des te overvloediger vruchten draegen : oock so wordt daer
door aen die selve alle moeilickhepdt benomen ontrent het af-
plucken van de knoppen daer den Cattoen in groeyt : want soo
gekort zijnde konnen gemakelyck op den gront staende af-ge-
pluckt worden/ daer zy te hooghe ghewallen zijnde/ ontrent het
selve vele ongemackelyckheyt souden veroorzaken : dewijle der
Boom dunne ende de Tacken seer fijn sijn/ dewelcke geen klim-
men en konnen verdragen : die Boomen worden t' ellekens van
een kerreltje gheplant / twee-mael des Jaers / ende hebben alle
ses maenden haer Cattoen rype. Om nu de Cattoene knoppen
af-gepluckt zijnde/ schoon te maken/ daer toe is van nooden een
Molentjen/ dat met een groot radt met een voet-treede/ wort ont-
gedreven/ zijnde van binnen met twee instrumentjes dewelcke
die selve knoppen breecken ende de vuyligheyt daer buyten doet
blyven/ ende de Cattoenen schoon aen d' andere zyde uptkomen :
met welck werck kleyne kinderen van ses à seven Jaeren rycke-
lycken haren kost dagelycks konnen winnen; Nae meerder ver-
dienen als alhier te Lande menigh arbeydt-man met swaeren
arbeydt niet en kan doen: want die selve konnen alsoo des daegs/

al eenighe ponden / supberen ende schoon maecten.

Tot het maecten van den Indigo zyn van nooden steenen ofte houten-backen/daer in den Indigo, vol water sijnde/ wordt ghe-wozen om te rotten en den sijn zijnde de bettigheyde van die selve te gronde sinct: daer sy haer als een pap vergadert / dat water wort met pollen eerst wel geklopt/ende gesoncken zijnde/ t water af-getapt; den Indigo in sackjes gedaen en inde Sonne gedroogt ende daer nae in kassjes ofte Baten ghepacht/in t ma-ken ofte kloppen van den Indigo diens seer naeuwe toe-ghesten dat die selve niet en wort over slagen/soude andersins niet willen strijcken/nochte eenige neerslagh van substantie doen / maer alles vergeefs sijn/daer over de Meesters die het werck onder han-den nemen/hare coxrecte proeben hebben ende weten moeten.

Tot het maecten van den Taback is insonderhepdt van nooden een goet Spinner / dewelcke met eenen het op-sicht heeft op het droogen der selve ende het verbeerdigen of toe-bereyden van de Saulle noodigh tot het spinnen.

Omtrent het maecten van de Suyckeren ballen wel de meeste ende de swaerste onkosten/ want aen dat werck een groote moei-jelichheyt vast is/het welcke wel alleene een bysonderlick Trac-taetjen van nooden hadde/ om alles pertinent ende nae bereysch van dat treffelycke werck te vertoonen:het welcke alhier te lang soude vallen. Doch dit alles en beswaert het werck in sijne eerste beginselen omtrent den verbou ofte de Culture geenlins: en wie maer so verre is gekomen dat hy vruchten heeft verbout/dewel-ke kostelyck zyn/ende over al eben-willigh bande handt willen/die selve heeft al-bereets sijnen noot overwonnen: want dewel-ke hier te Lande op sijn eyghen Landt Koren ghenoech verbout heeft/ die selve sal licht raedt binden om het te laeten maelen/ende soo hy geen eygen Mole en heeft dat hy het van brenge op een andere: ende die Blas ghenoech heeft kan licht het spinnen ende Weben betalen.

Dit is het dan boornamentlyck dat daer van nooden is / tot de

de Culture ofte den Lant-bou van Guajana, als mede tot het be-
 reyden der vruchten / soo in die Landen verbout ende ghewoon-
 nen worden: waer upt ghenoechsaem blijktt / met hoe een ghe-
 ringhs een verlegen huys-ghesinde sich in dat selve Landt / niet
 alleene wel kan erneren / maer oock des Jaers noch tamelycke
 overwincken doen / ghelijck ick dat selve hier nae op sijn plaetse
 klaerder sal aenwijzen.

DAT XXIV. CAPITTEL.

Onderrichtinge aen de onkondige menschen, nopende den dienst
 ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

B dese gelegentheydt / dat ick hebbe ghesproken van de Sla-
 ven / welckers dienst in Guajana ende allenthalven inde War-
 me Landen soo nootsaeckelycken is / ende sulcke groote profyten
 den Meesteren toe-brenget / vinde ick het geraden / alhier in't krot-
 te aen de onkondige menschen / een nae-richtinge te geven / we-
 gens der selver meer-maels gesejde dienstbaerheyt / ghelijck die
 selve in die gesejde Landen in't gebruyck is: ghemerckt dat vele
 naru-gesette ofte veel eer neus-wyfe Luyden het daer voor hon-
 den / dat het is een harde ende den Christenen ongeoorlofde sake /
 als streydende met ende tegens de Christenheyt, Menschen toe Sla-
 ven te gebruycken: waer op dient tot antwoorde in voldoeninge
 van alsulcke menschen: Door eerst dat het gebruyck der Sla-
 ven in't Oude Testament, was toe-gelaten.

Ten tweeden: dat het in't Nieuwe Testament niet verboden is.

Ten derden: dat het inde Keyserlike wetten is gepermittert:

Waer upt ick beslupte dat het een saecke is / dewelcke ge-
 oorloft is / ende dienthalven in haer selven geensins soodanigh
 quaet / dat men die selve niet en soude mogen daer het den noodt
 vereyscht / in-volghen / ende dat gantschelyck sonder beswaer-
 nisse van sijn ghemoet. Jae dat meer is / soo achte ick het in te-
 ghendeel een seer goet werck te sijn: want soo wannere
 die

die menschen in verscheyden quartieren ende plaetsen van Africa gehandelt worden / ende alder-eerst onder den Christenen komen te verkeerren / soo zijn die selve als dan in haer eerste aensien / ende dat omtrent haer leven / manieren / handel en wandel / meer den plompten / onredelicksten en botsten beesten / dan eenighe redelycke menschen gelyckende / anders dan van gedaente. Oversulcks de sprake ende de gedaente wijsen aen / dat het menschen zijn : maer haren verbloekten duyvels dienst : (want sy meest alle door de banck den duyvel offerhande doen /) hare Barbarische wreede en Beestelycke manieren / maecken dat sy eerder den beesten dan menschen gelyck zijn. Soo dat die selve eenigen tijt met den Christenen omghegaen hebbende / daer door ten eersten / van beesten tot menschen / ende van menschen metter tijdt tot Christenen gemaectt worden : ende alsoo uyt het geweld / ende de dienstbaerheyt des duyvels getrocken worden van de macht des Sarans tot Godt over-gebracht / ende van dienstbare Slaven des duyvels by-gemaecte knechten Christi : ofte nu die selve voor die ontfangene geestelycke weldaedt en bymaeckinghe nae den lichame dienstbaer worden / des hebben sy haer veele eerder te verheugen dan te beklagen. Soo is oock der selver dienstbaerheyt geenslins soodanighe onverdaghelycke slavernye / als wel die is van de Christenen , dewelcke onder den Turck ofte andere Heydensche volckeren gevangen sijnde / by die selve in harde slavernye gehouden worden ; maer zy is veele eerder te verghelijcken / by de dienstbaerheyt sommiger lyf-eyghene Boeren / in Duytschlant / Polen / ende andere gewelsten : Ja daer zyn in vele nae-byrige Landen / Boeren en Boere-knechten / dewelcke haren dagelykschen arbeyt (en dat sonder oyt vele meerder voordeel te doen / dan het sobere kostje daer uyt te hebben) veles waerder ende lastiger valt / als den slaven haren arbeyt inde Warme Landen doet : altyt zyn en behoeven noyt te arbeiden / in Hagel, Sneeu, ende Koude ; maer dat geschiedt by haer / altyt onder een Warme, Gefonde en Getemperde-Lucht. Sy leven t eenemaal
blyten

buyten sozge ende zyn veele better ende gladder/ende eeten al byp
 wat beter als vele Boeren / oock wel Jonckeren / in sommighe
 Europæische landen niet en doen: dewelcke/ indien sy altemets
 maer sulcke Confitueren op hare Tafelen kregen als d' ordina-
 ris vruchten van de Boschen in die Landen zyn/ ende t welcke
 een dagelyckche spijse der Slaven is/ sy souden als dan wel mee-
 nen/ dat haer tafelen / t' ellekens als haer dat ghebeurden / op de
 maniere der Prinzen gestoffeert waren geweest / Na dat sy selver
 met Anthonius aen de Tafel van de leckere Cleopatra hadden
 gebancketteert.

Hoe bot en dom dat oock die menschen in het eerste zyn/ noch-
 tans zy hebben een goet verstandt/ende soo haest dat selve maer
 begint groeffent te werden/soo begint het allengh kens te blinc-
 ken als een Aser dat den roest wort afgeslepen/ ende betoont sich
 tot alles bequaem: Aae zy sijn seer leersaem / ende in weynigh
 tijts slim ende argh genoegh om selver haren Meester te bedrie-
 gen; Maer den slaefachtigen aerdt is in haer soodanigh gewor-
 telt / ofte vele eer naturel / datse van byp te sijn weynigh gedach-
 ten hebben: het is oock veele beter voor haer / dat sy in dat haer
 eygen Element van slavernije blijven / dan dat sy van conditie
 veranderen: want soo het schijnt ende oock de waerheyt is / soo
 is het voor haer het beste onder dwanck te blyven / de bypheyt en
 is haer niet wel nutte.

Eene saecke is aenmerckens waerdigh en hoochgelycken te
 verwonderen omtrent dat slagh van menschen; dat is: hoe slim
 ende argh zy oock worden in alle dingen te handelen ende te ver-
 richten/ soo blyft haer echter geduerigh by een rechten ende kin-
 derlycken aerdt/ omtrent den onderlingen omwegang met mal-
 kanderen / verscheyden van alle mannelycke achtbaerheyt:
 want soo wanneer zy haren vryen-dagh hebben ende los zyn
 van haren arbeyt / so sullen zy met ende onder malkanderen al-
 lerhande kinder-spel hanteeren / selfs met knickers als anders-
 sins speelende / ende dat oock hoe groot ofte oudt zy gheworden
 zyn;

zijn: ende om eenigh ongelijck / even ghelijck als den kinderen / daer ober met malkanderen kyben ende knibbelen / als ofte het een saecke waere daer merckelycken veele aen-gelegen was. En nae dat sy op alsulcke vyse daghen / weynigh tijds hebben toegebracht in 't besorgen van het geene haer van nooden is / tot onderhout vooz d' andere dagen; soo sullen sy de rest van den tijdt voorts met malkanderen dooz- brenghen / met singhen / krioelen / danssen / springen ende op allerhande snorre- pypen te speelen / in somma in allerhande vrolickheydt; als luden dewelcke gansch van geene bekommernisse ofte swarigheydt en weten: ende dat selve continueren sy alsoo tot laete inden nacht; Iae dickmaels soo langhe / tot dat zy van den dans met vrolycke herten weder-omme aen haer werck ende tot haeren arbeyp gaen.

Dese menschen leven inder daet geheel onbekommert en buyten alle sorghe / soo dat men haer met recht vooz gelukkig mach achten: want in hare herten / soo en heeft nochte de eer ofte staetzucht / nochte de hovaerdye / nochte de gelt-gierigheydt / nochte d' afgunst ofte dierghelijcke hert- quellende quaelen / eenighe de minste plaetse: maer zy schijnen alleene tot den arbeypdt gheboven / dewelcke zy altyt met vrolickheyt doen / ende zijn voorts met de dagelycksche kost wel verghenoeght: Ende in der daedt soo is het contentement oock den eenighen rijckdom. Te geluckigher souden zy wesen in die haeren staet / soo by aldien haere Meesteren maer genoechsamten vlijt ende neerstigheyt aenwenden / dat sy die selve nae behooren inden waeren Gods dienst lieten oeffenen: daer omtrent het noodigh is / dat de Regenten nevens de Dienaren van Godes Heylige Woort in alsulcke Landen haer te dege ebvertueren / ende sozge dragen dat de Vaederen der huys- gesinden het pondt dat haer aen bevolen is / niet inde Aerde begraeven / maer op woecker wyt doen; ende daer omtrent een goede ordze ende reglement formieren.

Soo dat ick besluyte (sulcks alles geschiedende) dat de conditie / van die menschen / nergkens nae soo rampsaligh en is /
dan

dan wel veele luyden wel licht souden meenen ende haer konnen ofte moghen in-beelden. Ende voorwaer in veele quaede ende armelycke Landen / hebben het veel Boeren ende oock Boeren-knechts / arbejders ende andere hantwercks-luyden / vyz wat onghemackelycker ende quaeder als de Slaeuen in de Warme Landen doen: dit eenighe alleen tot haren troost hebbende / dat sy quansups van gheboorte vyz zyn / daer alsulcke Luyden in der daet / ten aensien van haren noyt ghedaenen arbejdt ende weynigh verbeteringhe van hare conditie; meerder slaven zyn als de Swarten in de Warme Landen: Iae dewelcke slaueu ende sloben van haer gheboorte aen tot in haer graf; maer dit is een vyzijghedyt voorwaer / de welcke de Slaeuerij der Swarten in de Warme - Landen niet seer ongelyck en is / en iae / vyz wat erger.

DAT XXV. CAPITTEL.

Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten ghedaen ende ghedragen worden, by alle die gene, soo Guajana sullen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

D' Onkosten soo daer moeten ghedaen / aen-ghewendt ende gedraghen worden by die geene dewelcke Guajana willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve geleghen tot haere behoorelycke Culture brengen / die selve zyn in de voorgaende twee-en-twintigh ende drie-en-twintighste Capittelen aengewesen ende verhaelt: als nu is het noodigh / die selve / alhier so nae by als het ymmer doenelycken is / nae behooren te pypseren ende hier nebens uyt te trecken.

Ghelyck ick oock sulcks mede hebbe ghedaen in het lebende Capittel hier voren / onttrent de onkosten dewelcke alle die geene moeten doen ende draeghen / wanneer zy Nieu-Nederlant

lant willen bewoonen ende den Lant-bou aldaer onder-handel
nemen. Op dat een peder omtrent sijnen toe-legh ghewis ende
verseeckert moge gaen / ende hem naemaels in sijne rekeninghe
niet bedrogen en vinde: als wel mede om vooz een gedeelte des te
beter te leeren kennen het onderschept / dat 'er geseydt is te zijn/
tusschen Koude ende Warme Landen.

Gelijck ick dan hier bevozens omtrent Nieu-Nederlant heb-
be gedaen/soo sal ick alhier daer toe mede voorstellen/ als tot een
exempel/een verlegen huys-gefinde/soo derwaerts met'er woon
ende om den Lant-bou te oefnen sal willen gaen.

En soodanigh huys-gefinde dan/als Man/Vrou en kinde-
ren moet vooz eerst/ vooz 't Transport/als Vracht/en Kost/hooft
vooz hoeft / gerekent op veertigh guldens / ende dat teghens se-
ven stuyvers op den overloop des daeghs betalen: maect vooz

Man ende Vrou	-	-	-	-	80 - 0 - 0
Vooz een kindt	-	-	-	-	12 - 0 - 0

Ende soo daer meer zijn nae advenant.

Vooz knechte en behoeft niet te betalen; de Slaven
worden aldaer te lande geleverd. Die selve moet
voorts hebben tot onderhout vooz het eerste half
Jaer vooz hem/ Vrou ende kind aen Broodt ofte
Farinha ter weecke/ ses Kannen; dat bedraegt ter
maent een Alqueer ende twee Kannen: d' Alqueer
zijnde twee-en-twintigh kannen/ghereeckent op
2 gul. 10 stuyb. d' Alqueer, en vooz 26. wecken
te samen

16 - 5 - 0

Ter weecke een kanne Soort à 6. stuyvers / een kan
Erwitten ende een kanne Boonen/de kan ghere-
kent op 4 stuyvers/maect te samen ter wecke 14.
stuy. des maents 2 gul. 16 stuyb. en in 26. weken

18 - 4 - 0

En geroockt ofte gesouten speck des weecks twee
ponden/gesouten Vleesch 4 ponden/ t Speck het
Pont gerekent tegens 8. stuyb. t Vleesch tegens
les

- les stuyver s'het pondt/maeckte des weecks twee
guldens te samen/ende in 26 weken - 72 - 0 - 0
- Des weecks een halve kanne boom-olije/de kanne
gerekent à een guld. vijf stuyvers, maect in 26.
weecken/ 13. kanne: ende aen gelt - 16 - 5 - 0
- Voort twee Slaven in-koops 't stuck gherekent op
125. guldens voort diese by Anticipatie kunnen
kopen/ moeten anders geven op Credijt in vijf
Jaren te betaelen 250. guldens voort 't stuck:
't welck dient alhier voort memorie: maect voort
twee Slaven ad 125 - - - 250 - 0 - 0
- Tot onderhoudt van de twee Slaven aen Farinha
in drie maenden (want nae die tijt soo hebben sy
de Milie, Bonen, Fabesen ende Patattes, en dierge-
lijcke vruchten meer selver al verbout ende rijp.)
Feder Slave gerekent ter weecke op drie en een
halve kanne/ maect seven kannen ter weecke
voort de beyde/ ende in 13. weecken 91. kanne/de-
welcke belooppen 4. Alqueer, peder à 22. kannen/
ende noch drie kannen/ d' Alqueer gerekent als
voren ad 2. guld. 10. stuyv. beloopt - 10 - 10 - 0
- Hier toe aen die selve dagelicks wat Visch ghege-
ven dewelcke men aldaer selver seer licht kan
vangen: en daer voort by/ Oesters/ Crabben/
ende de vruchten upt de Bosschen/dewelcke daer
gestadigh te bekomen zijn/is genoeg tot der sel-
ber onderhoudt.
- Twee Linnen Schockjes en Broecken voort de Slae-
ven met twee Hoeden - - - 9 - 0 - 0
- Voorts so en behoeft men geen huere / kost/ ofte klee-
deren aen die selve meer te geven.
- Voort Saep-zaedt/soo en behoeft men geen of wep-
nich gelt upt te geven: want de Cattoenen was-
sen

fen inde Boffchen: Indigo en Toeback-faet / soo kan men met een vierendeel ponts / om planten van elcks te hebben / heel vele landts bezaeften: Het Suycker-riet is wel het meeste / doch soo kan men met eene Karre Riedts of twee al vele doen / en dat selve geplant zijnde / tot dat het volgroeyt is / so kan men ondertuffchen ander lant schoon en klaer maken / ende het selve volwassen zijnde weder afsnyden en voort-planten: alleene de zaden so uyt dese Landen vooz het eerste aldaer mede ghebrocht moeten worden / te weten: van alle Moes ende Cuyt-kryden die sullen wel het meeste geldt bedragen: Kelle vooz het eene en het ander een somma van

20 - 0 - 0

En Brandewijn / alsoo die nootlaeckelycken is vooz de menschen in die Landen: vooz Man ende Vrouw des daegs een half Mutsjen ofte ter weecke een Pint / de Kanne ghereeckent op 25. Stupbers / maectt in 26. weecken 13. Kannen / ende aen geldt

16 - 5 - 0

Dewelcke maer een Disteleer Ketel heeft / kan aldaer selver spoedigh sijn eygen Brandewijnen branden / dewelcke ook goet sijn / so van say van suycker-riedt, als velerhande andere Wijnighe vruchten een tamelicken Brandewijn geven.

Vooz Schuppen of Farre de Coves, Spaden / Aren / Bplen / Houwelen of Enschades, Kapmessen / Hammers / Saegh / en wat Spijckers / tot een huys ende den Lant-bou noodigh

30 - 0 - 0

Vooz een Farinha-vat met Koper of dubbelt-blick beslaghen ende een Koperen ofte Keenen Panne om de geraspte Farinha daer op te drooghen sal engeveet bedragen

25 - 0 - 0

Doch

Doch soo hebben twee à drie hups-ghefinden in haer eerste beginselen te samen genoeg aen sulck een gereetschap.

Vooz een Pot / Ketel / ende Panne ende eenigh ander Hups-raet	-	-	-	20	-	0	-	0
Vooz een Warre-net ofte twee	-	-	-	15	-	0	-	0
Vooz een Hoer / Kruyt ende Zoot	-	-	-	15	-	0	-	0
Vooz een Hamack oft twee / dewelcke ligt vooz wat snuyfterije van de Wilden konnen ghehandelt ende geruyt werden.	-	-	-	6	-	0	-	0

Maeckt te samen een somma van 611 - 9 - 0

Dese somma van penningen dan hebben die gene van noden / dewelcke (gelijck geseydt is) Guajana willen bewoonen ende den Lant-bou aldaer voort-setten.

Hier van moeten nu alfulcke Teyden ofte by haer selven versien / ofte 't selve moet haer by de Heeren Patroonen van de Colonije verstreckt worden: Ende hoe haest dat nu die selve somma van penninghen wederomme aen de Patroonen sal konnen voldaen ende betaelt worden / sal ick in 't volghende Capittel aenwijzen.

Ick hebbe het alhier also ghenomen / als ofte de Swarten / Slaven eygentlick 't eenemaal soo nootzakelicken waren in die Landen / dat men sonder die niet en soude konnen aen de kost geraken / of eenigh voordeel doen: 't selve is vooz een groot gedeelte wel de waerheyt / soo zijn die Slaven den boulieden niet alleen / maer allen anderen menschen / van wat conditie die sijn / seer nootdigh; maer eventwel / een hups-ghefinde de macht niet hebbende om die selve te konnen koopen / ende den Heer ofte Patroon van de Colonije / die by verschot / niet willende crediteren: So soude een hups-gesin noch niet verlegen wesen / dat sy dies halven in die Landen niet en souden konnen raken: ja byz beter dan in Koude Landen.

Soo

Soo by aldien dat selve maer in de Warme Landen wil arbeeyden gelijck zy inde Koude genootsaectt zijn te moeten doen/ende kunnen alsoo oock wel ende gemackelyck aen de kost gheraken/ende noch wel des Jaers een slabe overwinnen. Soo dat alsulcken eenen/ willende twee/ ofte ten hooghsten drie Jaeren/ arbeeyden/ghelijck de meeste arbeeyders hier te Lande haer leven lanck moeten doen/ende dat alleenehlyck om de kost ende weynig meer/nae die Jaeren arbeeyts/ van haren meesten en grootsten arbeeydt sal kunnen verlost ende bevrijdt zijn : als waanneer se twee of drie Slaven kunnen over- gewonnen hebben / en voortz met ordonneren ende neerstigh toe sien/ op der selver werck/ seer wel vaeren ende van tijt tot tijt prospereren/ tot meerder inkoops van Slaven. Soo dat in allen gevalle d' onkosten van de Slaven in t begin mede kunnen gespaert worden.

Maer/ om des te eerder/ in postuer / ende op de beenen te geraeken : daer sijn de Slaven wel het ghereeckte ende het grootste behulp toe. Ende inder waerheyt/ vele menschen / aensijnde de gesegende vruchtbaerheyt van die Landen / den geduerigen dagelickschen aenwas der vruchten/ hoe ghemackelycken en vermakelijcken het aldaer te leven is; hoe de Wilden, ten naesten by/alleene haer onderhoudt nemen / van het geene haer de Bosschen voort- brengen/ sonder veele te zaeyen of te maeyen / en hoe weynigh zy aldaer/ overmits dat soete ende aengename Climact tot Duyfsinge/deckinge/kleedinge ende reedinghe van doen hebben; ende het welcke alles inde Koude Landen, ten deele gebreeckelycken is/ ende ten deele nootsaeckelycken vereyscht wordc/en oock soo/ dat het geenstins gemist kan worden/ die selve meenen in die Warme Landen gekomen zijnde / terstondt in het Paradijs te wesen/ ende dat se gansch niet en behooren nochte en behoeven te arbeeyden: doch alsulcke bedriegen haer selven seer : want sommige van haer verleuyeren oock soodanigh/ dat haer dickmaels de lust vergaet / om selver het wercken te mogen sien ende pets daer ontrent noodigh te ordonneren. Het welcke de oorsaecke is / dat
bele/

bele/ haer leven lang/ onder de voet blijven/ ende dat haer werck nae behooren / geenen schick nochte goeden voort- ganck neemt. De neerstigheyt is over al prijsfelijk ende vorderlijk, daer in tegendeel de leujigheyt, allen den genen die haer besitten, hatelijk ende schadelijk is. Ende soo wie/ inde Warme Landen, behoorelijcke neerstigheyt omtrent sijn werck wil aen-wenden / die selve heeft de gelegentheyt ende de middelen genoegh/ schoon dat hy niet en heeft; om metter tijdt van een arm een rijk man te kunnen worden: waer toe voorwaer alle Landen niet eben bequaem en zijn.

Hier omtrent dient mede vermaen gedaen/ hoe dat het niet alleene dienstigh is voor den Coloniers: maer oock voornamentlijck ten hoogsten geraden voor de Heeren Patroonen/ den voorslepden Coloniers te voorsien / met Slaben: aengesien de meeste krachten / dewelcke daer kunnen contribuieren tot de spoedichste profyten/ ende dat/ in die Landen/ (naest Godt) alleene bestaet in den dienst der Slaben: sonder dewelcke alle werck aldaer/ mede lancksaem valt/ soo wel voor den Patroonen als voor den Coloniers: sulcx dat het een verkeert oordeel is by den Patroonen, dewelcke alsulcke Colonijen willen estabileren/ te meynen dat het besparen van het geldt/ om daer door by verschot/ den Coloniers met Slaben te versien/ haer voordeelich soude wesen: geenssins; maer; alwaer een werck wert aen-gevangen om voordeel daer uyt te trecken: soo behoort dat selve, terstont alsoo begonnen te worden, dat men daer door, stracks in 't begin, tot de ghereedste ende spoedichste profyten kan indringen ende voortgaen: want onkosten, soodanigh aenghewent, datse sonder ofte buyten spoedighe winsten blijven; die selve beswaren seer: Ja, verdubbelen haer metter tijt, ten verscheyden insichte; ende dat eygentlijck ten laste van haer Meesteren: daer ter contrarie, de spoedige winsten seer veele uytwinnen, en oock geduerigh een nieuwe lust tot het aengevangen werck, den menschen toebrenghen, ende inscherpen; 't welcke, insouderheyt, den Meester en oock den knechten seer vorderlick

is: Want foodanigh is het met den aenvangh van alle werck gelegen, dat men voor henen, nootsaeckelijcken dient een goede ende vaste resolutie te nemen, oock die selve onverdrietsaem ende punctuelijcken te achtervolghen: Soo by aldien men sijn eyghen welvaren meer dan sijn schade soeckt: Want, de Slaven sijn, inde Warme Landen, oock, tot alle werck, dat 'er bedagt kan worden, Soo nootsaeckelijcken; dat, sonder die selve, geen werck, met hope van haestighe winsten, en kan onder handen ghenomen worden. Oock / soo sijn mede even soo wel van nooden in die landen de personen / om die selve Slaeven wel te kunnen commanderen / ende onder bedwanck ende ontsaggh te houden / dan die Slaven selver sijn: want d' eene buyten d' andere weynigh vermacht. Sed hæc tanquam per parenthesis: Ick keere weder tot de materie.

Hier vozen dan in 't lebende Capittel hebbe ick verhaelt / hoe dat de huere ofte loonen / ende het onderhout der knechten ende dienstboden / in Nieu-Nederlant twee Jaeren sullen voort loopen tot laeste van de Meesters / voor ende al eer zy wederomme pets / uyt den verbot van de landerijen aldaer / tot vergoedinghe van die selve sullen kunnen gentyeten: waer ober zy voor henen in die geseyde twee Jaeren schult / van huer ende onderhout / vervallen sullen sijn, tegens dat sy een Jaer vrychten van haren arbeyt / uyt den Akker / kunnen trecken: Voor welcke onkosten van twee Jaeren huer ende onderhout / sy in Guajana twee slaven eenwigh ende erfelyck souden kunnen koopen: oock soo moeten d' Inwoonderen van Nieu-Nederlant, in die voorszeyde onkosten / vant Jaer tot Jaer continueren / ende nae gelegentheyt die selve huere ende loonen / noch dickmaels merckelycken verhoogen ende verbeteren. Daer in tegendeel de luyden in Guajana nae den ontmeganck van de eerste drie ofte vier maenden / selver van het onderhout der Slaven / t' eenemaal bevrijdt sijn / sonder dat zy oyt huer ofte loon aen die selve behoeven te geven.

Soo sal het alhier veele menschen vrent duncken / en dat niet buyten redenen: hoe dat een slaeve / in eenen dach ter wrecke / de
welcke

welcke hy vry en tot zynen verdoen heeft / voor d' andere ses sijn kost kan winnen/ gelyck sulcks hier vozen is geseydt: 't is waer 't selve luydt byemdt/ gemerckt een neerstigh arbejder/dewelcke niet anders heeft dan dat hy daghelicks met zijne handen wint/ alhier te lande ses dagen neerstigh arbeitende / dickmaels ghenoech te doen heeft / dat hy soo vele kan overwinnen / om mededen eenighen sevenden dagh / met zyn huysghesinde daer van te kunnen leven.

Het soude sonder twijffel in een Koude Landt de swarte slaven niet veel beter gaen: want / in soodanigh een landt / souden die selve eben soo wel alles van nooden hebben / wat daer nootwendigh is / om tegen te staen d' injurie ende violentie van het koude Winter sapsoen/ende dat alles nae advenant/ soo wel van huysinge/deckinge/kleedinge ende redinge: Naech noch vele meer/als wel die gene/dewelcke de Koude lucht/gelyck haer Element/ altyt ghewoon zyn. Maer alle dat selve hebben zy voor eerst inde Warme Landen niet van doen. Alwaer alles is ende dient tot vermaeck ende verlustinge van de menschen, het welcke inde koude Landen die selve is, ende streckt, tot ongemack ende verdriet. Alsoo is voor die Slaven in het Warme Landt een Hutten met een Hamackjen daer in/ huysinge ende bedde genoegh / ende een linnen broeckje om het gat/ hare kleedinge, aengestien de huysinge maer alleenich dient om den reghen / ende de Sonne huyten te keeren / ende de kleedinghe omme de schamelhepdt te bedecken: want de naturellen van het landt gaen altemael selver naeckt/sonder de minste kleederen aen haer lyf te hebben. Doorts dewijle de vruchten aldaer te Lande het gansche Jaer door groeijen/ als oock dat van selver goede ende aenghename in de Bosschen wasschen: Soo en hebben die slaven niet meer van doen/dan op de dagen van hare vyshpdyt voornoemt haer selven wat landt te bereyden/om dat te beplanten/met Manives, daer aen de Farinha wortelen groeijen/Milie, Boonen, Fabesen, Patattes, Jeremoens of Pompoenen: sulcks dat zy de broot-kost hebbende / voor de rest weynich

wepnigh behoeven te sorgen ende seer licht en oock wel konnen
 leven; want dat selve lant/ is ober al/ vol van allerley Wildt en
 Gevogelte, de Wateren zijn Visch-rijck, ende den Visch is licht
 om te vanghen; ende allerhande slaggh van seer goede en delicate
 Krabben/ Kreeften en Oesters. En soo wanneer een Swart wat
 suycker-riet mach kaenwen/het welcke hem aldaer te lande niet
 en manqueert/so wort hy in t kort so vet en glat als e en Ael: Het
 welck Paerden/Koeyen/en t gantsche vee/tot verckens inclups
 wel weten en waer nemen. Daer benevens so queken de Slaven
 daer te lande wat Hoenderen / Dyrben en diergelycke Vee aen/
 het welcke t gantsche Jaer door voort-broeyt/ende so hebben die
 selve/in wepnigh tijts/al vele beter leven/als wel vele Boeren in
 sommige gewesten van Europa niet en doen.

Maer indien de levens middelen in die Landen niet alle dagen
 voort en groepden/ en meest alle daghen niet wederom nieu aen-
 geplant ende voort ghesaeyt en wierden (het welcke een grooten
 overvloet van alles causeert) maer dat 'er een half Jaer Winter
 lapsoen (zijnde een tijdt dat alles inde Koude Laanden stil staet en
 rust) Jaerlicks tusschen beyden quam: soo soude het aldaer me-
 de meer dan beswaerlyck genoegh voor de Slaven vallen om aen
 de kost te geraken. Daerom in de Koude landen, alwaer die selve
 alles van doen hebben/het welck andere menschen nootwendich
 is/en alwaer men maer eenmael des Jaers vruchten heeft/ en te
 mets door een mis-ghewas geen-mael: alwaer den toefstel om de
 Landen te bouwen so groot is/en de manier om de vruchten/na
 vereysch te innen en te schoonen so swaer en kostelick/ en daer en
 tegen de gewannene vruchten so sober en van soo kleynen prijs:
 en in somma/alwaer niets so gering en is/het gene dat tot men-
 schen onderhout gerequireert wordt/of het moet aldaer voor gelt
 gekocht worden; waer door die Slaven nootzakelycken alrijt upt
 des meesters handen souden moeten leven/ so en konnen die selve
 in alsulcke Landen wepnigh voordeel doen/en zijn daerom inde
 Koude Landen niet veel nut.

Dit selve dachte my goet ende geraden hier soo by te vermae-
 nen/ om twee oorzaken; eensdeels / om dat d' onwetende men-
 schen / niet lichtelyck en souden dencken / dat het een groote
 wreetheyt was / dier menschen arbeyt te ghebruycken / sonder
 aen die selve eens de kost te geven: anderl deels dat die selve me-
 de niet en mochten meenen / dat men door middel van die Sla-
 ven / eben soo veel voordeel in de Koude Landen soude kunnen
 doen / als men doet in de Warme. Waer mede ick also vertrou-
 we / dat ick alle alsulcke Luyden alhier contentement heb ghe-
 daen / van 't gene / dat sy billicklyck omtrent die twee poincten
 souden kunnen desidereren.

DAT XXVI. CAPITTEL.

Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt we-
 deromme sal kunnen geven: ende waer inne die selve eygent-
 lyck bestaen.

NAe het verhael der nootsakelyckheden / dewelcke daer ver-
 eyscht worden / so tot de bewooninge selver / als tot de Cul-
 ture van Guajana, ende den daer uyt ghemaecten overslagh
 der onkosten / soo alle die gheene sullen moeten doen ende dra-
 ghen / dewelcke haer ten dien eynde nae dat selve Landt metter
 woon willen begeben: so moeten als nu mede aen-gewesen wor-
 den (gelijck voor henen omtrent Nieu-Nederlant is geschiet) de
 eygentlycke profyten en voordelen so al sodanige luyden uyt ha-
 ren arbeyt aldaer te lande/wederom hebben te verwachten. Op
 dat een pegelick soo wel voor henen grondig mogen bekennen en
 weten wat hy uyt zyn arbeyt tot vergoedingh en vergelding sal
 hebben te profiteren / als hy weten moet wat voor onkosten / hy/
 om daer toe te komen / eerst sal moeten aenwenden. Op dat daer
 uyt het geseyde onderschept der Koude en Warme landen dupde-
 lick en volkomentlyck by een yder moge verstaen worden.

Hier vozen in het achtste Capittel heb ick gesept hoe dat twee saecken insonderheyt wel staen aen te mercken en in goede achttinge te nemen/om daer uyt te mogen bekennen/ d'eyghenthycke profyten dewelcke die landen sullen konnen geben. Dewelcke zijn dese: Eerstelyck/ datmen vooz henen moet ondersoecken en weten/hoe vele Morgen lants van alsulcke Wilde/ Bollige ende onbereyde Landen / een man met twee knechten des Jaers wel soude konnen tot den Landtbou verveerdigen: op datmen dooz de kennisse van 't selve / ten naesten by soude mogen af-meten en uyt-reekenen / hoe groot een quantiteyt der lanc-vzuchten wel des Jaers souden konnen verbout en ghewonnen worden. Ten tweeden hoe ende waer die ghewonnen vzuchten / met het meeste voordeel sullen konnen vertiert en verhandelt worden: waer nae men nootsakelycken de profyten moet reekenen/ dewelcke andersins niet te rechte en konnen bekent worden.

Aldaer heb ick mede verhaelt/hoe dat vermits den Landtbou in Nieu Nederlandt en alle andere koude en noch onbereyde landen/meerder toetsel tot de bereydinge der Landertjen bereyscht / een man selfs derde in een geheel Jaer qualyck thien Morgen Lants en dat nae den eysch en maniere van de Culture ende den aerdt van die vzuchten van dat landt/ soude konnen schoon maken en vooz den Ploegh verveerdigen. Daer van hy alsdan noch vier Morgen lands tot Hopy ende Wep-landt soude moeten behouden / daer uyt geene profyten vooz soodanighe boulieden te trecken en zijn/als hebbende die noodig van doen tot onderhout van Koeyen en Paerden / soo alsulcken Bouman aldaer te lande geensins missen en kan. Sulcks dat hy maer ses Morgen Lants van 't eerste Jaer sal behouden om daer uyt op het tweede zijn profijt te konnen trecken tot vervangh van zijne gedane onkosten / ende tot dagelicks onderhout van knechten en meysjens en vooz 't geheele huys-gesinde. Waer by blijkt hoe ghering en oock onseker als dan noch op het tweede Jaer de profyten en winsten van een Bouman in Nieu-Nederlant sullen zijn.

Al't welck ick hier vozen in eenige verscheydenen Capiteelen daer en tegen heb aenghewesen / dat in Guajana en de Warme Landen niet nootsakelycken en is: sulcks dat alle schoon gemachte landen aldaer in 't geheel terstont tot profijt van den Souman con-
 nen gebruyckt / bezeyt of beplant worden. Van 's gelycken heb ick aldaer vertoont / hoe dat men in de Warme Landen, een slave in eyghendom kan koopē / voor minder geldes / dan men in de Koude Landen aen een knecht des Jaers voor kost / klederē en loon moet geven; ende hoe men dat selve in die landen alle Jaeren moet continueren; daer men voort s aen een slave niet meer voor al dat en geeft dan eenen vyfien dagh in de weeck: oock hoe een Slave in de Warme Landen meer wercks sal kunnen spoeden omtrent het schoon maken en bequaemen der selver Landeryen nae den aerdt van dien Lantbou / dan wel twee blancke knechten in Nieu-Nederlant sullen kunnen doen ende dat na den eyfch van de vruchten en den lantbou van dat selve lant. Soo is daer by mede aen-gewesen hoe dat in Guajana en al de warme landen, de luyden van weynigh vermoghens met een gherings kunnen leven / en met weynigh onkosten en toestel foodanighe vruchten verbouwen / dewelcke evenwel van groote profyten sijn: waer door metter tijt op de beene geraecht wesende / zy aldan van tijt tot tijt tot grooter en saken van meerder voordeel kunnen voortgaen en also hare gelegentheyt in korter tijt merckelycken daer door verbeteren. Gelyck nu de Culture van Guajana en de Warme Landen doorgaens soo verscheyden is van die van Nieu-Nederlant ende van de Koude Landen; soo verscheelen oock mede de vruchten van beyde die landen seer vele van malkanderen: welk onderscheyt der vruchten alhier niet so seer en moet aengemerckt worden in hare gestaltenisse / als wel in der selver weerdigheyt. De vruchten soo in Nieu Nederlant verbout ende gewonnen worden, die selve sijn altemael grove vruchten, bestaende in een grove ende groote maete. Daer en tegen / So sijn die Vruchten van Guajana altemael fyne vruchten, bestaende in gewichte, daer van dik-
 maels

maels weynigh ponden soo veele waerdig sijn als een geheel mudde ofte Sack, oock der beste Vruchten, vallende in Nieu-Nederlandt.

Daerom oock de profyten van die selve vruchten nae haere waerdije op een ander manier / kunnen en moeten upt-gerekent worden / by dat hier vorens met die van Nieu-Nederlant is ghesdaen. Uyt dit voor-verhaelde dan / kan genoeghsaem af-ghe-nomen worden / hoe dat in Guajana, upt een Morgen Lants / meerder profyten ende winsten kunnen ghetrocken worden / als upt thien ende meer Morgen Lants in Nieu-Nederlant.

Groot sijn dan de voordeelen dewelcke d' Inwoonderen van Guajana, ende de Warme Landen in t'ghemeen hebben boven die van Nieu-Nederlandt, ende andere Koude Landen, ten aensien van de nootsaekelyckheden ende behoeften / dewelcke daer ge-requireert worden / soo tot de bewooninge als wel tot de Cultu-re van de Landen. Noch soo hebben die van Guajana ongelijck meerder en grooter avantages en profyten omtrent den verbou van hare vruchten dan die van Nieu-Nederlant doen. Welcke profyten alhier tweefints kunnen geconsidereert en ghereeckent worden: Ende dat / Eerstelijcken, ten aensien van de waerdigheyt van de vruchten selver. Ten tweeden, ten aensien van den geduerigen Somer / die aldaer te lande onberanderlyck is: en dewelcke maect en veroorzaect dat aldaer te lande de vruchten meer dan eenmael of tweemaels des Jaers verbout en gero-stet worden: het welke insonderheyt seer veel upt-wint.

Wengaende nu het eerste: So sijn de Vruchten, Waren, Hout-gewassen, als anderflins / dewelcke in Geajana kunnen verbout / gewonnen en geprofyteert worden / veel en menigerhande: als te weten / de Farinha zijnde het Broot-Koren daer te lande / de Milie of het Maijes, Rys, Boonen, Fabesen, Erwitten, Patattes ende dier-ghelycke meer: voorts alle hierlandtsche Chupn ende Moes-Krupden: benevens verscheden Perwen / Gommen en Balssemen; allerley kostelyck Hout.

Boven

Boven alle 't welke het noch geheel apparent / ja wel buyten allen twijffel is: dat men in Guajana mede sal kunnen winnen / de Sijde, den Olye van Olijven, goede schoone / delicate en heerlijke Wijnen: **Jae** oock selver het Vlas, Kennep, ende meer andere soo buyten als oock hier-lantsche vruchten: ende dewelcke men oock wel meer als tweemaal des Jaers aldaer sal kunnen verbouwen ende winnen / gelyck dat selfde hier boven is gesept.

Een regelick nu van die vruchten geeft zijne besondere profyten / d' eene meer d' andere min nae eens peders weerdigheyt: doch om niet te langh te vallen met die selve alle / alhier / op het naeutste upt te reekenen / t welke oock niet wel doenschynen en soude wesen: als mede / om niet te schijnen alhier eenighe vaste reeckenschap te willen maken / op saken / dewelcke noch by sommige als onseckeren dingen mogen gehouden en aengesien worden: (hoewel daer ghenoechsaeme proeven al-bereedts van zijn) t welke vele onwetenden belachgelycken soude duncken te sijn: soo sal ick / verby-gaende alle die voorszepde mindere vruchten / oock niet tegenstaende dat die selve aldaer te Lande / met een redelyck goet voordeel kunnen verbout worden / ja met by meerder profyt / dan de beste vruchten in Nieu-Nederlant wassende (daer van hier nae noch gesept sal worden) en sal ick alhier van het te ghentwoordighe beginnen en sprecken van de vijf Capitale ofte Hooft-vruchten van dat landt / waer op een gewillen en verseeckerden staet te maken is / ende dewelcke een goede en profitabele Negotie geven: Dewelcke sijn Suycker, Indigo, Cattoen, Toeback ende het Cacao ofte Cacou.

Dese vijf Hooft-vruchten dan / sijn alle sijne / pretieuse en kostelycke Waren / dewelcke altemael met groote winsten verbout kunnen werden en een goeden en seer profitabilen handel geven / aen de welke met waerheyt ongemene winst en voordeelen valt sijn. Tot bewijs van 't welck (eer ick voortga) so sal ik alhier / als leene by brengen / de Portugesen ende haren grooten handel op Brazyl: welke meest alleene bestaet in die vruchten / en wat voor

oneyndelicke profijten die selve/uyt die Negotie/des Jaers trecken/dat is eenen pegelicken ghenoechsaem/maer voornamentlick die greene kennelyck/ dewelcke in Brazyl hebben verkeert. Hoe een menichte van Schepen nu wel 's Jaerlicks uyt Portugael nae Brazyl afvaren/hare mede genomene Coopmanschappen aldaer rijkelycken vertieren/wel en noch rijkelycker geladen met de Waeren van dat landt te rugge komen/dat selve kan bekent worden uyt de Vloten soo 's Jaerlicks derwaerts gaen/ende dat somtijts in 't ghetal van hondert en meer schepen t selfens; behalven noch die gene/dewelcke buyten de Vloted/dagelicks affsonderlycken gaen ende keeren.

Willick soo versterckt en vermeerderd dit noch het bewijs van de weerdighejdt van die vruchten: dat die selve daghelicks met alle Geroer-schepen/selver uyt Oost-Indien, in dese ende andere nabuerige landen werden over-gebracht/en dat met winst. En soo by aldien die selve Waren nu voordeel kunnen geven/aen de eyghenaers en de Cooplynden/opsulcke verre reysen/dewelcke sy niet dan eenmael in 't Jaer derwaerts/ of herwaerts en kunnen voltrecken/hoe onkeylbaer grooter sullen dan de profijten zijn van die selve vruchten/in de Landen van Guajana, dewelcke men in 't Jaer gemackelijck ten minsten driemael gins ende we'er sal kunnen bebaren. Ende al-hoe-wel dese winsten alhier verhaelt/eygentlick schijnen te raken den handelaers: soo moet men weten dat alwaer den Hoopman winst kan doen in 't inkooppen (dewelcke vermits d' Equipage der Schepen/ als andersins/meerder lasten moeten draghen/dan de Verbouwers in die landen omtrent den Landtbou doen) dat 'er oock also nootsaekelijcken meerder profijt te doen moet zijn voor den verbouwers in 't uytkoopen/gemerckt dat ordinaris of doer de banck d' eerste profijten wel de meeste zijn.

Maer dewijle de weerdighejdt van die vruchten allen menschen genoechsaem bekent is/soo sal ick omtrent die selve/alhier niet verder particulariseren; maer voort-gaen tot het tweede point/

point/ ende daer omtrent aen- wifsen in wat boegen d'w'woon-
ders van Guajana profyten hebben te verwachten / ten aensien
van den geduerighen Somer dewelcke daer te lande is / ende by
gevolghe eyndelycken mede vertoonen de voordeelen / dewelcke/
uyt het welvaren der Coloniers en onderdanen / komen te redon-
deren en te vallen inden schoot der Patronen en Meesteren van
de Colonijen / in die Landen.

Onder de voordeelen ofte profyten dan / dewelcke de bewoon-
ders van Guajana ende de Warme Landen, hebben en ghemeten/
en is geensins van de minste / dat het aldaer / het gheheele Jaer
door Somert : ende dat niet alleenich ten opsichte vande weynich
onkosten die men van noden heeft / omtrent kledinge en redinge/
den lichten en onkostelycken Landbou / ende wat daer meer aen-
valt is. Maer boornamentlyck om dat het ghestadighe Somer
lapsoen aldaer te lande altyt in 't een of het ander / een ghedueris-
gen dagelyckschen Oogst mede- brenge: sulcx dat de Velden al-
daer 't gantsche Jaer door geduerigh groenen / de Boomen bloe-
jen / de Vruchten groeien / ender' evens ryp zijn : Waer onder
den heerlycken Wijnstock drie- mael des Jaers / iae ghemake-
lycken in twee Jaeren sevenmael rype druppen geeft / en so wan-
neer men de menichte van die selve geplant heeft / so kan men al-
le dagen van het Jaer die selve ryp hebben ; ende soo is het voort
niet meest alle Boom- vruchten daer te lande gelegen. En wat
aengaet de Capitale vruchten ; onder die selve soo kan het Suyc-
ker-riet meest alle dagen gheplant worden ; ende nae dat het een
Jaer gestaen heeft / soo kan men dat selve vijf / ses seven / ia som-
tijts wel acht maenden achtervolgens / en nae dat de Riet- Lan-
den gelegen zijn / afsnyden en maelen / sonder dat men des Jaers
niet meer dan vier à vijf maenden behoeft stil te staen : in welc-
ken tyt van stille staen men hem terstont begeeft tot de Culture
ofte den Oogst van andere vruchten / dewelcke mede haer pro-
fyt geven. Ende soo wanneer het Suycker-riet eenmael is ghe-
plant / is het selve ghenoegh voor veertigh / vyftigh / sessigh ende
meer

meer Jaeren : Soo dat men niet van nooden en heeft dat selvs alle Jaeren wederomme op het nieuwe te planten/ghelijck men de vruchten van Nieu-Nederlant ende andere Koude Landen alle Jaeren moet doen.

Den Toeback, kan aldaer mede twee-mael des Jaers geplant worden/ende t'elkens/drie-mael afgeblaedert/voor ende al-eer men die behoeft te veranderen.

De Cattoenen konnen van 's gelijcken twee-mael des Jaers verbout worden.

Den Indigo kan men meest het geheele Jaer door planten/ende alle ses weecken ende dat tot drie-mael achter een af snijden/als wanneer die van selven wederomme uyt-loopt: ende tegens dat men die selve driemaal gesneden heeft/soo kan en moet men altyt maken dat men wederomme nieuwe voor de hant heeft.

Van een sonderlingh profijt is mede het Cacao of den Cacou, welkers Boom op die Kust mede seer wel groept ghelijck zy in Nova Hispania ende omtrent die Kuste doet: desen Boom moet seven Jaeren geplant zijn gheweest/eer dat de vrucht/dewelcke hy voort-brenght behoorelycke kracht heeft: maar die Jaeren verstrecken zijnde soo geeft die selve alle maenden bloessem ende vruchten: d'eygenschappen ende deuchden van dien Boom ende des selfs vrucht zijn verhaelt in het 26. Capittel hier voren van de vruchten van Guajana: alwaer gesien kan worden d'apparentie die daer is/dat die selve vrucht/met'er tijt/hier te Lande in kennisse gekomen zijnde/soo wel onder de Lupden sal ghe-wilt ende geestimeert worden/ende dat om des selfs sonderlinge deughden; als zy tegenwoordigh in Spaengien en de aengrensende Rijcken doet.

Soo worden van 's gelijcken mede/alle andere ende mindere vruchten/ twee-mael ende meer des Jaers verbout/als daer zijn de Farinha, Rijs, Milie, dewelcke in drie maenden rijp is/ende een Koren soo gereet ende profijtelijck voor het onderhoudt van menschen/ende voornamentlijck van allerhande

De Bee / dat 'er in die / en veele andere Landen geen profytelic-
ker en kan verbout worden: Turcksche Boonen en dierghelijc-
ke / daer te lande naturel / Fabesen, dewelcke men in veertigh
daghen rijp heeft / ende de naturelle dziemael kan af-plucken /
eer men het stroo behoeft op te trecken / voorts Erwitten, Fai-
soens zijnde een slaggh van kleynne Erwitten, Patattes ende dierge-
lycke nae advenant.

De Pompoenen, (t welcke in die Warme Landen, so een booz-
treffelycke vrucht is) Meloenen, Concommers, Balancies ofte
Water-Meloenen, allerhande Colen, als daer sijn / Bouffe-kool,
Kappes, Savoy, Bloem, en ander gemeene Kool, Peen, Witte, Gee-
le, Roode of Caroten, Radijs, Rommelassen, Bete, Kervel, Peter-
celie, Verticke, of Veldt-Salade, Lattouwe, en allertien Krop-Sala-
de; ende dierghelycke slaggh / kan men hebben het gheheele Jaer
door / dat is alle dagen.

Sulcx dat men in Guajana alle de de dagen van het Jaer / kan
verbouwen en ooghten: eben dat selve dat alhier van de Aerdt-
vruchten is geseght / wort mede gebonden omtrent den Boom en
andere vruchten. Hoe verre dat nu dit selve de profyten in die
landen vermeerdert / ende hoe veel het omtrent den Lant-bou tyt-
wint / kan licht elck een / ende voornamentlyck den Lant-bebou-
wers, bekennen.

Hier by komt noch / dat de Warme Landen niet soodanigh de
mis-gewassen onder worpen sijn / ghelijck wel de Koude Landen
doen / ende dat overmits verscheyden toe-vallen / dewelcke die
selve seer subiect sijn: ende soo by aldien het mochte ghebeuren
(t welcke nochtans selden geschiet / ende dat noch meest omtrent
de mindere vruchten /) dat het geplante ofte gezaeyde niet te wel
voort en wilde / door al te grooten drooghte / sookan sulcx in een
weeck drie à vier genoegh bekent ende ghesten worden / als wan-
neer het met een Nieu toe-zaeyen ofte planten ordinaris te hel-
pen is: Soo dat men in die Landen / met een Mis-gewas, geen
geheel Jaer over-stuer en drijft / gelijk sulcks in de Koude Lan-
den geschiedt.

Den gestadigen Sommer-tyt/geeft van 's gelycken/geen kleyn voordeel aen de inwoonderen / omtrent het aenfocken en op-queken van allerhande Vee/ ende gebogelte/ende dat/ overmids dat selve/geenen tyt van ruste en heeft/synde dat in die Landen altyt genegen en doende met voort te teelen: waer door dat selve in korten tyt/ boven geloove aen-wint en vermenichvuldicht: want by exempel / de Hoenderen sullen aldaer vyfmael des Jaers broeyen/ Enden en Gansen twee ende driemaal; de Duyven hebben alle maenden jonghen en Eijers: de Verckens werpen tweemaal hare Bigghens / ja wel vyfmael in twee Jaren: alle ander Vee nae adbenant.

Gelyck nu alle Vuchten ende Waeren so in Guajana wassen vele ende verscheydene profyten den inwoonderen toe-brengen: soo is mede de verscheydentheyt van die vuchten selver / aen den menschen aldaer / niet minder voor-deeligh: ende dat ten op-sichte zy luden haer altemael niet en behoeven omtrent een ende het selfde werck besich te houden; maer dat elck een daer door/ nae gelegentheydt van zyn macht ende middelen / al soodanigh werck kan onder-handen nemen/als hy bevinden sal/het meeste profyt voor hem te sullen geven/ende dat hy vermoghens sal zyn nyt te voeren.

Want tot den verbou van de Farinha, Rijs, Milie, Fabesen, Boonen, Patattes, en dierghelycke vuchten meer/ wort weynigh toestel vereyscht / ende zyn dien-volgens weynigh onkosten daer mede vermengt: soo dat alsulcke luden dewelcke van weynig middelen zyn / haer selven / door 't verbouwen van die vuchten eerst met gemak kunnen op de been helpen; aenghesten dat aen die selve al goede en redelycke profyten valt zyn. Want alsulcke vuchten kunnen eensdeels aldaer te lande selver met moy profyt verhandelt worden / ende dat aen die gheene / dewelcke van meerder macht synde / enckel haer werck maken / met den verbou van sodanighe vuchten; dewelcke wel van grooter toestel/ maer oock wederem van grooter voordeel ende gewin zyn. An-

Der-deels / soo konnen die selve Vruchten met goedt profijt ver-
 boert en vertiert worden / nae ende aen de West-Indische Eylan-
 den, alwaer die selve seer gewilligh zijn: ende dat overmits die
 selve aldaer wepnigh verbout worden / altyt sober genoegh / ende
 dat meest dooz gebreck van Landt: als hebbende d' inwoonde-
 ren van die Eylanden wepnigh verschot van 't selve; daeromme
 sy dat selve nock gebuycken meestendeel tot den verbou van de
 Vruchten van meerder profijt ende voordeel.

Soo konnen mede in Guajana aen den Inwoonderen / de
 Gommen, Balsamen, Verwen, ende verscheyde soorten van schoo-
 ne Hout-gewassen / hare bysondere profyten toe-brenghen: oock
 soo en sullen die gene niet qualick vaeren / dewelcke daer van ey-
 gentlyck hun werck maken / ende daer mede generen sullen.

Boven dat alles soo is het ontwyffelbaer / dat het Rypck van
 Guajana op verscheyden plaetsen seer rijk is van allerhande
 Myneralen: soo van Goudt / Silver / als anderstins / daer ups
 met 'er tydt geen geringhe winsten en moghen verhoopt worden
 dooz die gene / dewelcke dat Landt sullen occuperen: Soo by al-
 dien die selve maer den rechten wegh / ende om daer toe te ghera-
 ken alleene bequaem / in-gaen en ten eynde toe achter-volghen.
 Dat is / dat sy daer te Lande eerst een goede Colonye oprichten
 ende vast stellen; om / dooz middel van die selve / alles by der hant
 te hebben / het welcke alsulcke ten hooghsten noodigh is / tot het
 uytvoeren van een soo grooten ende swaren werck: want / buy-
 ten het legghen van een Colonije in die Landen / schoon dat pe-
 mant van te voren / soodanige sekere en ghewisse kennisse hadde /
 oock van de beste ende rijkste Goudt ofte Silver-Mijnen, dewelcke
 aldaer ofte elders konden uyt-gebonden worden: So en konden
 alsulcke / sonder voorgaende Colonye / daer mede niet alleenich
 wepnigh voordeel doen / maer soude hem die selve 't eenemael on-
 dienstigh zijn. Daer van vele ende verscheydene bondighe rede-
 nen konnen werden gegeven: doch dewelcke ick alhier / als niet
 te passe komende / sal verby gaen; Dit alleenich tot een waer-
 schou-

Echouwinge daer noch by voegende: dat alle die gene / dewelcke
 professie maken / van hare saecken (volghens den stijl van wijse
 luyden) meer door voorzichtigheyt ende goeden raedt / dan door
 onbesinde loffigheyt / te verhandelen; daer op altydt behooren te
 letten / datse haer werck / 't welck sy onder handen nemen / alle-
 sints soodanige verseeckertheyt toe-bzengen / om dat selve eenen
 goeden ende gewenschten uytflagh te doen bekomen / als eenig-
 sints / nae begriyp van t menschelyck verstant / haer mogelycken
 en doenelycken sal zyn: ende dan voorts de reste Godt bevelen:
Daeromme / alle die gene / dewelcke sulcke heerlycke en overtref-
 felycke Landen / Landen van alfulcke groote apparentie ende
 hope met voordeel willen bebaeren ende frequenteren: moeten
 dit / als het hooghste ende verseeckerste Hooft-point / wel in ach-
 tinghe nemen / dat is dat sy alle werck / dat sy aldaer / wel begin-
 nen willen / met het leggen van een Colonije aen-vaughen: als
 het eenighste en ontwysfelickste middel (naest Godt) van haer-
 luyden welbaeren: alfulcke dan moeten haer oogmerck nemet
 op de ghesepde Hooft / ende mindere vruchten ende Waeren van
 dat Landt / want alsoo procederende / sullen sy luyden / als wijse
 mannen hare saken verhandelen: door dat middel haer aen-ge-
 wende Capitael altyt versokert hebben ende houden; ende daer
 van Jaerlicks een goeden en grooten interest konnen trecken:
 ende so by aldien haer daer-en-boven pets van Goudt of Silver-
 Mynen komt te ontmoeten / dat selve alleene nemen als eenen
 toe-val ofte accessoir / daer op sy geenen vasten staet en hadden
 gemaect / ende in dier voeghen sullen zy haer selven noyt bedro-
 gen binden.

Ick bekenne het / dat veele menschen niet grondigh en weten,
 noch en verstaen wat dat het is een Colonije te leggen inde Warme
 Landen. Dat veele noch minder weten wat het is een Colonije wel
 te leggen, ten aensien van plaetse ende gelegentheyt. Maer dat seer
 weynige weten het voort-planten van *Volckeren*, soodanigh te be-
 ginnen dat het selve haer in korten tijdt, tot een groot ende merc-
 kelick

kelick voordeel kome te ghedijen, ende noyt tot overlafte te wesen. **W**onkonde van welcke drie grondt-regelen/ doet vele menschen dwaelen ende vooz die saecke schycken / ende daer dooz menigh goet werck achter-wegen blyven/ ende vele groote winsten ende profyten verslymen. **W**aer ick keere weder daer ick af-gebrocken hebbe.

Dit is dan alsoo in 't korte genoegh geseyt van de Hooft-min-dere vruchten ende Waeren vallende in Guajana ende der selver weerdicheyt. **N**u resteerter in 't korte te vertoonen / waer henen die selve met het meeste voordeel sullen kunnen verriert ende verhandelt worden: want het heeft weynigh te beduyden, dat men in een Landt Vruchten ende Waeren kan verbouwen en winnen, so men die selve met voordeel niet en kan quijt raecken.

Daer omtrent staet dan aen te mercken/ hoe dat al die vruchten ober al noodigh zijn/ wel ghewilt/ ende vooz al hier te Lande ongemeen/ dat is/ dewelcke geensins hier te lande/ ofte op plaetsen nae-by ofte omtrent gelegen / verbout ofte ghetwonnen worden: soo dat die selve Goederen ende Waeren daer dooz alhier te lande/ ende omme heen altijdt een goede merckt vinden: Sulcks dat die Waeren / soo wel in dese landen/ als van hier elders nae toe/ altijt met goede winst/ kunnen verboert en verhandelt worden. **E**n aenghesien die selve syn fijne ende kostelycke vruchten/ oock geensins op verre ende lange reysen/ het verderven soo seer onderworpen / als wel het koren doet / soo verswaeren oock de vrachten ofte huyren der Schepen het risigo der Zee/ ende andere lasten/ die selve nergens nae soodanigh/ dat de profyten der eygenaers daer dooz sonderlinge komen te verminderen / veel min ten eenemael vernieticht te worden; als dat selve hier vozen is aen-ghewesen / dat sulcks alles seer licht gheschieden kan / altijt grootelicks te vreesen staet / omtrent de vruchten van Nieu-Nederlant. **W**ant of de vruchten en Waeren grof en van geringhen prijs / ofte fijn ende kostelyck zijn / de vrachten ofte huyren der Schepen sijn even hoogh: het zy dan dat een Schip met Gout

ofte Hout/ Silver ofte Loot, Suycker, Indigo, ofte Koren gheladent wort: ende hoe veel nu het eene boven het andere upt wint ende voornamentlyck op langhe ende verre reysen/ dat is bekent ghenoech/ ende en heeft geen bewijs van nooden: Oock soo kunnen die selve mede alle andere lasten/ beter verdragen cwt tegen- staen/ dan wel die grove Waren vermogens zijn te doen.

Ick heb nu also verhaelt/ wat daer al voor vruchten/ in Guajana verhout/ ende wat voor Waeren aldaer ghevonden worden/ oock hoe dat de profyten/ dewelcke die selve sullen geben / tweefints ghereeckent kunnen worden: en dat eerstelick/ weghens de weerdigheyt van de Vruchten selver: ten tweeden/ wegens den geduerigen Somer/ dewelcke aldaer te Lande bykans een geduerighen Vogst veroorsaect: Als mede wat voordeel de verscheydenheyt der Vruchten selver toe- brenghet; ende eyndelyck waer nae toe die selve met profijt kunnen verhandelt worden: Daer- benevens is vermaen ghedaen/ hoe dat de verscheydenheyt der Vruchten van Guajana, maect/ datmen der selver profyten op een andere wyse ende maniere moet upt- reekenen/ dan als hier vozen met die van Nieu-Nederlandt is ghedaen. Het soude oock een over-groote moeylyckheyt toe- brengen/ soo by aldien men op die selfde manier eben juist die selve soude willen upt- vinden: want dat selve en is omtrent die Vruchten niet wel doenschicken.

Dit is wis ende secker genoegh/ dat vermits de weerdigheyt dier vruchten/ een Mergen Lands in Guajana meer sal kunnen op- brengen / dan thien ende meer Mergens in Nieu-Nederlandt sullen kunnen doen. Maer overmits ick in dit werck maer spreke omtrent de gelegentheydt van alsulcke luyden/ dewelcke van geen groot vermoghen ofte Capitael en zyn: Om aen te wijzen hoe veel te eerder ende beter dat die selve in de Warme dan Koude Landen op de beene/ ende in een goede en redelycke postuere kunnen geraeken. So sal ick oock voor eerst alhier maer voorstellen/ alstot een exempel/ wat al-soodanighe Luyden voort in't begin

uyt haren arbeit kunnen profiteren; sonder te raken ofte te specificeren als nu wat voor winsten het groote werck/als namentlyck van 't Suycker ende Indigo maecten / metter tijt sal kunnen op-brenghen: sijnde dat selve een werck voor luyden van meerder macht; ende nochtans geensins soo beswaerelycken / ofte selfs d'onvermoghende kunnen in weynich Jaeren / door goede neerstighent tot dat selve werck voort-gaen ende met goet voordeel vervolghen. Gelyck sulcks hier vozen in 't Capittel van de Culture van die Landen is verhaelt ende aen-gewesen gheworden.

Ick sal dan alleene alhier de rekeninghe der profijten/soo uyt de Bruchten van die landen kunnen getrocken worden / begrooten nae het gemeene gebruyck aldaer: dat is / nae het ghetal der Slaven/ dewelcke een peder heeft: ende daer by vertoonen / hoe veel dat een Slaeve door de banck / des daegs ende vervolgens alsoo des Jaers voor het minste / aen zynen Heere kan en moet op-brenghen; want/ soo worden ordinaris de profijten in die landen daer na gerekent. Ende dewijle ick nu voor henen hebbe calculatie ghemaect / wat dat een Bouman in Nieu-Nederlande met twee knechten wel des Jaers soude kunnen overwinnen; so wanneer die selve nevens die knechten / neerstigh zynen arbeit tot het werck toe-brachte: daer ick hebbe aen-gewesen/ dat op het tweede Jaer al-sulcken eenen in dat landt sal over-gewonnen hebben (ten hoogsten gerekent) eene somma van twee hondert ende seventigh guldens (soo als ick het aldaer neme / hoe-wel onmogelycken/) daer van hy als dan tot loon van sijn twee knechten / ende dat voor twee Jaeren dienst / moet betalen / twee hondert ende veertigh guldens: behoudende alsoo tot aflegginge van sijne verdere gemaecte schulden / de somma van dertigh guldens. Nu sal ick alhier in gelijcke voeghen vertoonen wat dat een Man door den arbeit van twee Slaven op het eerste en tweede Jaer in Guajana gemackelyck sal kunnen overwinnen: ende soo die selve zynen arbeit daer nevens wil voeghen/nae advenant meerder.

Hier voren dan is gheseyt / hoe dat een man ofte huysgesinde / hebbende van hem selven gansch geen macht / soo dat hem twee Slaven en alles / hier voren gespecificieert omtrent de noodtsake-lyckheden beyde om die landen te konnen bewoonen / als om die selve tot Culture te brengen / by de Heeren Patronen vande Colonije op credyt wort verstreckt / de Slaven voor den tijt van vijf Jaeren om binnen dien tijt upt de winsten wederom betaelt ende voldaan te worden : Het stuck alsdan ghereckent teghens twee hondert en vyftigh guldens : met conditie die selve des Jaers thien ten hondert mach rabatteren / ende dat soo menich Jaer / als hy die selve eerder dan de vijf Jaeren / sal komen te betaelen. Ende hoe haest dat nu alsulck een Bouman die gesejde gecrediteerde Slaven sal konnen voldoen / dat selve moet men sien ende afnemen upt de winsten soo een pegelick van die Slaven hooft voor hooft sijnen Meester dagelicks ende by gebolge des Jaers / sal konnen in-bringen.

Overmits dan alle vruchten soo in Guajana verbout worden / zijn vruchten van een goeden en hoogen prijs : als oock dat die selve des Jaers ordinaris ende ten minsten twee-mael worden gewonnen : soo is het huypen alle tegenspreken / dat die selveden verbouwers / daeromme oock groote en te gelycke dubbelde winsten sullen toe-brenghen. En op dat een pegelick volkomen moge sien / hoe licht dat het is in Guajana in korten tijt / overvloet van levens middelen te hebben : soo salick de maniere van die te verbouwen wat naerder hier aen-wylen / op dat men daer upt mede mach onderrecht worden / hoe haest dat men daer door in dat selve landt kan voort-gaen tot den verbou van vruchten dewelcke eyghentlyck zijn om winst en profyt daer upt te trecken : waer nae men eerst te rechte sal konnen staet maecken / wat dat een peder dagelicks upt den arbeyt zijner Slaven sal konnen profiteren / ende vervolgens des Jaers : t welcke nootsaeckelicken dient voor te gaen / ende wel verstaen te worden / so by aldien men wil recht upt reekenen de profyten ende winsten dewelcke d' in-
woon

woonderen van Guajana t'yt haren lantbou sullen konnen trecken. In twee maenden tijds soo konnen dan de luden daer te lande komende/met de hulpe van twee Slaven gemakelycken soo veele landts verbeeridighen als zy van nooden hebben om te beplanten met Manives, tot het winnen van haer broot; als mede Milie, Rijs, Boonen, Fabelen, Patattes, ende Pompoenen ofte Jeremoens: alle welcke vruchten voornamentlyck dienen tot onderhout van het huys gesinde.

Maer soo men 't daer eygentlyck op aen wil leggen/kan men met die selve oock wel profyt doen: welcke vruchten dan geplant ende ghesaeyt zijnde: soo kan een Bouman aldaer daghelycks voort-gaen met het schoon maken en supberen van Nieu Landt, daer op hy voor eerst verbouwen kan Toeback ende Cattoenen, hoewel de Landertjen voor dese laetste vrucht bequaem niet vele schoon-makens van nooden en hebben / ende ondertusschen dat die Vruchten groeijen / soo kan hy van 's gelycken dan wederomme voort-baeren met het prepareren van andere landertjen/omme in tijds veerdigh te zijn teghens dat het tweede saysoen aen-komt/ om de Farinha, Milie, ende andere Vruchten in d' aerde te brengen.

Die voorsz. vruchten nu alsoo tweemaal gheplant zijnde / soo heeft men voort alle Jaer tweemaal zijne Farinha ofte Broodt/ en dagelyck zijne andere vruchten vozen ghenoeit/tot verzoeginge van sijne huyshoudinge: ende dien verbou t'yt alsoo geduerigh wel in acht nemende/gelyck sulcks is aen-gewesen / soo sal alsulcken huysgesinde noyt gebreck / maer ghenoechsaem overbloet van levens middelen hebben. Dat selve alsoo ten tweedemaal verzoegt en verricht zijnde/soo treedt een Bouman terstont weder aen 't supberen van andere Landertjen / om als vozen geschiet is; wederomme andere Vruchten van ghewin te verbouwen. Soo vele doet/voorwaer/den gestadigen Somer ende altyt bequaemen t'yt tot planten/ voordeel aen de menschen inde Warme Landen.

Ondertusschen dat den Lant-bou alsoo met groot voordeel wort geoeffent / soo en staet het Dee geenstins mede stille / maer Hoenders, Enden, Gansen, Duyven, Calcoenen, Verckens, Schapen, Geyten, ende voorts alle ander Dee ende gebogelte / teelt aldaer gestadigh voort / ummer ende ummer sonder ruste : waer door een huys-ghesinde aldaer nae ommevangh van een Jaer soodanigh in postupre is / dat het selve wel ende ghemaekelyck kan leven.

Daer by komt noch / den overbloedt van Fisch / ende allerhande Wildt Dee en Geboghelte / waer van d' Inwoonderen van Guajana dagelicks geryft kunnen worden : 't zy dan dat zy lust hebben om haer selver omtrent de Nacht ende Visscherije te vermaken : 't zy dat sy het door hare Slaven willen laten doen / dewelcke sulcks alles / sonder eenigh verlet van haer principale werck / seer licht kunnen waer-nemen ende verrichten / ende dat selve in boegen als volghet. De Slaven konnen des avonds als zy upt haer werck scheyden eenighe Fuycken ofte Warre-Netten in 't Water setten / ende dan die selve wederomme wat voor den dagh lichten / ende alsoo daghelycks Fisch ghenoegh hebben : oock soo maectmen Camboes in Slencken ofte Krieken, dewelcke men doorgaens henen met stocken af set / ende daer langhs op oude Netten hanght / die selve met wassendt Water op licht en met hoogh Water / laet neder-vallen / soo dat de Fisch wanneer het Water wederom af-gelooopen is / dewelcke daer met het wassende Water in-gegaen is / alsoan op de droogte blijft leggen / ende alsoo gebangen wordt t welcke meest alle tijt geschiedt in een goede quantiteyt / doch d' eene tijdt meer als d' andere; ende selden mis.

Van 's gelycken soo kunnen de Slaven alsoo bisiteren de Mondees, zijnde diep gegraven Ruylen / met Loof ende Gras loofelyck bedecte / ende gemaect ende toe-ghestelt inde Paden en op de advenuen vande Plantages, waer nae toe haer het Wildt begeeft ende voornamentlyck de Rheen, en dat over nuds de Lucht van

van de versche groente/ waer inne die selve also komen te vallen/ ende al dan gevangen worden. Ende dit kan alsoo een Slaetie/ een uur voor dage bezichtigen / sonder verlet van zijn werck. Het ander Wildt ende Gevogelte kan mede seer licht gevanghen ofte geschoten worden: Sulcks dat men van Wildt en Visch aldaer te lande / niet alleene nootduft / maer door den tijdt overvloedt kan hebben. Soo dat het seer licht valt in die Landen / nae een Jaer tijds / aen de kost te komen; wanneer men maer soo verre eerst gekomen is / dat men de Farinha, Milie, ende andere vruchten maer eens rijp heeft.

Daer benevens doet seer veel tot gerijf ende verlichtinghe van de mesnagie in die landen / dat den continuelen Somer aldaer al tijt de Boffchen / met seer delicate ende voetsame Boom- vruchten versiet ende versorgt / dewelcke gheen geringh behulp en zijn voor de hupshoudinge / en voornamentlyck voor de Slaven. Aldus dan voor de kost gezoght hebbende / soo kan men t' elken s weder-keeren tot de Culture der vruchten van meerder profijt.

Maer om nu te komen tot het verhael vande winsten / dewelcke eygentlyck de Slaven hare Heeren ende Meesteren dagelicks konnen inbrengen / sal ick die selve alhier reekenen / nae dat een Slave / aen zijnen Meester in Brazyl, gewoon was des daegs op te brengen / ende gelyck noch die van de Caribische Eylanden dagelicks moeten doen. D'ordinaris winst dan / dewelcke een slave des daegs sijnen Meester in Brazyl in- bracht; soo wanneer hem die in den Lant- bou ofte ander eygen werck selver niet besich en hielt / dat was een tesson of 15. Stuyvers / boven het welcke een slave noch voor sijn eygen kost moeste sorgen. Aen de Caribische Eylanden voornoemt / konnen de Slaven / des daeghs / verhuurt wordende / verdienen een gulden. t Is nu seker dat den Heer ofte Patroon sijn eygen- lant verbouwende by meerder profijt kan doen met sijn slaven; namentlick die selve gebruyckende aen den verbou van soodanige Landeryen / dewelcke noch nieu zijn / en dienthalven betten in haer volle kracht; gelyck de landeryen in

Guajana noch zijn / in welcke gelegentheydt die selve niet alle ene overvloediger hare Vruchten voort-brengen/maer oock veel beter/ en ongelijck treffelycker van Grepn ende substantie dan die landen doen/dewelcke langhe tijt bebout zijnde / daer doo? uyt-gemerggelt/ schzael en magher bennen/ als de meeste bewoonde Caribische Eylanden doen / als wanneer het met de Vruchten gaet nae advenant. So dat sonder twijffel seer heerlycke vruchten te verwachten staen uyt den verbou der Landeryen in Guajana, dewyle die selve niet alleen nieu en zyn/ maer oock de gronden van aert seer veth: sulcks dat die selve / seer goedt Suyckerriedt ende Toeback sullen voort-brengen / also de monsters daer van daen al-bereets over-ghesonden / beloven dat den Toeback alsoo goet sal zyn / als die/dewelcke omtrent den Orinoque valt. Ende ghelyck als nu die twee Vruchten ende voornaemtylck den Toeback, vette grondt vercrschen/ soo zyn de middelmatige Landen voor den Indigo, ende de maghere voor de Cattoenen bequaem: soo datmen daer uyt wel vastelycken staet mach maeken dat de Slaven in die Landen ghebruyckt wordende tot den verbou van eygene Landeryen/ by onghelyck meer sullen konnen winnen / dan daer op ick die selve alhier / nae haer huy? ofte daghloon taxeren sal.

Ende op dat het geleyde profijt/ noch des te verskerder moge blycken / soo sal ick alhier noch voor henen verhalen / hoe veele Ponden Toeback ordinaris de Serves (sijnde de blancke knechten / ende dewelcke d' Engelschen ende Franschen aen de Caribische Eylanden ghemeenlyck voor den tijdt van 5. à 7. Jaren tot den Lantbou/ gelyck als of het Slaven waren/gebruycken) als oock mede de Swarten des Jaers wel konnen verbouwen ende spinnen/ ende wordt het ghereeckent / dat een peder van die selve hooft voor hooft Jaerlicks alsoo kan verveerdighen ruym vier dupsent Ponden Toeback. Elcker pondt Toeback, ghewonnen op die uyt-gemergelde ende schzale Landen / wordt verkocht tegens drie stupvers: soo dat een Slave / nae die quantiteyt ende
nae

nae den Valeur van dien gerekent / noch des Jaers sohde kon-
 nen winnen booz zijnen Meester ses hondert guldens. Alsoo nu
 die Toeback seer slecht valt / vermits de gronden op de meeste
 Eplanden van selver schrael / ende door den langhduerigen bou
 noch meer vermageret zijn / ende dat goeden Toeback niet dan op
 goede Vette landen wasschen wil / als oock dat op de meeste be-
 woonde Eplanden / overmits de menichte der Inwoonderen /
 gansch geen vershot van landt en is / ende evenwel den bou van
 die vruchten noch soo merckelycke profyten des Jaers aen den
 Meesteren kan geben / soo kan licht af-ghenomen werden / hoe
 veele grooter dat de winsten sullen sijn / dewelcke upt den verbou
 van die vrucht op goede Vette Ackeren / genooten sullen worden :
 want dat selve / sal ongetwijffelt maken ende veroorzaecken / dat
 den Toeback alsoo verbout / ongelijck hooger van prijs sal zijn /
 als die vande Eylanden boozmoent ; 't welcke seer veele sal upt-
 winnen : ende dat eensdeels ten aensien van den Prijs selver /
 andersdeels ten aensien van 't gewichte / want hoe dat den Toe-
 back better is / hoe dat die selve swaerder is / ende het ghewichte
 vermeerdert / ende het kostt even veel arbeit en is oock even licht
 te doen / het spinnen van een Pondt goeden en vetten / of een pondt
 quaden en mageren Toeback : Ende so den Toeback , (het welcke
 een vrucht is in die Landen van maer een middelmatigh ge-
 win) noch soodanige profyten kan upt-leveren / wat sullen dan
 konnen doen d' andere Vruchten van Suyckeren, Indigo, Cattoe-
 nen , ende soo daer noch de Sijde by-komt. Maer om alhier niet
 te willen schijnen / boven aller menschen geloof te gaen : ende in-
 sonderhepdt by die Wyden / aen dewelcke de Culture van die
 Landen noyt en is bekent geweest / ende dewelcke dien volghens /
 alsulcke profyten noyt en hebben gesmaeckt / maer in een quaet
 landt met over-suzen arbeit te ploegghen / haer Jaeren hebben
 verfluten / met sobere winst te doen / soo sal ick dit booz verhaelde /
 alhier soo redelycken upt-reekenen / nae de Capaciteyt van een
 peder / onwetende / dat sy sulcx volkomen geloof sullen konnen
 en moeten geben.

Ick sal het dan alhier also nemen; dat/ overmidts de Slaven/ in den aenvangh alder-eerst de Landen moeten schoon maken/ ende al-eer zy te dege in 't verstant kunnen komen van den lantbou en het regeren en habenen der vruchten; want tusschen oude en nieuwe Slaven is een groot onderscheyt/ en schoon sy den arbeyt wel kunnen doen/ nochtans so moeten zy het toe-bereyden/ verveerdigen en hanteren der vruchten eerstelijck leeren: soo dat over-sulcks die selve / in het eerste Jaer / niet meer dan een half jaer kunnen besteden inden verbou der meest profijtelickste Waren/ ghemerckt zy d' andere helfte van het eerste voorszeyde Jaer (gelijck geseyt is) in twee onderscheyden reysen haer besich sulen moeten houden met den verbou der eet-waren/ en dient-halven voor het eerste Jaer oock niet soo veel winst kunnen doen als namaels: sulcks dat ick alleene voor dat eerste halve Jaer/ haer-tyden winsten niet googer sal reekenen / als een peder op thien stupvers des daegs: nemende dan vijf dagen also voor een weecke/ vermits daer moet afgetrocken worden/ den Sabbath-dagh / ende den geenen den welcken de Slaven by hebben om voor haer selven den kost en onderhout te bescharen: het welcke dan maectt in 26. weken of een half Jaer een hondert en dertich dagen/ en des daegs gerekent tegens thien stupvers/ so bedraegt de winst van yder slave/ voor den halven tijt van het eerste Jaer vijf en tseftigh guldens / ende voor de twee Slaven een hondert en dertich guldens; op het tweede Jaer nu van haren arbeydt/ ende nae haren gemaecten toetel; soo sal ick die selve reekenen het gansche Jaer voor/ op vijftien stupvers des daegs/ een yder/ het welcke haer tyden winst alsdan sal zyn voor hare Meesteren; het Jaer gereekent tegens twee hondert ende tseftigh daegen / nae de voorgaende Calculatie; ende dat overmidts zy alsdan / het Landt tot den verbou der vruchten al-bereets klaer en schoon sullen hebben/ ende dat voor soo veel/ als zy / met haer twee sullen kunnen bearbeyden en de vruchten daer van procegerende waer-nemen ende regeren. Op dat Jaer dan soo sal

den Meester voor zijn profijt hebben 260. daghen / ende sal de winst / voor hem / van een ieder Slave / beloopden dat selve Jaer / een somma van een hondert-en-vijf-en-negentich guldens / en alsoo voor twee slaven dat Jaer drie hondert en 't negentig guldens. Dit is nu de winst dewelcke den Patroon in den tijdt van de twee eerste Jaeren / van zijne twee Slaven sal kunnen profiteren / bedragende dat selve te samen een somma van vijf hondert en twintigh guldens. Indien den Meester nu / nevens die selve zijne Slaven / eenichsints sinen arbeijt daer by wil voegen / soo sal hy selver in die voorsz. tijt daer by wel hondert Rijckdaelders rijckelpcken hebben kunnen verdienen: Ende schoon hy hem met het swaerste werck / als daer / is het Bos af-kappen / 't landt schoon-maken en om-hacken / niet wil bemoeijen / kan hy zijn arbeijt aenwenden en besteden in 't planten en zaeyen / dat mede nodig is / en eben so veel profijt kan geven: sulcx dat men hier wel staet mach maecten / dat inwendich twee Jaeren / een neerstigh man met twee Slaeven in de Landen van Guajana, sal kunnen overwinnen een somma van 770. guldens. En aengesien nu dat den Heere ofte Meester / ghelijck hier voren verhaelt is / aen zijne Slaven gansch geen huer ofte loon en behoeft te geven / ghelijck men aen de knechten in Nieu-Nederlant genootsaect is sulcks Jaerlicks te moeten doen / soo kan die selve / die geseyde winsten geheel besteden tot aflagginge van zijne ghemaecte schulden / ende kan hem alsoo binnen die twee voornoemde Jaeren / van alle die selve los ende vry maecten: Maer / beter sal hy doen / betaelende die zijne schulden voor een ghedeelte / ende voor de rest weder een Slave ofte twee aen-koopende; aengesien dat alle het voordeel het welcke aldaer te Lande te doen is / alleene in de Slaven bestaet / ende naest Godt / soo moet het al van haeren arbeijt voort-komen.

Dyt dit voor-verhaelde / soo blijkt klaer genoeg / hoe een arme huyfgesin inde Warme Landen, in 2. jaer tijts sin noodt sal kunnen overwinnen; en hoe dat selve / so wanneer het t' ellekens zijne

winsten/ wederom tot het inkooppen van Slaven aen-legt / daer
 door in 4. à 5. Jaeren/ in soodanigen goeden staet sal kunnen we-
 sen/ als menich rijck man / dewelcke alhier te Lande een Capita-
 tael van 30. à 40. duysent guldens heeft/ sae al meerder inkomsten
 des Jaers sal kunnen hebben: ende daer en tegen gansch wey-
 nigh ofte niet behoeven te verteeren. Want soo wanneer alfulck
 een man soo verre komt dat hy een aen-tal van ses à acht slaven
 heeft / soo kan die selve ghemackelycke van drie tot drie Jaeren
 zijn Capitael verdubbelen: ende alsoo in korte Jaeren grond-
 rijcke zijn. Doch soo is het hier alles aen gelegghen / naest den ze-
 gen Gods) dat de Heeren Patroonen van de Colonije aen haere
 Coloniers de slaven leveren tegens een redelycken ende dock hu-
 delycken prijs / ende dat niet hooger als hier vozen is aen- gewes-
 sen / daer omtrent allen anderen tot een goet voor- beelt behooren
 te wesen/ d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelant aen-
 Pauroma ende Maruga, dewelcke volghens haer-lynden condi-
 tien aen de Coloniers noch so veele Slaven daer nevens op cre-
 dyt geven / als die selve voor contanten van haer kopen. Over-
 sulcks en kunnen niet alleenigh de Coloniers als schuldenaers/
 maer oock de Heeren Patroonen als Creditours/ altyt ghewisse
 rekeninge maken/ d' eene wanneer zy ongebeer haer schuldt sul-
 len kunnen voldoen / d' andere wanneer sy sullen kunnen vol-
 daen ende betaelt worden: ende alsoo beyder- zijds / omtrent de
 winsten die sy sullen kunnen doen / ten naelsten by op een sekeren
 tijt/ staet maerken: Het welcke voorwaer weder- zijts een goede
 ende troostelycke saecke is.

Boven dit staet alhier noch wel aen te mercken als een son-
 derlingh voordeel van d' inwoonderen van Guajana, hoedanigh
 zy-lynden / vermids de spoedighe groote winsten / niet alleene/
 wyt die hare ghemaecte schulden sullen kunnen in korten tijde
 geraecken: maer hoe dat zy/ eer dat die Jaeren van hare Wyphes-
 den: te weten / gheduerende de welke zy byp sullen zijn van alle
 lasten ende ongelden/ verstrecken sullen zijn; hare saken aldan-
 alrede

alreede in soodanighen goeden staet sullen wesen en soo verre ge-
 advanceert / dat soo wanneer haer die voorszeyde lasten aen-ko-
 men / die selve gemakelycken sullen kunnen draghen: daer ter
 contrarie inde Koude Landen, gelyck sulcks omtrent Nicu-Ne-
 derlandt is aen-ghewesen / noch nergkens nae hare ghemaecte
 schulden sullen hebben voldoen ofte af-gelecht / soo wanneer die
 hare Jaren van Vyfheyt sullen sijn geerspireert / ende de gemee-
 ne Heeren lasten haer begin sullen nemen. Het welcke den Luy-
 den voorzaer insonderheyt beswaerelycken valt / ende oock ghe-
 meenelycken onder de voeten hout / sonder dat sy opt te rechte op
 de beenen kunnen geraecken.

Dit is nu tot een exempel vooz-gestelt omtrent soodanige per-
 soonen / dewelcke gansch geene macht ofte middelen van haer
 selven en sijn hebbende / maer dewelcke alles by verschot / door
 d' Heeren Patroonen moet werden gesuppeditteert / daer upt ghes-
 ten kan worden / hoe dat nochtans die selve / in so weynigh Ja-
 ren upt hare groote armoede kunnen geraken / ende luyden wer-
 den van al by wat goede ende redelycke conditie: gelyck sulcx
 vertoont is.

Ick weet niet in wat lant dat yemandt sulcx so licht / ende dat
 door de banck / soude mogen gebeuren: Ja so sijn daer toe alhier
 als mede in andere Landen / al by veel Jaren van nooden / iae
 onder duysent qualick een dewelcke in al sijn leven van sijnen
 sueren arbeyt soodanigh een geluck verkrijgt: want wat alhier
 ende elders / den Arbejds-man / Acker-man / Winkelier / Kra-
 mer / Capper en diergelycke Luyden waken ende slaven / 't is al
 meest om de kost dat het gedaen wort / ende gaen voorts de huys-
 huerten ende de loonen der dienst-boden met de winkten henen / er-
 stietmen dagelicks onder verlen / weynige die het beter gaet: Jae
 meerder / die het hare daer by verteeren / dan het wes overwin-
 nen: ten zy dan / dat het Luyden sijn / dewelcke het even veel
 gelt / met wat practijcque sy onwilt gaen / ende door wat midde-
 len zy hare middelen winnen ende conquesten doen: van welck

flag/(Godt betert/)meer dan van de vromen/men heden daegs
allenthalven inde werelt vindt/aen dewelcke/de winsten/uyt
woecker en quade practijcquen verkregghen/op bezre nae de beste
reuck geeft.

DAT XXVII. CAPITTEL.

Naerder aenwijfinge van de ongemeene profijten, die de Inwoon-
deren ofte Coloniers van Guajana konnen trecken uyt den ver-
bou der vruchten van dat Landt, en den dienst harer slaven.

Uyt dit vooz-verhaelde soo kan genoeg bewesen worden / hoe
dat Uuyden / welckers macht maer soo groot is / dat zy een
Capitael van 5000 guld omtrent den landbou/in Guajana kon-
nen aenleggen: en indien sy dat selve werck aldan met voorszich-
tigheyt willen aenvangen/ ende met alle gerequireerde neerstig-
heyt waer-nemen en vervolgen/inden tijt van 4. à 5. Jaeren van
dat selve Capitael / by wat meerder inkomste des Jaers sullen
konnen genieten/als hier te lande van een Capitael van 100000
gulden: Jae wel ruym eens soo veel en meer; Maer op dat dit
selve/den menschen/(dewelcke ten eenemaal onwetende / of eer-
der onkundigh sijn omtrent de ongemeene voozdeelen / dewelcke
de Warme Landen konnen geven/ soo by aldien maer het werck
daer nae wel aen-gelept ende gericht werdt/) niet ongelooffelick
en moge schijnen/soo sal ick die selve ten geballe/en tot nae-richt-
tinge / dit alhier wat naeder demonstrenen; ende met eenen mede
daer by vertoonen/ in wat voegen alsulcken eenen/ dat zijn ghes-
seyde Capitael van 5000. guldens / nae behooren sal besteden.
Eerst ende vooz al sal die selve moeten koopen / een aen-tal van
dertich Slaven/ ofte Negros, dewelcke in-koops sullen komen
te kosten een somma van drie duysent seven hondert en vijftich
gulden; het stuck van die gereckeut teghens hondert vijf-en-
twintich gulden. Sulcks dat die selve al dan van het geseide
Capitael / noch sal overich hebben een somma van twaelf hon-
dert en vijftich gulden; hier van/sal sy besteden tot inkoop van
werck-tuyg ende gereetschap/soo tot den Uuyts als Landt-bou
noodich;

noodich; een somma van twee-hondert-en-vijftig guldens/ende dat voor Aren/ Bijlen/ Houwelen/ Capmesen/ met Schoppen en Spaden/een Farinha Hadt en Panne/als mede een Timmermans gereetschap/en wat Nagelen of Spijkers van verscheyden soorte. Voor de resterende duysent guldens/mi/sal hy kopen Dweres/als namentlyck Weel/ ofte in plaetse van dat Farinha, Gort/Erwitten/Boonen/Vleesch/Spek/Boom-olye/en Brandewijn/ van 's gelycken een Warre-net of twee/ Fuycken/ende een middel-matigen Zeegen/voorts wat grobe Linnen Broeckjes en slechte Stoffen of Ppen-Rockjes/tot deckinge vande Negros, met al 't welke hy zijn Slaven rijkelyck 3. à 4. maenden en hem selven daer benevens een geheel Jaer kan onderhouden/ gelyck dat selve nu hier bozen genoegh is aen-gewesen.

Den toefstel dan aldus vzerdich ghemaectt zijnde/soo wort'er voor-henen een goeden en neerstigen arbeyt vercyst/ eer dat men aen 't genot van eenige profyten kan komen/waer toe een gancwe en naeuwe toeflicht vanden Meester/seer vele goets kan contribueren/nae het Italiaensche spreekwoort/ 't welck seyd dat het oogge van den Meester het Peert ver maeckt: 't welck voorwaer omtrent alle andere saken mede seer dienstig en profytelyck is: want soo doet des meesters continuele oogge ober sijne dienstboden/ vele wercks spoeden/ dat anderstins hy ghebreck van dienveeltyps een lancksamen voort-ganck heeft. Het is wel inde warme Landen seer gemakkelijck voor de leupe luyden/indien se maer soo leuy niet en sijn/dat sy moghen sijn arbeyden/en haer werck alleene willen maken van toefien: oock so konnen allulcke luyden in die Landen/ wannerse maer eerst soo vzerre sijn gekomen dat se 5. à 6. slaven hebben/toefende/veele meer winnen/dan de menschen hier te Lande/met selver neerstig te arbeyden/konnen doen. Na het voorgaende sal ick dan alhier een rekeninge maeken/van 't gene allulcken eenen/dewelcke een aental van dertich slaven heeft/en nas behooren op sijn werck wil setten, uyt den arbeyt van die selve 8 Jaerlicks sal konnen profiteren.

Hier

Hier bebozens hebbe ick gesept/ hoe dat de Slaven hooft vooz hooft/ in de laetste helft van het eerste Jaer/ dagelick soude haren Meester kunnen in brenghen/ thien stuyvers: alhier sal ick nu het eerste Jaer noch geheelick toe-geven/ ende nemen het in dier voegen/ als of het selfde geheel met schoon maecten der Landertjen en den verbou der monde-kotten ware ten eynde ghebracht/ ende niets anders over-gewonnen dan eyghentlyck tot de huyf houding van nooden waer geweest.

Soo sal ick derhalven dan de winsten dewelcke daer fullen kunnen genooten worden, hier eerst rekenen op het tweede Jaer: ende dat soo vervolghens; oock daer by elck Jaer aen-wijfen hoe dat die selve sijne voorlejde winsten wederom sal moeten aen-leggen, om daer uyt van tijt tot tijt de meeste profijten te mogen trecken; waer in ick de Methode nae-volgen sal vande woeckerers hier te lande/ dewelcke Jaerlicks de verschenen renten/ by het Capitael voegen/ dooz welcken middel die selve/ in korte Jaren haer Capitael weten te verdubbelen. Maer dit groote onderscheydt is 'er tusschen beyden/ ghelijck terstont blijcken sal; dat die maniere van doen gebruyckelick in de Warme Landen, ende dewelcke ick al-hier vooz-stelle/ alsoo redelyck sal zyn/ als d' andere onredelyck ende goddeloos is.

Hier boven is mede verhaelt hoe dat een Slave dagelicks aen sijnen Meester sal kunnen in-brenghen en dat op het tweede Jaer een winst van vijftien stuyvers; maer op dat niemant moge menen/ dat ick die winsten alhier te hoogh reeckene/ en over-sulcks te breedt uyt-mete; so sal ick die selve alhier/ voor het tweede Jaer noch niet hoogher nemen/ dan des daegs op thien stuyvers: reecknende vijf dagen vooz een weeke/ ende dien volghens twee hondert sestig alleene vooz een Jaer; afreckende alsoo den Sondagh/ als mede den dagh/ dewelcke de Slaven/ gelijk gesept is/ in de weeke t' haren verdoen/ vy hebben: Soo dat nae die rekeninghe een Slave op het tweede Jaer vooz sijnen Meester sal kunnen winnen de somma van honderdt ende dertigh guldens: ach-

achter-volgens het welke de gheheele winst van de dertigh Slaven, op dat Jaer/sal beloopden de somma van 3900. gul. 't welke die selve seer ghemackelycken konnen winnen/ t zy dan datse Toeback, Cattoen, of Indigo verbouwen/ of wal van elcks wat/ soo by aldien men maer wil aenmercken de quantiteyt ponden/ dewelcke die selve van 't eene min van 't ander meer des Jaers nae behooren konnen bereyden en schoon maken. Van dese winsten nu op het tweede Jaer verckregghen/ salmen wederomme besteden de somma van 2500. guld. tot in-koop van twintig nieuwe slaven tegens 125. guld. 't stuck: behoudende also noch overigh een somma van veerthien-hondert guld. tot een ander ghebruyck ofte verdoen. Met dese salmen nevens d' eerste dertigh alsoo voort arbeeyden/ ende ondertusschen met het planten van Suycker-riedt van tijt tot tijt onder de handt mede avanceren.

Op het derde Jaer nu salmen konnen trecken van yder slabe vijftien stuyvers's daegs, als wanneer alles sal verveerdicht en beter in ordre ghebracht wesen/ ende dat voor soo veel als d' eerste dertigh slaven aengaet/ het welke maectt voor pegelick slabe des Jaers 195. guld. ende alsoo voor de dertigh 5850. guld. het welke sal sijn de winst op het geseyde derde Jaer: de twintig nieuwe ende aen-gekochte slaven sal ick alhier ghelijck bozen is gheschiedt/ op dit derde Jaer, (als zijnde der selver eerste Jaer van haren arbeyt, ende dat om redenen bozen verhaelt/ niet rekenen.) Van dese 5850. gulden salmen wederomme nemen vier duysent gulden, ende die selve van 's gelijcken/ nevens de voorszeyde aengeleypde Capitalen/ mede employeren tot inkoop van Slaeven: waer voor men sal konnen bekomen een aen-tal van twee-entertigh der selvige, gereeckent ten prijse als boven. D' overige een duysent acht hondert ende vijftigh gulden, salmen besteden tot den inkoop van Koperen Ketels, Yserwerck, en voorts tot het bouwen van een Suycker-mole.

Met dese Slaven dan alsoo voort gearbeeyt/ soo sal den Heere ofte Meester ynt der selver arbeeydt op het vierde Jaer konnen

profiteren, als volght: te weten van de eerste dertigh tegens vijftien stuyvers 's daegs: 5850. guld. ende van de twintigh andere op het derde Iaer gekocht/ende alhier tegens thien stuyvers 's daegs en des Iaers tegen 130. guldens ghereeckeat/2600. guld. sijnde alsoo sijne winst op dat Iaer 8450. guld. De twee-en-dertigh Slaeven, als sijnde haer eerste Iaer, sal ick mede geheel niet reekenen.

Van dese acht duysendt vier-hondert-vijftich gulden, sal men wederomme vijf duysent gulden aen Slaven te kost leggen/daer voor men een ghetal van veertich stucks in koop sal kunnen hebben: de resterende drie duysendt vier-hondert ende vijftich guld. sullen mede geemplopeert worden tot het op-maken der Suyccker-molens/als tot andere nootsakelijckheden. Over-sulcx sal den Heer op het vyfde Iaer kunnen arbeyden en wercken met een hondert twee-en-twintigh Slaven: een ghetal doorwaer sufficient genoeg om een considerabile Suycckermolen in alles te kunnen gerack doen/en al het werck daer omtrent vallende nae verpfsch verrichren.

De winsten nu sullen op het vyfde Iaer nae de voorgaende reekeninge bedraghen, te weten van de eerste dertich en die daer aen volgende twintich Slaven, ende als nu egael gereeckent tegens 15. stuyvers des daegs, 't welck beloopt in 't Iaer 195. guld. en voor de vijftich 9750. guld. Van de twee en dertich zijnde syn derde bestede Capitael/sal hy trecken van yder thien stuyvers des daegs/'t welke maecte 130 guld. des Iaers/ende te samen 4160 guld. Sulcks dat sijn winst op dat vyfde Iaer sal zijn 13910 guldens: waer onder de laetste ghekochte veertigh Slaeven noch niet eens en worden gerekent/als zijnde in het eerste Iaer van haeren arbeyt. Het voorszeyde Capitael nu van derthien duysendt neghen honnert thien gulden: sal men alsoo geheel kunnen aen-wenden om voorsz. alles te verbeerdigen en te versorgen van 't gene noch aen de Mole mochte gebreecken/ofte wel tot andere nootsaekelijckheden besteden kunnen.

Alsulcken eenen dan/dewelcke de macht heeft dat hy een Capitael van vijfduysent guldens, in Guajana sal kunnen aen-legghen omtrent het verbouwen ofte cultiveren van de Landertjen aldaer/die selve sal daer mede inden tijdt van vijf Iaren een Suycker-molen in volkomen wesen konnen bzeughen/ende alsoo/nae de voozgaende rekeninge / op het seste Jaer profiteere een somma van 15990. guldens; ende dat alleene wpt den arbeydt der twee-en-tachenrich Slaeven / dewelcke als dan gelijck gerekent worden op 15 stuyv. 's daegs/ende 195. guld. des Jaers; Maer soo by aldien daer noch by gereeckent worden/de verdiensten van de veertich laetst gekochte Slaeven; (gelijck bozen is ghedaen op pe-der 2de Jaer van haren arbeyt) en dat tegens thien stuyvers des daegs een pedet/en 130 guld. 's Jaers/ t welcke noch bedraeght 5240. guld. Soo sal de winst/ dat seste Jaer in alles komen te bereycken een somma van 21190. guld.

Op het lebende Jaer nu/soo wanneer alle de voozseyde Slae-ven gelijck mogen gerekent worden / omtrent hare verdiensten/ dat is/ tegens 15 stuyv. des daechs, ende 195 guld. des Jaers, elck/ so sullen soo eenen zijne inkomsten zijn van de 122 slaven 23790. Gulden.

Alsulcke merckelycke ende oock verseeckerde winsten zijn in Guajana ende alle Warme Landen te doen: Ende wie en sal hem niet ten hoochsten daer over verwonderen? Jae, wie van die gene/dewelcke ten eenemael buyten alle kennisse zijn van de ghelegentheyt / onghemeene en ghestadighe vruchtbaerhepdt van die Warme Landen, sal het selve by-kans konnen gheloobe geven: Ende nochtans soo is het de puere waerheyt. Noch soo en hebbe ick alhier de Slaeven haere verdiensten ende winsten geenstins tot dien prijs gereeckent als die selve wel inder daedt sullen konnen zijn: Doornamentlyck soo wanneer men eygen Landt heeft ende die selve alsoo gebuycken kan om sijn eygen selfs Landertjen te bebouwen ende daer op sijn eygen vruchten te winnen: en die selve niet aen anderen om dagh-loon wpt en verhuert / in welcken

welcken val ick alleene hare winsten alhier gerekent hebbe. Het is oock secker/ dat/ die geene / dewelcke de Slaven hueren voor sulcken dach-loon/ dat die selve mede uyt haren arbejdt meerder winst kunnen en moeten trecken / als eyghentlick de dach-huer bedraegt dewelcke sy aen haer of hare Meesteren geben: Anderssins staet het te presumeren dat alsulcke Luyden geensins ghehuerde slaeven tot haer werck souden ghebruycken/ aenghesten het niemant en lust moeyte te doen sonder profijt. Oock soo kan men genoegh af-nemen/ wat voor profjten / die selve kunnen genieten uyt den arbejdt van die gehuerde Slaven/ dewijle een pedder van de selve/des Jaers gemackelijck/ of door de banck/ kan verbouwen ende verbeeridighen een tauco van ober de vier duysent ponden Toeback, pedder pondt gerekent tegen drie stupvers; Soo sal het selve komen te bedragen een somma van ses hondert guldens in gelde. Waer uyt men staet mach maecten wat de winsten sullen zijn/dewelcke die Slaven haere Meesteren sullen kunnen toebrengen uyt den verbou van beter en better Landen/ dan de magere ende uyt-gemergelde gronden zijn van de West-Indische Eylanden, dewelcke daeromme seer slecht goet van Toeback voort-brengen/gelijck hier boven is verhaelt: Want /nae dat de Gronden der Landertjen goet en bet zijn/daer nae reguleren haer de vruchten mede in goetheyt en dien volgens oock in den prijs/ ende voornamentlyck soo vereyscht den Toeback bet want/ende hoe better dat de gront is hoe beter die selve valt. Hier dient vermaendt hoe dat het gene ick alhier voor-stelle omtrent het planten van den Toeback, niet daerom en geschiet/ als of het verbouwen van die vrucht alleene / het meeste profijt konde afwerpen. Geensins: maer als tot een exempel / om dat met die vrucht aen de Caribise Eylanden den grootsten handel wort ghebreven; waer nae ick de Calculatie van de dagelicksche winsten der Slaven hier bevozens hebbe ghemaect/ende om daer mede aen te wijzen hoe dat gelijck die vrucht daerse eyghentlyck vette grondt van nooden heeft/in magere Landen geplant/noch sulke goede

goede profijten kan afwerpen / dat also die selve / nevens andere
 Vruchten / wanneer se inde Dette gronden van Guajana worden
 verbout / noch ongelijke grooter winsten den verbonwers sullen
 toe-brenghen: want d' andere Vruchten kunnen al by meerder
 profijt op brengen als den Toeback doet. Ende om niet te willen
 schijnen / al te luyde te roepen; so hebbe ick alhier mede / in 't uyt-
 reekenen der profjten / doorgaens het eerste Jaer der ghekochte
 Slaven geheel daer byten gestelt. Het welcke eenichsins standt
 ende plaets kan grijpen omtrent het eerste Jaer / der eerst gekof-
 te Slaven: Maer soo wanneer men eens een getal van dertigh
 Slaven heeft gekocht / soo kunnen die selve wel op een Jaer wel
 soo veele Lants schoon maecten / dat de twintigh andere uyt de
 winsten van de eerste ten eynde van het tweede jaer aengekocht /
 voort op het derde Jaer wel mede mogen ghereeckent worden al
 goede profjten hare Meesteren in te kunnen brengen / ende soo
 vervolghens / en is het niet soo vele als d' eerste / laet het de helfte
 ofte een derde part van zijn. Sonder dat het vast gaet / dat die
 selve op het eerste in-koopen t' elke reyse een geheel Jaer sonder
 winste van haren arbeit te moghen reekenen / souden moeten
 toe-brenghen. Van 's gelijcken soo reekene ick alhier de winsten
 van een yeder Slave des daeghs ten hooghsten op vijftien scuy-
 vers / daerse inde schrale Eylanden eenen gulden daegs aen dag-
 huyt kunnen verdienen. Maer ghenomen / dat die hare winsten
 niet grooter konden zijn / soo sijnse evenwel dies niet tegenstaen-
 de heerlijk ende voortreffelyck genoegh. Jae / schoon dat die sel-
 ve / noch de helfte minder waren / als die alhier uyt-ghereeckent
 zijn / wie soude evenwel niet moeten bekennen datse nochtans
 onghemeen ende uyt-nemende zijn: Want het is voorwaer een
 heerlick werck een Capitael met den Jaerlickschen Interesten
 van dien soodanigh te kunnen aen-leggen en besteden / dat men
 inwendigh vijf Jaeren / daer van des Jaers / vele meer dan twee-
 mael soo veele / als het Capitael selver is gheweest / tot rente kan
 recken.

Maer op dat de onkundige menschen dit eenichsints moghen vatten of begrypen/en niet als een te grooten wonder voor onge- looffelyck houden/ ofte ten eenemaal verwerpen: soo dienen prin- cipalick hier omtrent vier dingen aen-ghewelen, ende wel in acht genomen te werden: waer door men seer licht de waerheydt van het voor- verhaelde sal kunnen verstaen. Eerstelick dan/ so moet- men considereren/ dat, soo by aldien men in eenich goet en wel ge- legen Landt, soo vele Landerijen mach beslaen ende voor hem in eygendom nemen, als men begeert, ende by gevolgch van tijdt nae ommeganck van eenige Jaeren tot behoorlicke Culture kan bren- gen; het selve onghetwijffelt een saecke van een groot en ghewis voordeel is. *Ten tweeden*, dat men de middelen in de *Warme Lan- den*, soo gereedt, licht, ende gemakkelick heeft, om de Landerijen, in die selve gelegen, tot hare Culture te kunnen brengen, ende dat door het behulp der Slaeven, te meer, dewijle men aen die selve Jaerlicks, noch huer ofte loon, noch onderhoudt en behoeft te ge- ven: het welcke het voorseyde voordeel alsoo noch veel grooter maect. *Ten derden*, dat de Vruchten en Waeren dewelcke aldaer verbout en gewonnen worden, als oock die aldaer van selver groei- jen, kostelick, precieus, ende over al evenwel ghewilt zijn. **Ende ten vierden**, dat men 't gheheele Iaer door in de *Warme Landen*, den Lantbou kan oeffenen ende voort- setten, waer door die Vruchten van groot ghewin, oock meer dan een en tweemaels des Iaers ghe- wonnen worden. **Soo men nu daer by aen-merckt** het geduerich voort-teelen van het Vee ende allerhande Gedierte en Gevogelte daer te Lande; den overvloet van den Visch, ende hoe dat de Bos- schen altijt van selfs, 't gheheele Iaer door, allerhande goede eetba- re Vruchten en Fruyten voort- brengen: en daer- en tegens / het weynige datmen van nooden heeft omtrent kleedinge ende redin- ge als anderssins. **Wie sal als dan niet kunnen begrypen en lich- telick gelooven al het geene ick hier vozen gesept en verhaelt heb.** **Iae ick meene datmen veel eerder reden sal hebben / hem te ver- wonderen dat de winsten niet grooter en sijn dan ick die selve al-**
hier

hier booz-gesteit en uyt-gerekent hebbe. Ander daet oock so sul-
 len de Slaven onghelijck meerder winst haeren Meesteren kon-
 nen aen-brengen: soo wanneer zy der selver eygenes Landertjen
 bebouwen. Gelyck het selve oock klaerder soude kunnen aenge-
 wesen worden / wanneer men alhier aen-wijfen soude hoe veele
 Aroben Supckeren wel ordinaris een Heere van een Suycker-
 Molen des Jaers kan maken/dewelcke een aen-tal van hondert
 twee-en-twintigh Slaven in zynen dienst heeft.

Maer om dat het selve al te lanck soude vallen tegens myn voor-
 nemen, als wel hebbende die materie alleene een geheel Boeckjen
 van nooden, om die selve wel te doen verstaen, so sal ick dit voor-
 deest tijdt verby gaen, te meer, ick achte, dat het aen-ghewesene
 sufficient genoeg is, om nae vereysch, de ongemeene voordelen,
 komende uyt den Lantbou der Vruchten ende den dienst der Slae-
 ven in die Landen aen te wijfen ende te vertoonen.

DAT XXVIIJ. CAPITTEL.

*Van de Profijten soo in Guajana uyt den Viswanck kunnen
 ghenooten worden.*

ALsoo hebbe ick aen-gewesen de Profijten soo getrocken kunnen
 worden uyt den Lantbou van Guajana: Ende gelijk ick vooren
 hebbe vermaen gedaen omtrent die van Nieu-Nederlant, dat ghe-
 lijk het Aertrijck sijne profijten en voordeelen geeft aen den men-
 schen, dat even alsoo wel de Wateren de haere mede toe-brengen,
 door haere Visrijckheyt, ende gelijk ick ghesecht hebbe de Wa-
 teren in en omtrent Nieu-Nederlant, daer in sonderlinge van Godt
 den Heere begenadicht te sijn, soo sijn alle Waeteren van Guajana,
 als Revieren, Kriicken, Killen, Bayen ende selver de Zee daer me-
 de soo uyt-ter-maten gezeghent, dat weynich Landen in America,
 die selve gelijk sijn: Ende gelijk de Wateren boven geloove vis-
 rijcke sijn, soo sijn oock de Visschen van die Wateren, soo vet, lec-
 ker ende delicaet als geenige Visschen meer dierghelijcke buyten

de *Warme Ghewesten* van *America* te vinden zijn: Dewelcke de magere *Terra-Neufse* Visch vry verre te boven gaet, ende niet tegenstaende de sonderlinge vetticheydt van die Visschen, ende het *Warme*, doch suyvere *Climaet*, daer in die selve ghevanghen worden; soo kan men die selve seer wel ende bequaemelijck in die *warme* en heldere *Sonne Droogen* ende oock *Souten*: ende allenthalven henen vervoeren; ende by aldien de selve sijne leckerheyt eenmael te rechte bekend wierde in *Spagnien* en voornamentlick inde *Straet* en die *aen-palende Gewesten*, soo soude in die selve vry wat meerder aftreck zijn als inde maeghere *Terra-Neuffche* Visch; Jae het is buyten twijffel of die selve soude in 't korte aldaer de baene in-nemen en die van *Terra Nova* uyt-bannen. En wat aengaet de onkosten de welcke gedaen en gedragen moeten worden omtrent den selven *Visvanck*, die sijn gansch geene, altijd noch minder als die van *Nieu-Nederlant*, ende dat ten aensien van de *Commoditeyt* der *Slaven* als anderssins, gelijk hier voren dat selve is aengewesen, ende daeromme onnoodigh alhier te repeteren.

DAT XXIX. CAPITTEL.

Verhalende de ongelucken dewelcke de *Luyden* of *Coloniers* van *Guajana* souden kunnen over-komen en dat voornamentlick omtrent hare *Slaeven*.

Ick hebbe dan alsoo aengewesen d' onghemeene profjten ende winsten / soo daer kunnen ghenooten worden uyt den *Verbou* van de *Bruchten* en *Gewassen* van *Guajana*: van 's gelijcken is het mede dienstigh alhier vermaen te doen / wat ongelucken daer te *Land* somtijts de *luyden* souden kunnen over-komen / waer dooz die selve een merckelijcken schade souden mogen lijden: Alsoo het niet genoegh en is te weten de *voordeelen* dewelck ergens in een *Lant* te halen zijn / maer men moet daer benevens eben so wel bekend maken ende te verstaen geven de *perpckelen* / die daer te *verwachten* zijn; op dat men in allen *voorzallen* en *ghelegentheden*

heden hem daer na schicken en reguleren mach. Ende voor eerst wat aengaet de mis-ghewassen / daer omtrent heeft men sich in die Landen niet veel te bekommeren / gelijk dat selve hier bebovens is geseyt en verdoont. De meeste schade dan / dewelcke de Nippen aldaer hebben te verwachten en te vreesen / is / omtrent het bedrijf van hare Slaeven: Alsoo het ghebeuren kan / dat te mets / onder die selfde een sterfte kan ontstaen / ghelijck alle menschen sterffelijck zijn en hare plagen onderworpen: als mede dat die selve souden mogen komen te verloopē. Het eerste is wel het gebaerelickste; Maer dewijle die Landen seer ghesonde Landen zijn / de swarte Slaven daer by harde en stercke menschen / dewelcke uyt Africa als uyt een ongesonde en beswaerliche daer te lande in een gesonde en aen-gename lucht komen; soo zijn die selve sock selden ende niet vele kranckheden of sware periculouse siekten onderworpen: sulcks dat men voor het selve soo heel seer niet en behoeft bekommet te sijn / te meer: dewijle een slave (gelijck voor heenen is verhaelt) hem soo licht en dat in soo korten tijdt / uyt synen arbeidt kan betalen: sulcks dat by aldien (ghelyck het met alle menschen gebeuren kan /) al eenige quamen te sterben / soo het waer niet datelick ende in het beginstet komt te gheschieden / so kan men sulcks noch al verwinnen / te meer / so wanneer die selve slaven / voor soo een civilen en redelijcken prijs van 125. gulden konnen gekoft worden. Gelyck de Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelandt aen Essekebe ende Paurooma, gelegen op die selve Kuste van Guajana, sulcks te doen seer wijselycken en voorzichtiglycken tot noch toe hebben na-gevolgt: Want de Negros tegen soo hooghen prijs aen de Coloniers uyt te geven / als wel voor desen in Brazyl is geschiet / tegens ses à seven hondert guldens 't stuck, waer door in dat landt veel luden zijn geruineert gheworden en daer by oock de Compagnie selver onghelyck meer schade dan winst heeft gehad; dat selfde soude van 's gelycken in Guajana niet alleene aen den Coloniers, maer in sulcken val / insonderheyt aen de Patroonen seer nae-deeligh zijn.

Alengaende nu het tweede, te weten: het verloop der Slaven: dat selve en lyd't soo grooten last niet/en voornamentlyck in het beginnel inde nieuwe Landen, alwaer sy als dan noch gansch geene kennisse en hebben/ nochte van de geleghentheydt van het Landt, nochte met de Wilden, noch geene aen leydinghe van andere oude Slaven / dewelcke haer souden konnen dienen en oorsake zyn tot verleydinge. Het welcke mede/ by wyse en voorsichtige Regenten/inden beginne/seer licht kan voorgekomen ende verhoedet worden in het toe-komende.

DAT XXX. CABITTEL.

Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonijen, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt den handel van de Slaven: Van's gelijken hoe nootsakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers.

Gelyck daer nu een groot onderschept is tusschen Koude ende Warme Landen, ende dat ten opsichte van de Coloniers, ofte Luyden, dewelcke die selve willen gaen bewoonen en tot Culture brengen: Soo is'er van's gelycken het self de onderscheydt tusschen die voorsyde landen / ten aensien van de Heeren Patronen, dewelcke eenige Colonijen willen leggen / in 't sondeeren van die selve.

Uyt het voorverhaelde blijkt dan genoegh, hoe dat vermits de menichvuldigheyt der Nootsakelickheden, die daer vereyft worden, soo tot de bewooninge als tot de Culture van de Koude Landen; d' Heeren Patroonen onmydelick tot een grooten swaer verschot van Penningen moeten treden, soo by aldien sy inde Koude Landen, een Colonije met fatsoen ende een goeden voort-ganck willen estabileren: oock, hoe dat, overmids de weynige en lancksame profijten, dewelcke daer tot vergoedinge van de gedaene onkosten (gelijck sulcks al-bereets genoegh is aengewesen,) weder-
omme

omme kunnen gewonnen ende verkregghen worden; de Patroonen van 's gelijcken wederomme seer lancksaem aen haer gedaen verschot (ick laet staen,) aen eenige winsten sullen komen: ten opsichte van de welcke alle Colonijen, als mede alle andere saecken, eygentlijck worden gelecht, ende verricht.

Tegen welck groot verschot/ zy luyden/also oock geenig het minste present of gereedt-middel/van winsten of voordeelen hebben/tot soulagement van die selve hare te doene onkosten / maer moeten de vergoedinge van dien/ alleene door lanckheyt van tyden / uyt den lancksamen verbouw der Buchten van die Koude Landen, in ende af-wachten.

In 't leggen van Nieuwe Colonijen, of voort-plantinghe van Volckeren in Wilde ende voor-henen niet of weynich bewoonde Landen, moet men dan insonderheyt letten op Ses dingen. Eerstelick; op de ghesontheyt van de Lucht: Ten tweeden; Op het Landt ende des selfs vruchtbaerheyt, om de spoedichste ende gereetste winsten daer uyt wederomme te mogen trecken: Ten derden; op de wel-geleghentheyt van de Zee, ende de ghemackelijckheyt ende bequaemheyt van de Revieren en Havenen: Ten vierden; op den Aert ende het Naturel van het volck, daer onder men hem begeven wil, hoe dat men daer mede best sal kunnen omme-gaen ende in Vrede mogen leven: Ten vijfden; om de Colonije tegen alle binnen ende buyten gewelden, wel te mogen verseeckeren: Ende ten sesten; Aen die selve te verleenen ende toe te staen goede redelycke Privilegien, ende eenige Iaren Vrydommen van alle lasten ende omgelden: om door dat middel ghenoechsaeme toe-bloeyinghe van allerhande menschen te krygen; 't welcke het eenichste middel is om omtrent dat werck goede ende profitabele progressen te doen; als / waer aen alleene der Patroonen welbaren hangt/ daeromme oock dit selvige poinct by haer/ insonderheyt/ wel behoort in acht en opmerckinge ghenomen te werden: waer omtrent veele / haer / voor desen leelyck en dat tot hare totale rupne/ hebben vergrepen ende verkeercken.

Doch omtrent alle dit selve en sal ick my alhier niet wyt uytbreyden; maer alleene in 't korte voor stellen wat eyghentlick dienstigh is tot verklaringe van dese materie; alsoo ick in een bysonder Tractaetje verhandele al het geene/dat daer vereyft wort en noodigh dient in acht ghenomen om een Colonije ofte voortplantinge van Volckeren in Nieuwe Landen wel en niet goet en spoedigly voordeel en succes te mogen leggen.

Alle Patroonen dan, dewelcke ergens eenige voortplantinghen van Volckeren willen doen, die selve moeten alsoo daer op insonderheyt wel te dege letten wat voor Landen ende Plaetsen sy daer toe uyt-kiesen: ende omtrent het uyt kiesen van de Landen ende Plaetsen, moeten sy daer op, voor-al, acht slaen, dat alsulcke mogen dienen, tot het meeste gemack van de Coloniers, tot de minste onkosten van haer beyden, ende omme daer door wederomme aen de meeste ende spoedigste profyten te moghen geraken: want soe wie dit niet te dege in achtginge neemt, die sal licht sijn eygen selven bederven, ende daer-en-boven veele menschen in een langduerige slavernije kunnen in-wickelen. Dit gaet vast, dat, alwaer geene groote nochte gereede, maer, geringhe ende lancksaeme winsten, voor den Coloniers uyt den Lantbouw te haelen en sijn, het aldaer met den Patroonen ende Meesteren niet beter en kan gaen.

Boven dit soo moeten alle Patroonen van Colonien, noch op twee saken wel verdacht zijn: te weten, dat zy niet alleene van te voren een genoeghsaem Capitael fourneren/ om het werck/ wel te beginnen ende eenen goeden aenvangh te geven: maer booz al dat zy niet met eenen middelen gereedt houden/ om het wel begonnen werck te verborderen ende te volcrecken. Hier toe ghehoort gantschelyck dat men van tyt tot tyt de Coloniers versozghe van alle materialen/ nootdrift/ ende provisie. Maer beter is 't/ dat men 't werck soodanigh daer nae dirigere/ ende die selve sulcke middelen verschaffe/ waer door zy/ in de Nieuwe Landen komende, haer Levens onderhout Selver spoediglyck moghen ghe winnen: het welcke een groot solaes sal wesen/ soo wel voor de Patroonen

als-voor de Coloniers: Om redenen; dat aen d' eene kant de Patroonen haer selven sullen bezighen van vele moepelicke en bezwietige onkosten: aen d' andere kant so sullen de Coloniers haer selven daer door houden byten groote schulden/in de welke zy luyden anderflins haer nootzakelycken souden moeten steecken/tot merckelycken ondiensst van beyden: want soo wie in 't begin van zijn werck hem in te groote schulden inwickelt/die beneemt hem selven allen lust tot het werck/ende arbeyt also in een continueel verdriet/het welke veel menschen tot traegheyt brenghet/en dickwils haer werck t' eenemael doet staken / of eenen lanck samen voort-ganck gheeft: het geene men in alle alsulcke ghelegentheden/soo veel mogelycken/moet sozcken voor te komen en te ontgaen: want / alwaer de lust tot een werck benomen wort/daer gaet by nae het gheheele werck verlozen/ende is alsoo alles eyndelycke vruchteloos/tot rupne van Heer ende Onderdaen.

Om dit voor-verhaelde nu alsoo wel ende in practique te stellen/daer toe zijn alle Landen ende Plaetsen niet even dienstig of bequacm: maer onder alle Landen / soo sijn de Warme Landen wel de vruchtbaerste/ende daer men het minste van doen heeft/so om te mogen woonen/te kunnen leven/ende den Landbouw mer sonderling profijt te oefnen; gelyck sulcks hier bebozens klaer genoegh is aen-gewesen. Ende boven dat noch/soo hebben sy die groote voordeel ende gherijf/dat de Patroonen haere Coloniers kunnen-voorzien met de Negros; Swarten sijnde Slaven uit Africa: door middel van welker s dienst / zy seer licht en spoedigh alles kunnen bezichten en verberdighen/wat daer ghehoort tot haren onderhout/ als wel mede om haestige profjten en winsten te doen / het welke inde Koude Landen soo niet gheschieden en kan / jae nergens nae doenlycken en is.

Over-sulcks soo sijn de Warme Landen verre de beste om Colonien te leggen/soo ten aensien van de Patroonen als vande Coloniers: en boven dat de Patroonen minder kosten behoeven aen te wenden in 't leggen van hare Colonien, Jae datse drie huys-

gesinnen konnen. Voorsten van hare noodigheden met het geene van doen heeft een Vuyf- gesinde in de Koude Landen; als mede dat die selve spoediger ende verseeckerder winsten hebben te verwachten: so hebben zy daer benevens oock inden aenbanck van haer werck/een goede ende profitabele Negotie van de Slaven: welckers gebuyck niet alleene en dient tot sonderlinge gerijf en voordeel van de Coloniers, maer des selfs handel geeft also grootte winsten aen de Patroonen selver: sulcks dat in 't sonderen ende legghen van hare Colonijen de Patroonen in de Warme Landen alles niet tot laste en valt / maer dat zy terstondt mede daer door gelegentheyt krijgen van een Negotie daer aen groote ende sonderlinge winsten ende voordeelen dependeren.

Belangende nu de profyten so de Patronen van de Colonijen sullen konnen trecken en genieten upt dien handel van de Slaven/die selve sal ick alhier in 't korte aen-wyisen en vertoonem.

De Swarte Slaven worden langhs de Kust van Africa gehandelt by mangelingte tegens allerley Krameryen / als voor Koperen Arm-ringen / Couralen van diversche soorte en Couleuren / Messen / Bylen / allerhande diergelycke Werwerck / oudt Linnen en andere snuytsterijen; waer van het eene op d' eene plaetse ende 't andere wederom op een andere plaetse / gewilt en begeert wort.

Voor't verboeren van dese Goederen ende Crameryen so moet aen de Compagnie voor eerst voor hare gherechticheydt / betaelt worden vijf per cent, ende thien guldens voor een pegelick slave. Die selve nu / komen in ruylinge ofte mangelingte / tegens soodanige Goederen of Krameryen / ordinaris te kosten het stuck ongeveer 25. à 30. guldens: Soo dat de vijf per cento voor-noemt ober pder Slave verdeelt / sal bedragen ongeveer eenen guld. vijf stuyvers ofte daer omtrent.

Daer-en-boven treckt noch de voorsz. Compagnie vijf-entwintigh guldens per last, het welcke sal beloopem op pder slave omtrent 3. à 4. gulden. Sulcks dat het stuck van de slaeben sal komen te kosten in-koops ende met des Compagnies gherechticheyde

tigheden daer by gereekent ongeveer 44. à 45. guld. 5. stuyvers:
 Daer nu by-komende de onkosten van de Scheeps-vrachten/
 ende de mondt-kosten / als mede dat eenighe konnen komen te
 sterben / t welcke het andere getal verswaren sal / te samen gere-
 kent op dertigh guldens op een yder slave : soo sal het stuck van
 die slaven in alles komen te staen op 70. à 75 guldens en 5. stuy-
 vers : waer voor de handelaers de Slaven gemakkelick konnen
 hebben ende op de Wilde Kuste leveren aen de Coloniers.

So wanneer nu die selve Slaven wederom by den Patroonen
 aen hare Coloniers worden uyt verkocht het stuck voor hondert
 vijf-en-twintigh à 130. guldens contant / soo konnen die selve op
 een yder Slave noch winnen omtrent 55 guldens : sijnde so nae
 een cent : het welcke voorwaer al een seer goede en considerabele
 winst is / ende zijnder huyden-daeghs al wepnigh negotien be-
 welcke soo veele profijts af-werpen.

Het geene desen handel der Slaven noch des te grooter en ge-
 achter maect / is / dat die selve in dier voeghen niet alleene een-
 mael / maer wel driemaal des Jaers ober ende weer kan ghedre-
 ven worden en dat t' ellekens met allsulcke goede winsten : daer-
 omme soo is die selve prijs oock redelick voor de Coloniers en me-
 de hooge genoeg voor den Patroonen, noch en behoort boven dat
 niet verhoogt te worden / soo by aldien de Coloniers op de beene
 sullen geraaken / welckers welbaren eyghentlick is het welbaren
 der Patroonen : daer van de redenen hier vooren in het Capit-
 tel (daer ick verhaelt hebbe wat ongelucken dat de Coloniers in
 de Warme Landen meest souden konnen ober - komen) sijn by
 gebracht.

De ordie de welke d' Heeren Patroonen van de Zeeusche Colo-
 nije aen Essekebe, Paurooma, ende Maruga omtrent het leveren
 der voor-seyde Slaven aen hare Coloniers beracmt hebben ende
 achter-volgen / is seer loffelyck ende prijskelyck / ende heeft het my
 daeromme goet gedacht / die selve tot een voorbeelt aen alle Pa-
 troonen / alhier in te voegen : op dat zy in gelycke voorval hare
 daer

daer nae mogen reguleren; om aen haer werck niet alleene een goet begin/maer een voorspoedigen voort-ganck te geven.

By het naeder Project dan / over de Culture en populatie van de Wilde vaste Kuste door d' Heeren Patroonen van de Colonije van Zeelandt voornoemt / ghemaect op den 26. Novemb. 1657. Beloven die selve.

I. Dat op die selve Kuste, onder die van haer Ed. Colonije, sullen worden ghelevert, soo veele *Negros* als een yeder van doen sal hebben, ende die alhier op 't vertoonen van de Recepisse, door yemant daer toe gecommitteert, aldan in contant voldaan worden ter somma van een hondert vijftigh guldens voor een Man ofte Vrouwe.

II. Twee Kinderen van acht tot twaelf Iaren voor een Man ofte Vrouwe te rekenen: beneden d' acht Iaren drie voor een, mids sullen de Suygelingen de Moeders volgen.

III. Die by anticipatie willen betaelen, sullen rabat ghenieten van thien ten hondert.

IV. Aen een yeder die contant ghekocht heeft, sal, des begeerende, gelijk getal gecrediteert worden; ende sal dit credijt dueren voor den tijdt van vijf Iaren, ende sal binnen de selve moeten betaelt worden, yeder Man, Vrouwe, ofte Kinderen, als boven: te reekenen ter somma van twee-hondert-vijftich guldens.

V. Des eerder betalende, sal voor rabat van yeder Iaer ghenieten thien ten hondert.

VI. Maer die voor contant geleverd sullen sijn, beneffens de gecrediteerde, sullen te saemen voor dese betaelinghe verbonden blijven.

Dit sijn de naedere conditien / dewelcke de Heeren Patroonen van de Zeeusche Colonije voornoemt aen haren Coloniers voorstellen ende daer op zu die *Negros* ofte Slaeven geven. Ick heb alhier gesegt dat die selve het stuck van die Slaeven leveren teghens hondert

hondert en vijf-en-twintigh guldens; daer nae den inhoud van dat project/ die gheene / soo de slaven by Anticipatie willen betaelen/ sullen moeten voor een peder geven 135. guldens/ differerende alsoo thien guldens van den prijs by my vooren gemelt. Het welcke ick alhier niet abusivelick en hebbe gedaen; maer dewijle die geene / soo op credit genomen worden om in vijf Jaeren te betalen tegens 250. gulden. So dieselve terstont ofte binnen het eerste Jaer betaelt worden/ genieten voor elck Jaer rabbat van thien ten hondert / als wanneer die selve in sulcken val niet meer en sullen in koops komen te staen als 125. guldens: waer over ick berecht ben/ dat d' Hzeren Patroonen voorsz. teghens den selven prijs laten volgen alle die geene / soo by Anticipatie betaelt worden.

Uyt dit voor-verhaelde blijkt dan wat een voordeel de Patroonen hebben met het leggen van hare Colonijen inde Warme Landen: ende dat terstont in het begin ofte den aenvangh van haer werck door dien handel: oock/ hoe dat het gerijf vande Coloniers / door middel van de Slaeven / selver mede brenghet een groot ende haestig profijt aen de Patronen/ ende dat ten opsichte van de veerdige Culture der Landen/ ende de spoedige retouren/ dewelcke uyt de vruchten daer door kunnen getrocken en ghenoten worden. Het welcke inde Koude Landen den selven mist/ als zijnde aldaer den dienst der slaven ondienstigh / althijt geenslins met soodanigh voordeel vermengt als inde Warme Landen, ende dat om redenen vooren verhaelt / en dien volgens de Negotie van die selve voor den Patroonen oock gansch onnut.

In dier voeghen dan / soo kunnen de Patronen van de Colonijen in Gujana de Negotie van de slaven drijven / meerendeels met het eygen gelt van hare Coloniers, ende daer mede alsulcke goede winsten voor haer selven doen. Ende soo by aldien zy die komen te crediteren / het selve evenwel doen met groot voordeel nae den Inhoud van 't project.

Het crediteren en is oock geenslins twijffelachtich ofte hasardus:

deus: gemerckt de Slaeven voor de betaelinghe aen de Patronen verbonden blijven: In 's ghelijcken/ soo kunnen die selve / de geoccupeerde Landen, tot meerder verskerthepdt/ mede tot onderpant nemen; Soo dat aen de zijde van de Patronen, niets of seer weynigh daer in te riftigeren valt.

Soock soo kunnen de Coloniërs op het tweede Jaer ghemackelijcken betaelen de Slaeven soo zy op credijt van haere Patronen gekocht hebben/ althijt voor het grootste part: volgens het geene hier bevozens is aen-ghewesen ende verhaelt. Sulcx dat de Negotie ofte den Handel van die Slaeven voor den Patronen een sake is van groote/ gereede ende verskerde profyten.

Mede so kunnen de Patronen al byz gorde winsten hebben uyt allerley Waeren soo zy van hier derwaerts sullen senden: 't zy Vleesch, Speck, Gort als anderlins/ ende voornamentlyck op de Natte Waeren, als daer zijn Bieren, Wijnen, Brandewijnen, Olijen, voortz op allerhande Stoffen nootsakelycken tot kleedinge/ als mede Linnen en diergelycke saecken meer. Omtrent het vertieren van welke Waeren door de Banck meer dan een half cent, jae dickmaels wel een heel cent winst valt. Waer voor zy als dan de Vruchten ende Waeren van dat Landt tot Retouren met gelijcke voordeel sullen ghemieten. Ende alsoo de Vruchten meer dan een-mael des Jaers in die Warme Landen Verbouwt ende ghewonnen worden; sal dien handel in een Jaer ofte vier al redelyck ende considerabel kunnen zijn: soo maer de Bevolkinge by de Heeren Patronen na behooren wort gepuert ende voort geset: in welke Landen oock dat verscheydene rijke Waeren vallen/ ende dien-volgens winsten te halen zyn (ghelyck sulcks in Guajana is te doen) aldaer staet oock eerder aen was ende vermenichvuldiginghe van allerley sachs van Volck te verwachten/ dan inde Koude en schrale Landen, daer geene Vruchten van sonderlingen prijs of waerde en vallen/ ende dewelcke dient halven weynigh vertiers/ althijt met geen merkelyck voordeel hebben.

In de Koude Landen kommen mede wel veel derhande Goederen

ren vertiert worden / dewelcke oock aldaer meerder van nooden zijn voor de Coloniers dan inde Warme Landen, maer wat raedt om die selve betaelt te krygen / daer 't al aen ghelegen is. Ten zy 't ellekens met lauckheyt van tijdt / dat noyt een goede Negotie kan maken.

Dit dient alhier mede vermaent omtrent den handel van de Slaven: Dat; boven dat die selve voordeelich is aen de Patronen, soo wanneer sy die nae behooren willen in acht nemen; die selve oock ten hoogsten nootfakelick is voor den Coloniers: want sonder de Slaeven soo heeft het gansche werck inde Warme Landen seer weynich te beduyden: alsoo alle de krachten van alsulcke groote winsten (naest Godt) eygentlick bestaen ende voort-komen in en uyt den arbeyt der Slaeven. Daeromme oock d' Heeren Patronen / soo by aldien zy wel willen vaeren aen alle onbermoghende Luyden ende Hupsgefinnen / dewelcke derwaerts gaen: ende by Anticipatie niet en konnen betaelen / ten minsten twee Slaven op credijt behooren te geven / ende dat op conditie in het geseyde project vermeldt: Om door dat middel op de beene ende in Staet te mogen gheraken / ende soo by aldien sy die selve dan in dier voegen / na het reglement van de Patronen van de Colonije van Zeelant aen de Coloniers op credijr geven, soo sullen die selve noch al profijts genoegh doen met haer crediteren: want / ghenomen dat die selve niet dan nae vijf Jaeren konden betaelt worden / soo sal het al een heerlijck voordeel zijn / een Capitael van 70. à 75. guldens soodanigh aen-gelegt te hebben / dat het in dien tijt tot 250. guldens is aen-gegroept: ende wat het eerder betaelt wort / is al met grooter winst.

Even als nu de Patronen, stracks in 't begin van 't leggen van hare Colonijen, inde Warme Landen, een soo voordeeligen Negotie ontmoet: soo hebben die selve oock mede niet alleenlijcken spoedige profyten uyt de Vruchten / so in die Landen in een Jaer twee à drie in goede quantiteyt konnen verbout ende gewonnen worden: maer daer benevens oock presente / en dat vande Waer-

ren/ dewelcke aldaer op verscheyde plaetsen by de Indianen konnen ghehandelt en bekomen worden: bestaende die selve in Toebackende Cattoenen, in verscheyde soorten van Verwen, Gommen, Balsemen, allerhande kostelick Hout, Visch als anderling.

Waer omtrent wel dient aen-gemerckt, dat, schoon het Landt van Guajana door-gaens heerlyck en treflyck is; dat nochtans alle deelen van 't selve, niet even goedt en sijn, veel min tot gereede profijten even bequaem: Daer over oock de Patronen, soo aldaer t'eenigher tijdt Colonijen te planten, voornemens mochten worden, wel te dege in acht moeten nemen, wat voor quartieren en plaetsen daer toe by haer behooren uyt-ghekoren te worden: alsoo het Landt selver op die Kust, wel vyf-en-twintigh ten hondert ende meer; het eene van het andere sal scheelen, ende dat ten verscheyden opsichte.

Ende schoon in Guajana in het beginssel geene soodanige Retouren en konden gebonden worden tot volle bevrachtinghe van de Schepen/ so derwaerts/ om de Coloniers over te brengen/ sullen gaen: So hebben die selve keerende in haren wegh d' Engelsche ende Fransche Eylanden van West-Indien, alwaer zy wat haer noch mochte ontbreken aen haere laedinge / konnen in-nemen: Sulcks dat zy altyt hare Vrucht konnen goet maecken: daer toe oock groote bequaemheydt sal geven / soo wanneer by Spaengien die vyfheyt sal sijn verkregghen / voor d' Onderdaenen van desen Staet, omme aen Punte del Rey Sout te moghen laden/ gelijk dat selve nu in hope is.

Dit voordeel hebben mede de Patronen van de Colonijen itt Guajana dat het onderhoudt van haere Militie, dewelcke zy tot bevydinge ende verseckeringe van haere Colonijen aldaer van nooden sullen hebben/ haer nergens nae soo beswaerelyck en sal vallen / als wel het selve den Patronen in de Koude Landen doet; Ende dat soo ten opsichte van de groote vruchtbaerheyt van die Landen, ende den geduerigen Verbou der levens-middelen in die selve: als wel voornamentlyck dat sy die haere Militie / haer te goet

goedt houdende tractement / t' sijner tijdt met Slaeven te geben /
 kunnen voldoen / ende dat met alfulcke winst als hier boven is
 gesept: Na sulcks oock met goet genoeghen en volkomen con-
 tentement van die selve: gemerckt die Luyden daer door nae het
 verloop van een Jaer of drie in een goede postuer en staet kunnen
 geraecken / om eerelijck te kunnen leven ende voorders in 't korte
 merckelijcke progressen te doen / nae datse haer eyghen Meesters
 sullen zijn gheworden. Het gelicentieerde ghetal kan t' ellekens
 met nieuwe recruten wederomme verbult en sulcks soo langhe
 gecontinueert / als het van nooden te sijn / geoordeelt sal worden.

Door welcken middel mede / het Landt in korte Jaeren aen
 menschen seer sal toe-nemen / en alsoo een merckelycken aenwas
 van Inwoonderen krygen. Alle 't welcke in de Koude Landen
 geenstins alsoo en kan geschieden ofte gepractiseert worden, uyt
 oorfake dat de Culture van die Landen, ende haeren toe-stel al te
 swaer valt ende te veele noodtsakelickheden is vereyffschende, soo
 dat men tot die selve met sulcke leeghe handen niet en kan treden,
 als men wel inde Warme Landen kan doen, so wanneer men maer
 een paer Slaeven heeft met een Axel, Bijl, ende Houweel.

Dit is alsoo genoegh gesept van de gereetste profyten / dewel-
 ke de Patronen van de Colonijen inde Warme Landen hebben te
 verwachten: wat belangt alle d' andere / dewelcke zy metter tijt
 van haere Onderdaenen als Patronen, voor hare gerechtigheyt
 sullen kunnen trecken / dat selve kan uyt het gheene vooz-geenen
 door-gaens van de vruchtbaerheyt en weerdigheyt der vrucht-
 ten van die selve Landen is verhaelt / genoeghsam af-genomen
 ende bekent worden: soo dat het onnodigh is / sulcks alhier op
 het nieuwe particulierlyck aen te roeren ende te veronen. Dit
 sal ick alleene daer om trent noch seggen / dat / in alle Landen / al-
 waer groote ende spoedige profyten vooz de Onderdanen te trec-
 ken ende te verkryghen sijn / de gherechtigheden van den Heere
 van het Landt mede niet geringe en sullen wesen.

DAT XXXI. CAPITTEL.

Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademael het legt onder den Heeten Riem van't Aerdtrijck: ende van de ghesontheyt van't selve Landt.

Vele menschen ende voornamentlick dewelcke Guajana ofte diergelycke Landen noyt en hebben gesien / en oock weynig ofte niet daer van gelesen: sullen lichtelick meenen / dat die groote vruchtbaerheydt / dewelcke ick dat selve landt toeschryve aldaer niet en kan ghebonden werden: Om redenen / dat het selve soo nae en gelijk als onder de Sonne gelegen is: welcken riem des Aerdtrijcks overmits zy de grootste kracht des Sons ghevoelt / by den ouden altyt is gehouden gheweest voor onbewoonelick.

D'ondervindinge, de beste Leermeesteresse der dinghen, heeft het tegendeel, ende daer door de dwalinghen der ouden aen ons bekennt gemaect: ende betoont, hoe dat de redenen, dewelcke die selve, tot standthoudingh van haer sustinné hebben by ghebracht, het contrarie van dien alle tijdt hebben veroorsaect: want soo sijn niet alleene de Landen onder den Vijfden, dat is middelsten ende verbranden riem des Aerdtrijcks, gheleghen, bewoont; maer dat meer is, soo overvloeyende van menschen, dat qualick eenigh ander deel des werelts, daer by vergelecken mach worden: het welke alsoo inder daet sijde, heeft het selve gene andere redenen, dan de getempertheydt, gesontheyt, aengenaemheydt, ende de groote vruchtbaerheydt van die Lantsdouwe.

Alle welcke weerdige qualiteyten of hoedanigheden gelycke in waerheyt in dat landt te vinden sijn / so sijn evenwel de redenen daer van alle menschen niet even kennelicken.

Het Rijke van Guajana is gelegen onder soodanigen Climaet, alwaer een gheduerighen Somer heerscht, met een eeuwige uytfluytinge

fluytinghe van den melancholijcken ende verdrietighen Winter.

De Lucht van dat Landt is seer fijn, suyver, ende delicaet, de Hette niet alleene verdraechsaem, maer sonderlinge aengenaem, ende gansch niet beswaerelijck. In somma so is de Lucht aldaer alsoo getempert/ ende dien volghens seer ghesondt als in eenigh Landt inde gansche Wereldt mach gebonden worden: Sulcks maectt dat het Aerdtrijck aldaer/sonderlinghe vruchtbaer ende overbloedich is van alles / soo dat daer niets en manqueert / als dat het by waere Christenen bewoont / ende Godes Heylighe Woort den Heydenen bekent gemaectt en verkondicht wort.

De Veranderinge der tijden, daer te Lande / is daer inne alleene gelegen / dat het op sommige tijden van het Jaer / meer regent als op d' andere, welke de Regen maenden worden ghenoeit / dat gelijk als haren Winter is, doch dat selve en beneemt geensins de aengename Warmte, maer die selve is altijt een ende de selve: Oock soo en is 't in die Reghen maenden daer te Lande geensins schadelijck ofte ergens aen hinderlijck / maer seer noodigh ende voordelijck / als wanneer die selve het dorstigh Aerdtrijck soodanigh drincken dat alle vruchten daer door des te better ende overbloediger groeijen ende voort wassen: Noch soo en brenghen die selve gansch geen verdriet ofte onlust aen de Menschen toe.

Dese Regen-tijdt is op die Kust over al niet op eene ende die selve tijt: want inde Oosterlicke Deelen van Guajana, naer de Amazonas toe, daer begint het droogh Weder in Augusto, ende den Regen-tijdt in Februario.

Maer in het Westelijcke Deel nae den Oronoque toe, begint het drooge Saysoen in October, ende den Regen-tijt in April, oock soo regent het in die Quartieren het eene Jaer meer als het andere: doch soo verschillen dese Saysoenen dickwils een Maendt van malkanderen.

Die is dan voor soo vele aengaet de constitutie van de Lucht / ende tijden van dat Landt, nu sal ick voort treden tot de redenen
waer

waeromme die landt-streecke soo nae/jae by-kans geheel onder de Sonne gelegen/ soo getempert van Lucht ende het Aerdtrijck aldaer soo boven maten vruchtbaer is.

De getempertheyt van dat Landt kan twee sijn aengemerckt worden. Ten eersten: ten aen-sien van de menschen; Ende ten tweeden: ten aensien van het Aerdtrijck selve.

Dat de Hette van aldaer te Lande voor de menschen soo verdragelijck maect sonder eenighe beswaerenisse/ daer van sijn principaelijck dese redenen te geben/ Ten eersten: dat men de Sonne aldaer gheduerigh boven sijn Hoofd heeft/ sulcks dat zy met haere straelen het gesichte van ter zijden niet en kan bereycken/waer door zy andersins in die ghewesten wel de meeste swarighepdt aen-brenghet. Ten tweeden: is/ dat men aldaer des daeghs/heeft continuele ende door-gaende verkoelende Winden, dewelcke in dier voegen de Hette van de Sonne soodanigh matighen/ ende des menschen lichamen verfrisschen/dat die selve alle beswaerlyckheyt daer door wech nemen: want met het Rijzen ende Klimmen der Sonne, soo rijzen ende klimmen de Winden mede. Het welcke door observantie is bevonden inde Landen buyten den Tropicos gelegen so niet te sijn: daeromme oock den Sommer-tijdt in die Landen, ende voornamentlyck soo wanneer het inde Hondsdagen is/ de Hette den menschen seer ober-lastig ende beswaerelycken valt/ als wanneer men in die ghewesten niet alleene de Sonne van ter zijden/ maer oock een gansche kalmitte sonder eenige Windt heeft: Soo dat de hette in de Landen tusschen den beyden Tropicos by aenghenamer is/ als in die/ dewelcke buyten die selve ghelegghen sijn. Over-sulcks soo wil ick geerne bekennen dat sonder die geluckighe Winden daer mede de oneyndelicke wijsheyt Godes die Landen heeft sonderlinghe besgenadiget/ dat het onmoghelijcke soude sijn die selve te kunnen bewoonen. Voor een derde reden kan men mede segghen dat de gestadige eenparigheyt van de Warmte sonder de wulste veranderinge van tusschen komende Koude, oock seer veel doet tot de
her-

verdragelickheyt ende d' aengenaemheyt van die Hette: Want zijnde de lichamen in een wepnich tijts daer toe gewent en blijvende voorts in een en die selfde constitutie / sonder opt veranderinge te hebben geschiet het / dat sy daer dooz minder beswaerlijse gevoelen / dan sy wel andersins souden doen; soo by aldien het in die Landen ware geleghen / als het wel alhier in dese Landen dickmaels ghebeurt / ende dat in 't midden van den Somer / als wanneer men veeltijts groote en schielijcke veranderingen van de Lucht ghevoelt; dewelcke nu en dan een dach drie à vier ofte meer / seer heet is / ende dan weder met een haestige koude / by veranderinge ofte opheringe van de Winden / wort vervult: dat 't elckens nootsakelicken de constitutie van de selve mede moet veranderen / waer dooz die altydts eenighe merckelijcke verdrietsaemheyt mede brenghet / dese eenparigheyt van de lucht is oock wel een van de voornaemste redenen / van de sonderlinge gesontheyt van die landen / gemerckt dat alle menichbuldighe en haestige veranderingen in de Lucht veroorzaken strydige qualiteiten of uytwerckingen der Elementen / dewelcke altyt periculous en schadelick zijn: ende altyt eenige inbecilleteyt den lichamen toe-brenghen. Dit selve is oock d' oorsaecke dat de lucht aldaer te lande altyt soo fijn subber ende delicaet is / als dewelcke dooz vele ende haestige veranderingen (gelijck geseyt is) noyt en wort ontroert / en dien-volghens niet ontstecken dooz eenighe quade dampen: 't welke maect dat aldaer noyt pestilentie of pestilentielle Coorsten ofte besmettelicke kranckheden en ontstaen; maer daer van die landen geheel vry ende exempt zijn: een notoir bewijs van een goet ende gesont Climaet.

Dit zijn de redenen vooz so veele als aengaet de lieffelicke aengenaemheyt en verdragelickheyt van de gestadige warmte / ten opsichte van de menschen daer dooz die selve die landen konnen bewoonen: wat aen-belangt de ghetempertheyt van dat Climaet ten aensien van het Aertrijck ende des selfs daer dooz ver-

doorsakende groote vruchtbaerhepdt/daer van kunnen dese reden
 nen gegeven worden: Ten eerlten, dat de daghen en nachten by-
 kans t gheheele Jaer door even lanck zijn: sulcks wat dat de
 Sonne des daeghs verhit door de lange nachten wederom ver-
 koelt en daer door getempert wort: Ten tweeden, dat alle nach-
 ten een seer swaren dau op het Aerdtrijck valt / schynende dick-
 maels des morgens als of het tamelick gerregent hadde/ t welke
 mede het Aerdtrijck een goede verkoelinghe toe- bryngt. Ten der-
 den is den Regen- tijt dewelcke duerende gemeenelick ses maen-
 den/ het Aerdtrijck soodanigh bevochticht en door- nat maect/
 dat het met hulpe van den dau vochtichepde ghenoech heeft om in
 den droogen tijt alle vruchten nae bereplich te kunnen doen groe-
 jen ende voort- bryngen.

Op dat nu wel licht niemant alhier en moghe meenen dat het
 den Regen- tijt van de ses maenden daer van ick gesproken heb-
 be / soo continuelick ende doorgaens reghene sonder op houden/
 dat het selve den menschen soude mogen vervelen en moepelick-
 hept of verhinderunghe toe- bryngen in haren arbeyt en den Lant-
 bou? geenslins: soo dient derhalven tot nae- richtinghe aen den
 onkundigen ende nieuwgierigen Leser: Dat die Regen- tyden so-
 danigh zijn dat het altemets wel een dach / te mets twee / drie/
 vier/ en oock meer aen malkanderen sterck regent/ somtijts wel
 eenige dagen wederom ophout/ te mets regent het wederom des
 daegs maer een up? twee of drie achter een / ende hout oock een
 up? ofte ettelicke op / ende stracks daer nae heeft men wederom
 regen/ sulcks dat die Reghen maenden alsoo ten eynde passeren/
 met tusschen tyden van droogh Weer / ende hoe het in dien tijdt
 oock meerder Regent / hoe het voor het landt en de vruchten be-
 ter is; nochtans sulcks en verhindert geenslins den lant of Ac-
 ker bou / maer helpt ter contrarie seer vele tot de vruchtbaerhept
 van de selve/ waer mede ick dan genoech bewesen hebbe d'oorza-
 ken dewelcke de Hette of eerder de Warmte dat die landen so aen-
 genaem/ soo verdraghelick ende dien volghens dat gansch Cli-
 mat

maet soo ghetempert maken / dat het selve den menschen geens-
sins moepelick of overlactigh en valt / niet tegenstaende die Lan-
den onder den Heeten of Verbranden Riem, ende so na de Sonne
geleghen zijn; sulcks dat oock dient- halven die ghewesten ober-
mids hare gesonde Lucht en de vruchtbaerhepdt der gronden /
boven alle andere Landen overbloeypen van menschen ende van
allerhande Vee / Gevogelte en Dissen / ende dat tegens de mee-
tinge van alle oude / ende onder die / tegens het ghevoelen van de
Wijste ende Geleerste selver; Ende so liefflick ende aengenaem
als de Lucht in die Landen is / soo gesont is die selve mede, sulcks
dat weynich landen bekent zijn / dewelcke daer in soo sonderling-
ge van Godt begenadicht zijn als wel Brazil en Guajana doen.

Ick hebbe boren verhaelt hoe dat door onderbindinge is be-
kent geworden / dat de Landen tusschen den beyden Tropicos ge-
legen / seer gesont zijn / soo wanneer de Zee-winden die haer be-
waepen / ypt den Oosten of Noorden voort-komen : gelijk dat
selve Brazyl en Guajana hebben.

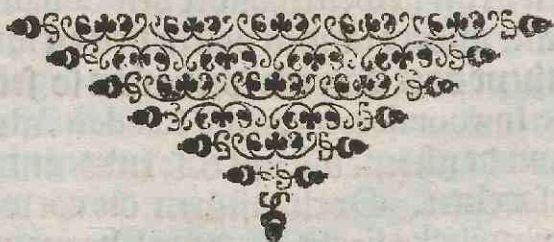
Het teghendeel van dien siemen op de Kust van Africa door-
gaens leggende op een ende de selfde breedte des Aerdtrijcks, hoe
dat de landen daer inne gelegen seer ongesont zijn / ende veelder-
hande ongemacken en qualen onderhevich / het welcke gheloof-
wert princepalick voort te komen ypt de Westelicke en Zude-
licke Zee-winden / dewelcke die bewaepen / als zijnde die selve al
te flaenwe Winden om die Heete lucht nae verepsch te konnen
supveren ende verkoelen. Nochtans soo is Africa doorgaens en
voornamentlick in die gewesten onder den Sonam Torridam ge-
legen : Boven alle andere landen volckrijck en vruchtbaer / sulcx
dat d' ongesontheyt daer van ick spreke niet so seer gevoelt wort
by de Naturelle Inwoonderen van die Landen , als wel / die selve
onderworpen zyn de gheene soo ypt dese ende andere landen die
selve komen besoecken. Oock losijn in die Gewesten altemets
Heete ende besmettelicke sieckten , dewelcke menichte van men-
schen selver van de naturellen in korten tijt konnen wech nemers

ende verflinden / gelijk sulcks op sommige Jaren meer dan te vele kan gebeuren: Soo dat alle landen tusschen den Tropicos geleghen door gaens wel seer vruchtebaer zijn boven alle andere landen; maer daeromme eben ghesondt / Voornamentlick voor menschen die uyt Koude Landen, die willen komen bewoonen.

Hier mede dan curieuse Lief-hebbers en waerde Lesers, sal dit mijn *Eerste Deel* van de *Koude en Warme Landen* af-korten, en verwacht met den alder-eersten; *Een Ware Beschrijvingh, van de Nieuwe Geotroyeerde Guajaensche Colonije*, alwaer Ick voor *Eerste Raedt* henen gae, sullende Godt bidden ons een gheluckighe ende voorspoedige reyse gelieve te verleenen, en aldaer soodanighen dienst moghen doen, tot voordeel van onse Heeren Principaelen, tot beneficie van ons lieve Vaderlandt en verlichtinghe van de aldaer zijnde blinde Heydenen, ende tot soulagement van veele eerlijcke geruineerde Liedden door het meyneedigh bedrogh der Portugesen in Brazyl; Alsmede tot hulpe van duysenden van onse Landslieden, om aldaer met gemak aen de kost te geraken, 't welck ons gunne den Heere der Heyrschaeren, 't geene van herten is wensschende *V. E. D. W.* en Willigen tot dienst geneghen en bereyden

OTTHO KEYE.

Eynde des Eersten Deels.

A E N.

Aenwysinghe der Capittelen deses Boecks/

Van het Ware Onderscheyt tusschen Koude en Warme Landen.

- Dat eerste Capittel.* Fol: I.
Wat de onkonde van saken in 't gemeen al quaets veroorsaect.
- Dat tweede Capittel.* 3
Waer in eygentlijk bestaet het Onderscheyt van Koude en Warme Landen, ende wat daer toe noodigh is om 't selve recht te kunnen verstaen.
- Dat derde Capittel.* 5
Van de situatie ofte gelegentheyt van Nieuw Nederlandt, als leggende onder een koudt Climaet.
- Dat vierde Capittel.* 7
Van de situatie ofte gelegentheyt van Guajana ofte de Wilde Kuste, als leggende onder een Warm Climaet.
- Dat vijfde Capittel.* 8
Van de Perfoonen die gemeenelick vremde Landen gaen bewoonen, en van de Nootsakelickheden die daer vereyscht worden tot het bewoonen van Nieuw Nederlandt, als zijnde een Koudt Landt.
- Dat sesste Capittel.* 11
Van de Nootsaekelickheden die daer vereyscht worden tot de Culture van Nieuw-Nederlandt.
- Dat sevende Capittel.* 13
Wat daer al voor onkosten fullen moeten ghedaen worden by die geene die Nieuw Nederlandt willen gaen bewoonen, ende hoe veele die eygentlijk fullen komen te bedragen, &c.

Aenwijfinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

Dat achtste Capittel.

16

Van de profyten de welcke Nieuw-Nederlandt van Tijdt tot Tijdt sal kunnen geven, en waer inne die eygentlijck bestaen.

Dat negenste Capittel.

24

Van de profyten die daer sullen kunnen ghetrocken worden uyt den Verbouw van den Toeback in Nieuw Nederlandt, ende de redenen, waeromme die selve, niet seer groot oft considerabel sullen kunnen sijn.

Dat thiende Capittel.

25

Van den Verbouw van het Vlas, ende den Kennep in Nieuw-Nederlandt, hoe dat die selve wel de meeste voordeelen ende verseeckerste profyten, sal kunnen gheven: ende de redenen waerom.

Dat elfde Capittel.

28

Hoe dat Nieuw-Nederlandt om te bewoonen voor alle Standts Persoonen niet even dienstig ende bequaem is: ende voor werckluyden het best, als mede van eenighe merckelijcke voordeelen, dewelcke Nieuw-Nederlandt boven vele andere Landen van Europa is hebbende.

Dat twaelfde Capittel.

31

Van de profyten soo de Inwoonders van Nieuw-Nederlandt sullen kunnen genieten uyt den Visvanck daer te Lande, als wel insonderheyt mede, uyt de nae-by geleghene Visrijcke Visserije op de Bancken van Terra-Nova.

Dat derthiende Capittel.

36

Van de situatie ende gelegentheydt van Guajana, als mede van de gestaltenisse ende hoedanigheden der Gronden ende Landen in het selve gelegen, ende van der selver vruchtbaerheydt.

Dat veertthiende Capittel.

42

Van de Hout-gewassen, Gommen ende Balsmen, soo in Guajana vallen ende gevonden worden: als mede van de Verwen.

Dat vijfthiende Capittel.

44

Van de vruchten van Guajana, ende eerst van de Aert-vruchten, ende dat soo wel van die geene, dewelcke in dat Land Naturel sijn,

Aenwijfinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

fijn, als de welke aldaer gebracht ende gheplant ofte gezaeyt wordende seer wel groeijen ende wassen willen.

Dat sesbiende Capittel. 47

Van de Boom-vruchten van Guajana.

Dat seventhiende Capittel. 61

Van de Ghenees-Kruyden van Guajana, als mede van de Melde Pau, ofte den Boom Honigh.

Dat acht-thiende Capittel. 65

Van de Beesten ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als klein, 't welke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't geene aldaer te Lande van elders ghebracht als aldaer Naturel sijnde.

Dat acht-thiende Capittel. 85

Van de Beesten ende Dieren ofte het Vee, 't Ghevogelte soo Tam als Wildt, grof als klein, 't welke in Guajana gevonden wort, ende dat soo wel van 't gene aldaer te Lande van elders gebragt als aldaer Naturel sijnde.

Dat negen-thiende Capittel. 68

Van de Wateren, Revieren, Zee, ende hare vruchtbaerheyt.

Dat twintighste Capittel. 80

Van de Naturelle Inwoonderen ofte Natien van Guajana, van hare Zeeden ende Godsdienst.

Dat een-en-twintighste Capittel. 87

Van de ontdeckers van Guajana, als mede van de groote apparen-tie die daer is, dat het selve Landt vol Mineralen is.

Dat twee-en-twintighste Capittel. 91

Van de Nootsaeckelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot het bewoonen van Guajana, als zijnde een Warm Landt.

Dat drie-en-twintighste Capittel. 98

Van de Nootsaelijckheden dewelcke daer vereyscht worden tot de Culture of den Lant-bou van Guajana, sijnde een Warm Landt.

Dat vier-en-twintighste Capittel. 109

Onderrichtinge aen de onkondige menschen, noopende den dienst ofte de dienstbaerheyt, der Slaven inde Warme Landen.

Aenwysinge der Capittelen van de Koude en Warme Landen.

Dat vijf-en-twintighste Capittel. 113
 Specificatie van de onkosten, dewelcke sullen moeten gedaen en gedragen worden, by alle die geene, soo Guajana sullen willen gaen bewoonen ende de Landen in 't selve gelegen tot hare Culture brengen.

Dat ses-en-twintighste Capittel. 123
 Verhalende de profyten dewelcke Guajana van tijdt tot tijdt wederomme sal kunnen geven: ende waer inne die selve eyghentlijck bestaen.

Dat seven-en-twintighste Capittel. 148
 Naerder aenwysinge vande ongemeene profyten, die de Inwoonderen ofte Coloniers van Guajana kunnen trecken uyt den verbou der vruchten van dat Lant, en den dienst harer slaven.

Dat acht-en-twintighste Capittel. 157
 Van de Profyten so in Guajana uyt den Visvanck konnengenoten worden.

Dat negen-en-twintighste Capittel. 158
 Verhalende de onghelucken dewelcke de Luyden of Coloniers van Guajana souden kunnen over-komen ende dat voornamentlyck omtrent hare Slaven.

Dat dertighste Capittel. 160
 Vertoonende de voordeelen dewelcke voort in den beginne van het leggen der Colonien, d' Heeren Patroonen in de Warme Landen hebben te verwachten uyt een handel van de Slaven: Van 's gelijcken hoe noodtsakelicken die selve is, soo ten aensien van de Patroonen als van de Coloniers.

Dat een-en-dertighste Capittel. 172
 Van het Climaet van Guajana, ende van de oorsaken en de redenen waeromme dat Landt soo getempert is; nademael het leight onder den Heeten Riem van 't Aerdtrijck; ende van de gesontheyt van 't selve Landt.

Eynde der Capittelen deses Boecks.